

& in lege prætor. ff. vi bon. rap. Szpe tamen gentis appellatio refertur etiam ad agnationem, l. pronuntiatio. de Verborum significatione. vnde & gētiles pro agnatis seu qui de eadem sunt familia.

GENVINA pietas in lege tertia de lib. homin. exhi. pro ingenuo patris in filiū affectu atq; amore.

GENIVS est, Deus vnicuiusque hominis præses, cui nos angeli boni nomen indidimus. Symmachus in oratione contra Christianam religionem, cui respondit diuus Ambrosius: [Vt animæ, inquit, nascentibus, ita populis fatales genij diuiduntur.] de genio principis Persius poëta, [Diis igitur genioque ducis centum paria ob res egregiè gestas induco.] Vlpianus libro duodecimo de iurciur. lege si duo. [Si quis, inquit, iurauerit in re pecuniaria per genium principis. Ant. Nebrissens.]

GENVS est quod prædicatur de pluribus differentibus specie, gl. Institut. de iur. nat. gen. & ciuil. §. constat. vers. [plebiscitum.] vt hoc genus, animal, prædicatur de homine, equo, leone, & aliis animalium speciebus. Dicimus enim, homo est animal, leo est animal, & ita de aliis. Ferè tamen semper Iurisperiti sumunt genus pro specie logicorum. inu & quandoque ponitur genus pro toto, sicut & species pro parte, vt in præallegat. §. plebiscitum. nam ibi dicitur plebem differre à populo sicuti species à genere, quod vtique falsum est, si accipiamus genus & speciem prout dialectici, cum secundum eos posita specie ponatur & genus sub quo comprehenditur, & tamen posita ple-

be non ponitur populus.

GERERE, respice in versic. [agere.] & in verb. [factum.]

GERERE pro herede quid sit, palam est ex §. vlt. Instit. de her. qua. & di.

GERITIO, pro gestio. Vlpianus lege decimaquarta, ff. de Relig. [licet ex hoc ipso neque pro herede geritio, neque aditio præsumitur.]

GERMANVS dicitur frater ex eodem patre natus §. hoc etiam. Instit. de legit. agn. suc.

GERMANICVS, Drusi Neronis filius ex iuniore Antonia, M. Antonij Triumviri filia à Tiberio Cæsare patruo adoptatus fuit, quod ab Augusto non alia ratione fuerit adoptatus, quàm si ab eo Germanicus adoptaretur. ex Tranquillo. Et Iustinianus Imperator libr. Institutionum primo, sic inquit, Diuus Augustus non antea Tiberium adoptauit, quàm is Germanicum adoptauerit, vt protinus adoptione facta incipiat Germanicus Augusti nepos esse.] Accur. tanquam de personis ignotis & obscuris loquens, quendam nomine Tiberium, & quendam nomine Germanicum appellat, qui quasi non sit Tiberi⁹ qui successit Augusto in principatu, & Germanicus ille qui præterquam ingenij monumenta quæ adhuc extant, & præterquam quod Gaium Caligulam genuit, & quod quæsturam per quinquennium administravit, & quod bis consul fuit, quique mortuo Augusto cum ab exercitu Cæsar salutareretur, Imperium recusavit, atque de Germania triumphauit, vnde illi cognomentum: quique ad orientem profectus, Armenia

regem superavit, Cappadociam in prouinciæ formam redegit, atque Antiochiæ obiit, agens ætatis annum quartum & trigessimum. Ant. Nebr.

GERMINA, sunt virgulta de radicibus arborum enascentia, unde germinalis arbor in l. diuortio. §. puto. solut. matri. in Pand. Fl. gremiales, in aliis cremiales.

GERONTOCOMIVM, locus est ubi hi qui ob senectutem vires amiserunt, aluntur & curantur, de quo meminit Imperator in l. illud. §. 1. & ibi gloss. C. de sacrosan. eccle.

GESTATIO, locus quo gestabantur sanitatis, vel voluptatis gratia. l. competit. §. si quis. ff. quod vi aut clam.

GESTVM, inquit Labeo, significat rem sine verbis factam. l. 19. de Verbor. signific. Itaque quicquid priuatus agit ad rem familiarem pertinens, nec agere, nec contrahere dicitur, sed gerere. Veluti cum pro herede aliquid facit, aut pro tutore, aut pro domino. Varro lib. 5. de ling. Contra Imperator, qui dicitur res gerere, in eo neque agit neque facit: sed gerit, id est, sustinet. Translatum ab his qui onera gerunt, id est, sustinent. Sic gerere negotiū dicitur, qui res absentis curat. Itaque negotia gessisse, pro codicem accepti & expensi cōscripsisse, legimus apud Paulum in l. 9. Quædam. ff. de Edend.

GESTVM in republica municipium accipere debemus, pecuniam publicam tractare, siue erogandam decernere. l. 2. ad Municip.

GERVNDIVM sumitur pro eo quod per hanc dictionem significatur, & significat conditionem, declarationem, modū vel quod

suum significatum vel allud aliunde sumptum significare probat. Verbi gratia, duo sunt instituti, & vnus alteri substitutus: si vnus repudiat partem suam, ad eundo partem alterius deficientis, ex substitutione pars per ipsum repudiata sibi quæritur: hoc gerundium [adeundo] exponitur conditionaliter, scilicet si adierit, l. si tu ex parte. & ibi not. ff. de Acquirend. vel omit. hered. Item ibi vim facit, qui possidentem non permittit vti arbitrio suo, siue ædificando, siue arando, vel serendo, vel quicquid aliud faciendo. l. vim facit. ff. de vi & vi arm. significat declarationem illorum verborum, & non potest significare conditionem, quia refertur ad verbum præsentis temporis quod est facit. Nec est ibi aliqua dispositio quæ potest suspendi per hæc gerundia ædificando, arando, &c. Sed ibi, lego ad monumentum faciendum, significat modum. l. quibus diebus. §. si. ff. de Cond. & demonstr. Et differentiam inter conditionem, & modum, vide gloss. ij. ca. verum. de condit. appos. unde: Scito quod vt modus est, si conditio, quia causa. Item ibi, [lego pro docendo talem discipulum.] significat conditionem, quia moris est prius docere quam salariū solui. l. nec semel. ff. quando di. leg. ced.

De G ante I.

GIBBEROSVS, pro gibber siue gibbosus apud Caium in l. 3. ff. de Ædil. edict.

GIFFARAE, id est, signa. no. l. j. & ibi gloss. Cod. nemini licere sign. salu. Chr. &c. in gloss. est elisa.

GYNECIARI sunt, qui pannos

impe

imperiales textunt, inferendo ferricum & aurum.

GYNECIVM, est locus ubi hæc fiunt, vt C. de Muri. & gyn. lib. ii.

GYMNASIVM, locus est ubi nudi exercentur, maximè in palaestra: quoniam γυμνός nudus interpretatur. Manilius lib. quarto, *Gymnasium praefert vultus, forteq; palæstras.*

Et per translationem pro schola & litterarum exercitio. Iuuenal.

-transi

Gymnasia atq; audi facinus maioris Abolla.

De excusa. l. [sed & Medicos, inquit, immunes esse à gymnasiis.

De G ante L.

GLADIUS, pro iure & potestate animaduertendi in facinorosos. l. imperium de Iuris. om. iud.

GLADIATORES, gladiis pugnantes, etiam discendi causa.

GLANDIS nomine omnes fructus continentur. ff. de glan. leg. l. vnica.

GLANS caduca, quæ ex arbore cecidit.

GLANS complura significat. sed significatus deducuntur ab arboris glande, cuius tredecim genera ponit Plin. Iurisconsultus tamen latius diffinit glandis appellationem in titul. qui est de glande legeda. l. i. [Glandis, inquit, nomine omnes fructus continentur. [Item de verb. sig. l. qui venenum. Item l. sylua. Nebr.

GLAREA, terra est lapillis permixta, qualis est quæ post effossum terræ tergum ex scrobibus eruitur. Virg. 2. Georg.

Nam ieiuna quidem cliuosi glareæ ruris.

Columella lib. 2. [Cum parte di-

midia lapides minutos vel glaream repererint.] Paul. lib. xxx. de aqua plu. arc. l. supra iter glareæ iniecta. Idem de via publica. l. j. [In viam terrenam glaream immittere.]

GLAUCINVM, vnguenti genus est, siue ex herba glaucio sic dictum, quod valet ad oculorum scabricias: siue glaucinum, id est, viride, quale est quod chirurgi tempestatis nostræ Vnguentum Apostolorum vocant. Pompon. tit. de Auro & Arg. leg. in l. in argento. Vnguentis autem legatis non tantum ea legata videntur, quibus vngimur voluptatis causa, sed & valetudinis, qualia sunt comagena, glaucina, crina, rosa, myrrha, nardum purum. Comageni vnguenti à Comagena Syria vnde aduehebatur, cognominati, meminit Galen. in 3. deca-meridon. Crina, vnguenta sunt quæ fiunt ex lilio rubenti. Plin. lib. 21. vbi de lilij generibus: [Est inquit, rubens liliū quod Græci crinon appellant.] Per Nardum purum, pisticum, id est, non adulteratum, intelligit.

GLEBA est quædam species terræ: generaliter tamē sumitur pro solo vel pro terra culta. Requirere supra [ascriptitius glebæ.]

GLOS dicitur vxor fratris. l. non facile. §. affinitatis. ff. de gradibus. γλως Græcis.

De G ante N.

GNARVS, id est, sapiens vel prouidus, cui opponitur ignarus, & inde venit, id est, insipiens.

GNAVITER, id est diligenter, l. fin. C. de Epis. & cler.

De G ante R.

GRADVS, secundum Goffred. & Host. in sum. de consang. & aff.

u 3

est

est quædam habitudo siue distā-
tia personarum adinuicem con-
sanguinitate & affinitate sibi cō-
iunctarum, facta collatione ad
communem parentem, vel est
vnius personæ distantia ad aliam
in linea consanguinitatis, vt l. j.
cum seq. vsq; ad §. affines. l. non
facile. co. tit.

GRAMMATOPHYLACIUM,
locus est vbi publicè litterarum
monumenta seruantur, à *ῥάμυλα*,
hoc est litteris, & *φυλάττω* seruo
dicitur etiam archion, siue archi-
uum. Vlpianus libro xlvij. dige.
titul. de pœnis. l. moris. §. moris.
[Quo loco, inquit, in publico in-
strumento deponuntur, archiuo
fortè vel grammatophylacio.]
Ant. Nebr.

GRAMMATOPHYLACIUM
est, vbi tabulæ, & instrumenta
publica, monumentaque rerum
gestarum adseruantur. Bud. in l.
moris. ff. de pœn.

GRANARIA, sunt loca in quibus
grana seu fructus componuntur.
sic accipitur ff. de act. empt. in l.
granaria.

GRANDÆVVS dicitur anno-
rum xxix. vel xxx. quia hæc æ-
tas virilis est, vt not. lxxvij. di-
stin. quicunque. per cap. episco-
pus. eadem distinct. Quandoque
dicitur grandæuus, id est, senex.
1. Reg. 4.

GRANDIS natu, dicitur paulo
minor quinquagenario. l. ij. §. fin.
de Orig. iu.

GRANGIA habetur in c. fin. de
censu.

GRAPHIA, id est, scriptura.

GRASSARI, videtur verbum ab
impetu gradiendi, & qui ex insi-
diis viatores adoriuntur, grassa-
tores dicimus. Iurisconsultus de
suspe. tutori. l. quia grassandi, in-
quit, in re familiari facultatem

præstat. & ibidem l. tutor. Si for-
tè, inquit, grassatus sit in tutela,
in leg. quoque, cuius initium est,
apud Labeonem. [Deinde, in-
quit, multæ à grassatoribus fue-
rint ablata.] Nebr.

GRASSARI dicitur latrocinari,
vel crudeliter agere: inde grassor
grassaris. i. nitor ad malum. Insti.
in gloss. de su. tu. §. nouissime. Re-
quire suprà, [Grassari.]

GRASSATORES idè sunt quod
directarij. de huius dictionis ex-
positione vide quod no. ff. de pœ.
l. capitalium. §. grassatores. Re-
quire suprà, [diætarij,] & in ver.
[Grassaturæ.]

GRATIA duplex est, operans &
cooperans, vt est gloss. in verbo
cooperante gratia. Cle. j. de ma-
gi. Et gratia est habitus qui fun-
datur in voluntate in essentia
animæ. gl. in Cle. j. de Sum. Tri-
nitate.

GRATIA [apostolica perfecta,]
dicitur quando super eam con-
fectæ sunt litteræ, & ante litteras
habetur canonicus titulus, Ro-
manus consi. cccclvj.

GRATIANVS, est nomen pro-
prium illius qui composuit de-
cretum.

GRAVES personæ dicuntur quæ
non sunt leues, putà homo bonæ
famæ & opinionis, & antiquus
homo. gloss. in c. licet ex quadam.
in verbo [graues.] de testi. quam
glo. dicit ibidem Abbas facere ad
statuta quæ in multis casibus re-
quirunt homines graues.

GREMIA, surculi aridi & minu-
ti. Vlpia. l. 55. §. 2. de Leg. & fideic.
lib. 32. [Sed si voluntas non re-
fragatur, & virgulæ & gremia &
sarmenta, & superamenta mate-
riarum continebunt.] Hinc,

GREMIALES arbores, quæ sur-
culos illos suppetitant, & vnde
fascicu

fasciculi componuntur apud eūdem. l. 7. §. 9. Solu. mat. [Puto autem si arbores cædæ fuerunt, vel gremiales, dici oporteat in fructu cedere.] Columel. lib. xij. c. 19. [Mustum in vasa defrutaria deferemus, lenique primū igne ex tenuibus admodū lignis, quæ gremia rustici appellant, fornacem incēdemus.] Hermolaus legendum putat gremia, quasi à cremando. Hotom.

G R E X est collectio plurimum animalium, scilicet decem ouīū vel quinque porcorum, vt no. Inst. de rer. diu. §. sed si gregis.

G R E G A R I V S miles, id est, vulgaris & vilis. l. ult. C. de Mili. vest. lib. xij.

De G ante V.

G V A R D I A feuda sunt, quæ constituuntur aliquibus propter custodiā rei domini constituentis.

G V A R D I O dicitur ille, cui talis custodia est commissā, vel dicitur guardianus qui est superior inter fratres minores custodiens conuentum.

G V A R E N T A R E, vel garentizare, id est, defendere, in vñ. feu. de leg. Corra. cap. vñic. §. si autem inter pares.

G V I D A G I A dicuntur, quæ dantur alicui pro ductu vel conductu per terram alicuius vt securius vadat. Sed gabellæ dantur de contractibus, vt de emptione per emptorem. gl. in c. super quibusdam. de ver. sig.

G V N A T H E T I C I saltus, sunt ij quos homines quodammodo adscriptitij incolunt, nullam vltius expectantes mercedem quā quæ ex ipsis saltibus colligitur, vt declarat Alciat. in l. ult. C. de præd. tam.

G V T T V R O S V S, is dicitur qui

guttur habet tumidū, quale genus hominum in locis montanis videmus, de quibus Iuuenalis,

Quis tumidum guttur miratur in alpibus?

Vlp. tit. de Ædil. edicto. l. qui clauum. [Si quis, inquit, naturā gutturosus sit.] Neb.

De G ante Y.

G Y N A E C I V M, γυναικειν, locus in quo vestes Imperiales, & Imperialium ministeriorum texebantur. Vnde,

G Y N A E C I A R I I in Rub. C. de Murileg. & Gynæciariis lib. Co. qui ei texturæ in perpetuum addicti erant.

De H ante A.

H A B E N A cædi impuberes seruos pro quæstione testatur Vlpianus in l. j. §. impuberi. ff. ad S. C. Syllan. & Horatius li. ii. Epist. de puero seruulo, ad Iulium Florum scribens,

In scalis, inquit, latuit metuens pendens habena.

H A B E R E significat diuersimodè, prout suū propriū significatū, vel aliud quoduis mediū significare declarat. V. G. res tua penes me, & promittis mihi stipulanti eādem habere licere, significat quod dominium istius rei trāsferetur in me. leg. stipulatio ista, habere. ff. de Ver. ob. & sic rei possessæ sine traditione dominium quæritur possidēti. §. interdum. Inst. de rer. diuis. Itē ibi, res tua nō est penes me, promittis habere licere, significat quod dominium trāsferes per traditionem. leg. traditionibus. C. de pactis. Item ibi, promittis rem alienam habere.

re licere: perseverante aliena nulla est stipulatio. leg. stipulatio. §. quæsitum. ff. eod. titu. quia in re aliena promissor non potest constituere ius domini. Si autem efficiatur promissoris, valet stipulatio, ut ibidem, quia tunc potest facere vel constituere ius domini. Item ibi, vendo tibi rem alienam, & promitto tibi habere licere, significat habere iure possessionis. le. habere. ff. de Verborum significatio. & hoc ex natura contractus emptionis, de cuius natura est quod sufficit rem tradere quando res aliena est vendita, l. ex empto. ff. de Act. empr.

HABERE actionem, est minus quam habere rem, & hoc est quod dicitur, Melius est pignori incumbere, quam in personam agere. ff. de Reg. iu. l. minus.

HABERE, tenere, possidere, quando hæc tria verba ponuntur in aliquo instrumento, sic debent exponi, scilicet quod recipiens habeat de iure, teneat naturaliter & de facto, possideat civiliter & de iure, quia civilis possessio est causa querendi dominium, licet aliquando possessio sit tantum naturalis, non civilis, ut illa quam habet vasallus.

HABERI dicitur & quod peti potest. l. id de Ver. sign.

HABERE in sinu, in leg. Qui testamentum. de probat. est idem quod in arbitrio & potestate habere.

HABERI pro derelicto dicitur, quod dominus ea mente abiicit, ut amplius in numero rerum suarum esse nolit.

HABILITER, aptè, commodè. Paul. l. 20. ff. de Aur. & arg. mund. [Si ut habiliter gemmarum geri possint inclusæ auro fuerint, tum aurum gemmis dicimus cedere.]

HABITARE quis dicitur in loco ubi habet familiam, licet ipse non sit præsens. Felin. in cap. quoniam. in princ. de Offic. ord. ver. [dicitur autem habitare.]

HABITATIO, est servitus personalis in habitando consistens, & constituitur in domo aliena, ut not. ff. de usu & hab. l. j. in glo. cum pactitionibus & stipulationibus, ut ff. de usufr. iuncta leg. j. ff. de usu & hab. vel in ultima voluntate. Differt tamen ab usu & usufr. quia in illa iura amittuntur non utendo, vel capitis diminutione, ut ff. si usufruct. leg. pen. §. sicut. habitatio autem non nisi morte finitur, ut le. si habitari. ff. de usu & habi. Itē potest inhabitator aliis vendere vel locare ius quod habet, ut l. cum antiquitas. C. de usufr. sicut & fructuarius, & non usuarius, ut ff. de usu & habita. l. sed neque. vide super hoc Azo. in sum. C. de Usu & hab.

HABITATOR eo differt ab hospite, quo domicilium habens à peregrinante. l. j. §. ult. de iis qui deie. vel effu.

HAC vox quandoque denotat non exclusionem, sed inclusionem, ut in c. ego N. episcopus. de iure iur. & sic sumitur in iuramentis dicendo. [Ab hac hora,] significat enim præsens tempus cum futuro. de hoc per Ioann. Andr. in ca. primo de Ord. ab episc. qui resig. episc.

HAMAE, instrumenta erant ad extinguendum incendium. l. quæsitum. §. acetum. de fun. inst. & l. 3. de Offic. præf. vig. Hami autem in præalleg. quæsitum. §. canales. anuli sunt ferrei, secundum aliquos, ad plurimos usus domesticos, cuiusmodi sunt illi quibus equi, muli, asini alligantur.

HAM apud Vlp. in l. quæsitum. §. Cana

Canales. de fun. instrum. sunt, ut quibusdam videtur, anuli quidam ferrei ad multos usus domesticos utiles: ut puta è quibus equi muli, asini, deligantur.

HAMVS, cum sit quo pisces capiuntur, & hami præterea sint ex quibus lorica rexitur, necesse est apud Vlpian. in titu. de fundo instr. leg. instrumenta. per hamos nos intelligamus anulos quosdam ferreos, ad multos usus domesticos, puta è quibus equi, muli, & asini deligentur. [Canales, inquit, & harpagones, & hamos instrumento contineri constat.] Ant. Nebr.

HARENAE, sunt loca ubi foditur arena. l. sed & hi. ff. de pub.

HARENARI qui in arena cum bestiis gladiatoribusve pugnant. l. 39. ff. de Op. lib. l. 5. ff. ad Trebel. l. 21. Si ea. ff. de testib.

HARIOLVs quis sit, not. glo. in l. nemo. C. de Malef. & mathe. & in c. igitur. 26. q. 4.

HARPAGONES, vnci sunt ad rapiendū apti, ab ἁρπαγῆς, quod est rapere, dicti. hos Plinius scribit ab Anacharsi Scytha primum inuentos. Litius libro xxx. [Asseres ferreo vnco præfixi harpagones vocant milites.] Irē Vegetius libro 2. de re militari. [Habet legio ferreos harpagones, quos lupos vocant.] Lege [hamus] supra. Nebr.

HARPAGONES, vnci ad rapiendum annumerantur inter instrumenta, in l. quæ situm. §. Canales. ff. de fund. instr.

HARVNDINETVM, unde harundo vitibus fulciēdis sumitur. nam aliorum pedamentorū inopia subsidio harundo capitur, ut ait Varro de re Rust. l. cap. 8. Eius fit mentio apud Vlpian. l. c. ix. §. 6. dig. de Vusufruct. & lege 12. §.

7. ff. de Inst. vel Inst.

HARVSPEX sic dictus, quasi horarum inspector. cap. l. xxvj. quæstione 4.

HASTAE, ut ait Festus, subiiciebant ea quæ publicè venundabant, quia signum præcipuum est hasta. Nam & Carthaginenses cum bellum vellent Romanis, hastam miserunt: & Romani fortes viros sæpè hasta donarunt, hinc sub hasta distrahere in leg. ult. C. si propt. pu. pensit. & subhastata res in l. 1. Co. de Execut. rei iud. Item subhastatio l. decimasexta, C. de Rescind. vend.

HASTARI, est rem proponē venalem hasta supposita, ita enim olim fuit consuetudo.

HASTARI dicuntur, qui rem proponunt venalem hasta supposita, & dicuntur à nomine hasta, quod idem est quod veditio, ut no. Co. de si. instr. & iure hastæ fiscalis. in rub. li. 10. & dixi supra. in ver. [hasta fiscalis.]

HAVTVS, est ius hauriendi aquam de puteo vicini, cui eo inuito iure feruitutis adscribitur.

De H ante E.

HELIOCAMINVS ἡλιος καμινος, Latine verti potest solaris fornax. Est autem solare vaporarium in aprico loco situm ad calorem solis excipiendum, quo antiqui utebantur. meminit Vlp. in leg. si arborem. de Ter. vrb. præd.

HERCISCO, is, est diuidere: nam, herciscū est diuisio. Cic. 1. de orato. [Qui quib. verbis herciscū fieri oporteat, nescit.] Idem erciscundæ familiæ causam agere nō possit. Apul. libro nono de asino, [Neq; erciscundæ familiæ, sed

u s de

de communi diuidendo formula tractabo.] lib. decimo Digest. titulus est famil.erciscundæ. Ant. Neb.

HERCISCO, id est diuido: inde dicitur familæerciscundæ, id est, iudicium hereditatis diuidendæ. Require suprâ [actio familæerciscundæ.]

HEREDITAS est successio in vniuersum ius quod defunctus habuit: vt ff. de Verb. sign. l. nihil aliud est hereditas. & l. bonorum eo. tit. Et hereditatis appellatione bonorum quoque possessio continetur. l. hereditatis. eod. tit.

HEREDITAS sumitur loco bonorū, quando dicitur in cōtractu inter viuos: vt si quis dicat, [dono tibi hereditatē meā,] not. Bar. in l. quādoque. §. si seruum. ff. de l. j. Item hereditas venit appellatione rerū: nā si bona relinquuntur sub appellatione rerum, continetur tota hereditas. not. Bar. in l. licet. C. de Pact.

HEREDITAS adita, est illa de qua heres se intromisit auctoritate prætoris. imò auctoritas prætoris non est necessaria, sed sola voluntas sufficit, vt Institut. de heredum qua. & dif. §. item extraneus. secus in petitione bonorum possessionis: vt ibi notat, & de aditione & repudiatione hereditatis, not. in l. qui se patris. C. vnde libe.

HEREDITAS decurionum, nauiculariorum, cohortalium, militum, & fabricensium, secundū Azonem in Summa, C. eodē tit. in ru. & l. ult. dicitur in qua quoddam speciale ius obseruatur, de quo notatur ibidem.

HEREDITARIA actio. Require suprâ, [Actio hereditaria.]

HERES est ille qui succedit in vniuersum ius defuncti, leg. cum

heres. dig. de di. & temporalibus præscriptio. vel est dominus hereditatis, qui sit aditione in voluntariis. §. final. Institut. de heredum qualitate & differentia. sed in necessariis defertur ipso iure hereditas.

HEREDEM instituere, est aliquē post mortem suam loco sui in omnibus bonis dominum constituere. Nam dicitur heres ab herus, id est dominus: sibi enim succedunt vniuersa bona defuncti, & ad eum commoda & incommoda hereditaria redeunt. & sunt diuersi heredes. Nam heredes alij sui & necessarij, alij necessarij tantum, alij voluntarij, alij legitimi, alij legatarij, alij testamentarij, alij fideicommissarij.

HERES suus dicitur, filius qui est in potestate patris, tempore mortis ipsius patris.

HEREDES sui & legitimi secundū Azo. tit. de suis & legiti. heredibus, appellatur qui in potestate morientis fuerunt vt, filius, filia, nepos, neptis, ex nepote natus, ex filio, pronat⁹ pronata, seu pronepos proneptis, legitimi & naturales, vel etiam legitimi tantum, vt adoptiui.

HERES necessarius est seruus heres institutus in testamento domini sui ab eo qui facultates suas habet suspectas, ne possit ex ipsis satisfieri creditoribus, quibus est obligatus, adeò quòd non credit alium hæreditatem suam adire, si heredem eum instituere: qui seruus heres factus, ideo necessarius dicitur heres, quia siue velit, siue nolit, cogitur suā hereditatē adire, vt satisfaciat creditorib. vt Inst. de here. qua. & dif. §. j. & hoc verum, nisi illi seruo debeatur fideicommissaria libertas. le. is qui

is qui soluendo. ff. de He. inst. aut hoc eo nō faciēte, scilicet nō ad- eūte hereditatē eius nomine po- rius quā domini defuncti, res hereditariæ vendantur: ne defun- ctus contumelia quadam, vel in- iuria afficiatur, dicendo quod res eius venderentur.

H E R E S legitimus, est qui ex lege duodecim tabularum, aut ex iu- ris constitutione etiam sine te- stamento succedit defuncto, vt sunt agnati proximi. Inst. de legi. ag. suc. in princ.

H E R E S legatarius est, qui legatum accepit, vel cui legatum factum est. vt le. quoties. digest. de Her. instit.

H E R E D E S testamentarij dicun- tur, qui in testamento heredes scripti sunt.

H E R E S ab intestato est ille, qui succedit in ius defuncti sine o- mni testamento, vt Inst. de Her. quæ ab intest. defe. per totum.

H E R E S fideicommissarius est, cui ex fideicommissio relicta est here- ditas danda illi cui testator di- sposuit, dicendo sic, [Fidei tuæ committito vt hoc des illi.] Et not. quod illa sunt disportata, sed fortē pro tanto dicitur heres fideicommissarius, quia fideicom- missarius loco heredis habetur, Inst. de fideicom. here. §. restitu- ta. vt qui directē & immediatē ex testamento nihil capere potest, qualis est spurius, saltem capiat ex fideicommissio. Sed ipse verē non est heres, cū sit rogatus à testatore hereditatem adire, & postea restituere, licet restitutio- ne facta post semper heres ma- neat, vt d. §. restituta. Duo ergo heredes in solidum esse non pos- sunt, vt ff. Commo. l. si. & l. si vt certo. §. si duobus.

H E R E S domesticus dicitur, qui

est in potestate morientis tem- pore mortis, dum eum alius non præcedit. Filio enim superstitē, & in potestate patris existente, ne- pos ex eo, qui in potestate aui est, suus heres non est. Instit. de her. qual. & diff. §. sui.

H E R E S substitutus dicitur, qui a- lij heredi instituto substituitur: verbi gratia: si testator ita dicat, Ille heres esto, qui si non velit vel non possit esse heres, iste esto ei substitutus, & hoc siue secun- do, siue tertio vel quarto loco, alio in loco instituto deficiente substituatur.

Nam secundus dicitur omnis qui post primū sequitur, etiam- si decimus sit. ff. de Vulga. sub. l. j. in prin. prout not. Hostiens. in sum. de testam. §. quid sit perfe- ctus. vbi dicitur institutio.

H E R E D E S extranei dicuntur, qui testatoris potestati subiecti non sunt. §. Certi. Inst. de her. qualita- te & differentia.

H E R E S vel successor anomalus dicitur, qui non habet aliquam ex præmemoratis qualitatibus, vt puta is, cui libertatum con- seruandarum causa bona addi- cuntur: item qui succedit here- de non exequente mentem de- functi, vt per gloss. in §. hoc re- scripto. Instit. de eo cui lib. causa bo. addi.

H E R E M I T A dicitur persona ec- clesiastica, glo. & Doct. in l. ij. ff. de in ius voc. Doct. & glo. in cap. qui vere. 16. q. j.

Indè verò Eremita scribēdum est sine h, significatque propriē eremi, hoc est deserti habitato- rem: eremus enim desertum in- terpretatur.

H A E R E S I S Græcè, ab electione dicitur, eo quod quicunq; vnam opinionem hæreticam vel di- scipli

sciplinam sibi elegerit, putat eam esse meliorem, vt xxiiij. quæst. 3. hæresis. aliàs dicitur quasi diuisione.

HÆRESIARCHA est, qui falsam de fide opinionem gignit, vel primò inuenit, sicut Arius, Vviclef, & alij consimiles.

HÆRETICVS dicitur errans in fide: vnde quicumque in fide dubitauerit friuola adhæssione, hæreticus censetur, vt in cap. i. de hæred. Etiam pro hæretico habetur qui scienter hæreticum non reuocat, vt eod. tit. cap. ij. Et secundum Aug. dicitur qui certam opinionem nouam & peruersam gignit vel sequitur gratia alicuius temporalis commodi, vel alicuius gloriæ vel principatus. Dicitur gignit, vt aliquis hæresiarcha, vt Arius, Sabellius, &c. Dicitur, sequitur, propter illum qui errorem illū imitatur, prout hæc leguntur xxiiij. q. 3. hæreticus. Dicitur hæreticus, qui peruertit sacramenta ecclesiæ, sicut simoniacus. j. quæst. j. eos. Item sacræ scripturæ peruersus intellector. xxiiij. q. 3. hæresis.

Item omnis excōmunicatus. 4. q. j. quod autē. Item Romanæ ecclesiæ publicus iniuriator. xxij. dist. omnis. Item qui aliter sentit de articulis fidei, quam Romana ecclesia. xxiiij. q. j. hæc est fides.

HERMAPHRODITVS, Veneris & Mercurij filius fuit, vnde & nomen illi, quoniam Hermes est Mercurius, & Aphrodite Venus. hic cum in Salmacidis fonte natarer, à Nympha deprehensus, ab eademq; implicitus, vtriusq; naturā reportauit: qua de re fabula est per longa apud Ouid. 4. Meta. nunc autē hermaphroditi vocantur quos antiquiores androgynos, id est semiuiros & se-

mi foeminas appellant. Plin. li. 7. & Gellius libr. 9. c. 4. sunt auctores. Vlpian. tit. de liberis & posthum. l. sed est. [Hermaphroditus, inquit, & maxime si in cō virilia praualebunt, posthumum heredem instituere poterit.]

HERMAPHRODITVS, require sub litera E.

HERVS vel heros Græcè, idem est, quod dominus latine.

De H ante I.

HIATVS aliquando sumitur pro puncto mortis, seu pro emissionē spiritus vltimi. De Pœniten. dist. vij. cap. nullus. Aliquando est apertio terræ, & non offeramus. xxiiij. 4. 1.

HI C, hæc, hoc, an & quando sint demonstratiua, Bart. in l. j. in j. opposit. de Ope. noui nuncia. & in prima constitutione. C. & in l. Maxiū. §. duobus. ff. de leg. 2. & plenè de istis in l. j. §. huius studij. ff. de Iusti. & iur. Alex. & las. & Bart. in l. j. vers. itē oppono, ff. de Pecū. Quandoq; faciunt simplicem relationem vel demonstrationem. xvj. dist. can. j.

HIEROPHYLAX, acis, interpretatur sacrorum custos, quod hieros est sacer, & phylazo custodie. Latine tum æditui, tum æditimi appellantur. Scauola in titu. de Annuiis legatis. l. annua. [Sacerdoti, inquit, & hierophylaci & libertis.] pro quo mendo sè legitur gerophylaco. Nebr.

HIEROPHYLAX, sacrorum custos, latini vocant ædituū. extat hæc dictio in l. annua. de an. lega.

HIERAPOLIS, nomen est complurium ciuitatum: alia namque est in Asia propriè dicta, alia in Creta, alia in Theutrania, alia in Syria, vnde Hierapolitani sunt appel-

appellati, de quibus Iuriscons. in
rit. de Aqua cot. l. j. vbi legitur
apud Hierapolitanos fieri aquis
ealidis irrigationem. Item de
pœnis. l. crimen. Hieropolitanis,
inquit, rescripserunt.

HIPPOCOMI, qui equorum
curæ præfecti sunt. meminit hu-
ius verbi. l. quoniam. C. de cur.
public. lib. xij.

HIPPODROMVS, vt interpre-
tatur Bud. est equorum curricu-
lum, in quo de pernecitate certa-
tur citra simulachrum pugnae.

HIPPONIS, cuius meminit lex,
navis aduersa. ad l. Rhod. de iac.
Locrorum fuit Colonia. Strabo
eam vocat hipponium. Plin. au-
tem scribit à Romanis appella-
tam Vibonem, dein Valentiam,
Hæc vrbs adhuc extat, finum-
que efficit Hipponiatem.

HYPOTHECA interpretatur
suppositio, & significat etiam
pignus quod pro aliqua re sup-
ponitur. Vnde & apud Iuriscons.
tit. est de distractione pignorum,
vel hypothecarum. l. cum tabernam.
[Nō certificationem, inquit, sed
suppositionē à me accipere, hoc
est vocabulo vñtationi hypothe-
cam.] Item lib. xx. de pigno. &
hypothe. l. res. Inter pignus, in-
quit, & hypothea tantū nomi-
nis sonus differt. Hinc hypothe-
carius dictus, penes quem rema-
net hypothea siue pignus, vt in
rit. de separation. l. j. Hypotheca-
rius, inquit, creditor. Neb.

HIRCOSVS dicitur cui os olet. vt l.
qui clauū. §. is cui. ff. de A. di. edi.
Sed proprie dicitur cui alæ gra-
uiter olent: nam hircus etiā di-
citur alarū fœtor, quem Plinius
alarum graueolentiam vocat.

HISTRIONES, id est, ioculato-
res, ab Histria, c. clericus. de vita
& honest. cleric. de Consec. di-

stinēt. ij. scenicis atque histrioni-
bus. & cap. pro dilectione.

De H ante O.

HODIES, hæc dictio non impor-
tat dilationem. l. liber homo. §.
j. ff. de Verbor. oblig. & l. prætor.
§. præterea. & §. posse. ff. de in-
iur. & facit dispositionem præ-
sentem: vt ibidem notatur.

HOLBARAE vestes, quæ ob aurū
intextū graues sunt. Alciat. in ti-
tul. de Vest. holob. lib. xj. C. Sunt
qui holoberæ, alij holoueræ.

HOLBRYSAE vestes, quæ to-
tæ sunt ex auro obryzo.

HOMAGIUM, est idem quod fi-
delitas: tamen Spec. cod. titul. in
lib. de feud. ponit illam differen-
tiam, quod homagium est de iis,
quæ ad temporalia pertinent,
& ideo pro spiritualibus indi-
gnum est vt quis homagium fa-
cere compellatur: fidelitas tamē
pro spiritualibus præstatur, quia
prælati bene præstāt fidelitatem,
vt in cap. antiqua. de Priuileg.
vel sic potest describi, [Homa-
gium est quædam adstrictio ser-
uitutis liberi hominis facta do-
mino per pactionem siue stipu-
lationem promittētis libero ho-
mini domino suo fidelitatem, &
constituentem se hominem vel
vasallum suum] Et sic in aliqui-
bus partibus hoc modo ille qui
facit homagium coram domi-
no suo flectit genua sua, tenen-
do manus suas coniunctas sim-
pliciter inter manus domini,
iurandum de fidelitate. præ-
stans: & mutuo se in signum fi-
delitatis osculantur, cuius for-
ma ponitur in lib. feud. de no.
fi. for. c. est & alia. scilicet post
rubric. illam de for. fi. Ad idem
facit de iureiur. cap. ego N. &
lxxij. dist. tibi domino. & Host.
ponit

ponit eam in Sum. de feu. §. quid sit fidelitas, & qualiter sit faciēda Ex dictis homagium describi potest secundum formam, [est quando aliquis, flexis genibus, iunctis manibus in manus domini positus, aliquid promittit] Est autem homagium multiplex secundum Spec. vbi supra: quoddam est ligium, quoddam est non ligium, quoddam edictale, quoddam decretale, &c. de quibus infra.

HOMAGIUM decretale est, Nam heres hominis mei qui illo feudo ex consuetudine posset infeudari, & per consequens in homagium succedere, debet intra certum tempus me in dominum agnoscere, & fidelitatem mihi prestare, & ego teneor eum ratione talis feudi in hominem recipere, & in recipiendo videor tibi ius feudi decernere, propter quod dici potest homagium decretale, sicut etiam bonorum possessio decretalis, & quod ius mihi tribuit, sicut & talis bonorum possessio, scilicet, si nullus sit proximior. Et ideo in curia Francie recipiuntur fidelitates & homagia alterius salvo iure. Quod autem in Italia & alibi vocatur vasallitium, in Francia vocatur homagium, &c. etiam dicitur homagium, c. veritatis. de iureiurand. Differunt tamen, quia homagium est quando iuratur alicui fidelitas nemine excepto, sed vasallitium superiore excepto, scilicet imperatore. De hoc optima glos. in verbo homoque ligius. Cle. pastora §. dicine. de Re iudi. vbi etiam dicitur quod quis non potest esse ligius duorum, sed bene ligius vnius, & vasallus alterius, vel vasallus plurium, & sic homagium potest dici hominis ligium.

HOMAGIUM edictale, est sicut bonorum possessio edictalis. unde secundum Spe. ibidem, homagium edictale siue hereditarium est, quod quis habet, eo ipso quod est hæres, nam eo ipso quod adit hereditatem hominis mei, personam eius repræsentat, & videtur hominis homagium subiisse: & tale homagium potest finire tempore, si domino placebit: quia si domino non placeat non finiretur, etiam si vasallus vellet bonis feudalibus cedere, imò ageret contra ipsum ut eum in dominum agnosceret: & hoc ex contumelia sua, unde puniri debet ne inuitus consequatur immunitatem, quod esse non debet. pro quo ff. de Neg. gest. l. siue hereditaria. Et ideo possum eum cogere ut subeat homagium decretale, & etiam quod plus tribuat ei in effectu quam edictale.

HOMAGIUM legium, est secundum Spec. ibidem, quod fit Imperatori vel Regi, nullius alterius fidelitate salva: illud autem quod fit aliis, non dicitur legium, quia fit vel iuratur, salva Imperatoria vel Regia fidelitate: multi enim putant homagium legium esse, quando vasallus mittit manus suas inter manus domini, & sibi homagium facit, & fidelitatem promittit, & ab eo ad osculum recipitur: quod non est verum, ut etiam ibidem dicit Specu. sed ut ipse dicit, tunc alij ponunt quod duplex est homagium. Homagium ligium in quo nullus recipitur quantum ad verba, sed quantum ad mentem. Et aliqui qui supremam & generalem habent auctoritatem & iurisdictionem, puta Imperator vel Rex, intelliguntur excepti,

pti, &c. Item ubi ponitur legium
suprà & infrà, habent aliqui li-
gium. Homagium non legium
est, quando aliquid excipitur,
puta, Facio tibi homagium ex-
cepta fidelitate ad quam do-
mino meo tali legio teneor, vel
saluo, quòd possum cum volue-
ro dominum legium mihi con-
stituere, vel saluo quòd nolo ti-
bi contra talē iurare. Sed dictum
primum est verius secundum
Sp. licet hoc ultimo designatum
communis vsus approbet. Et se-
cundum ultimum modum se-
quitur per totum, & illo utitur
Spe. de homagio ligio. vide su-
prà [feudum legium.]

HOMO non recte dicitur qui ad-
huc est in utero matris. l. cum
inter. C. de fideicom. lib. & l.
pen. de posth. hered.

HOMO ligius secundum Specul.
ibidem dicitur quasi suo domi-
no ligatus, vel quasi legalita-
tem continens. Vnde Rex Sici-
liæ est homo ligius Romani iu-
dicis, ut in clement. pastoralis.
de re iudic. præallegat. post me-
dium. in §. rursus. ubi gloss. not.
Et omnis homo ligius est vasal-
lus, sed non e contra.

HOMICIDIUM, dicitur homi-
nis occisio ab homine facta: &
dicitur quasi hominis cædium,
ab homo, & cædo, secundum
Gof. in Sum. eod. tit. & Host. &
Ioan. & Specula. & est duplex,
scilicet voluntarium & casuale.
Etiam committitur homicidium
facto, consilio, præcepto, & de-
fensione. cap. sicut. eo. tit. ubi gl.
no. Fit etiam homicidium spiri-
tuale ex quadam iuris fictione
spiritualiter octo modis. Primò
per fratrum detractores, eos o-
dientes, iniquitatem, oppressio-
nem & iniustitiam faciētes, fra-

tribus malè persuadentes, &c. ut
c. homicidiorum. de pœn. dist. j.
cap. omnis iniquitas, & c. noli.
ead. dist. Et generaliter iniquus
motus ad nocendum fratri in
homicidij genere deputatur. Itē
homicida censetur qui tempore
necessitatis proximis alimenta
negat, l. xxxvj. dist. pasce. Corpo-
rale homicidiū est hominis per-
emptio corporaliter. Et fit du-
pliciter, s. lingua & facto: lingua
tripliciter, præcepto, consilio, &
defensione. 50. distin. si quis vi-
duam. & c. periculose. & pen.
di. j. Facto quadrupliciter, iusti-
tia, necessitate, casu & volūrate.

HOMOLOGARE, est idem quod
confirmare, vel ratificare, & sic
dicitur quòd arbitrium sit ho-
mologatum. Alij dicunt homo-
logare, idem quod consecrare.

HOMOSIOS, quo verbo utitur
Iustinian. in l. iij. de sum. Tri. la-
tinè sonat consubstantialia.

HONESTVS dicitur, qui nihil
habet turpitudinis, secundum
Isido. ij. Ety. & dicitur honoris
status, & de ista honestate vide
Gof. Ho. & Spe. in ru. de vita &
hon. cleri.

HONESTAS iustitiæ publicæ,
i. constitutiones ecclesiæ factæ
propter publicam honestatem.
Iudicavit enim ecclesia esse ho-
nestum, ut nunquam consangu-
ineus duceret sponsam consan-
guinei sui viui, vel mortui, se-
cundum Archid. de spon. c. j. lib.
vj. de hac honestate. vide in c. ad
audientiam. & cap. sponsam. de
spon. & matri. ubi per doct.

HONOR aliquando capitur pro
dignitate. l. nup. de don. inter vi.
& vx. quandoque pro magistra-
tu. §. Prætorum. Inst. de iu. nat.
gen. & ciui. quandoque pro do-
no. l. si remunerandi. ff. Mand.

quan

quandoque pro salario. l. j. §. pro inde. de Var. & extraord. cogn.

HONOR municipalis, est administratio reipub. cum dignitatis gradu. l. honor. de Mun. & ho.

HONORARIA dicuntur præmia legatorum seu aduocatorum. l. j. §. in honorariis. ff. de Var. & extraordina. cognit. Require infra [legatus.]

HONORARIUM ius, dicitur ius Prætorium. §. prætorum. Instit. de Iur. nat. gen. & ciui.

HONORARIÆ actiones dicuntur, quæ prætoris edicto constitutæ sunt, l. 39. ff. de Nox. act. l. 11. ff. de fideiuss.

HONORARIÆ obligationes, quas prætor edicto suo instituit. l. obligamur. §. 2. ff. de Oblig.

HONORARI successores dicuntur, qui & bonorum possessores. Instit. §. 1. de Bono. poss. Vlp. l. 9. §. 5. ff. de Interd. act. l. 1. §. non solum. ff. ut legat. nom. l. 10. ff. ad Velleia. l. 7. ff. ad Public.

HONORARIUS tutor curatorve, dicitur quæ testator administratione aliis delata tutorem tamē aut curatorem esse voluit. Vlp. l. 3. §. 1. ff. de Administ. tut.

HONORARIUS arbiter, qui à prætore datur: quod ab eo qui honorem, id est, magistratum gerit, detur. Proculus l. 76. ff. pro Socio.

HONORARIA poena, quam prætor introduxit atque constituit. Iustitia. §. 6. de Iniur.

HONORATOS ait Alciat. etiam eos appellari qui Palatina dignitate præditi sunt, absque administratione.

HORREVM, est repositorium, non solum frugum, frumenti & vini, sed cæterarum quoque rerum, quæ adseruari consueverunt. De horreo frumenti. Vir-

gil. primo Georgic.

Illius immensa ruperunt horrea menses.

De horreo vini Horatius in Odis, & Iurisconsult. in tit. de fund. instruct. l. tabernā. [Legauerat, inquit, horreum vinarium cum vino & vasis & instrumento.] De horreo aliarum rerum in tit. de emptione & vendi. [Clauibus, inquit, traditis, ita mercium in horreis cōditarum possessio tradita videtur, si clauēs apud horrea traditæ sunt.] Itē in tit. locati, [Dominus, inquit, horreorū, effractis & cōpilatis horreis non tenetur.] Hinc [Horrearius,] qui præpositus est horrei custodiæ, ut li. xix. Digestorum, in titulo, locati & conducti. l. cum in plures. [Rerū, inquit, custodiā quam horrearius habet.] Item l. Cælius. [Cum horreario, inquit, agendum.] Et merces horreaticæ dicuntur, quæ in horreis adseruantur, ut in tit. de conditis in publi. hor. l. nulli. Codice. [Nulli, inquit, posthac horreaticas species contingendi copia detur.] Nebrissenf.

HORREVM, accipitur pro quocunq; loco ad reponēdū merces idoneo: inde horrearius, de quo in l. cum in plures. §. vlt. ff. loca.

HORTAMVR aliquando importat mandatum necessitatis, & per ipsum confertur iurisdictio. cap. quia iudicanti. de præscript. & c. j. de testam. & cano. hortamur iij. quæst. ix.

HOSPES dicitur, qui recipit & recipitur. ff. de Exer. act. l. j. §. magistri. in glo. dicitur vector. & ad legem Rhod. de iac. lege secunda, tertio responso.

HOSPITIA, olim publicè dari solebant: erantque quibus hospites

spites recipiendi munus à repub.
imponebatur, l. 3. §. eos milites. l.
vlt. §. pen. & vlt. ff. de Mun.

H O S T E S quos non appellamus,
eos, inquit, Caius, veteres per-
duelles appellabant, per eam ad-
iectionem indicantes, cum qui-
bus bellum esset, l. 234. ff. de Ver.
signif.

H O S T E S sunt, ait Vlpian, quibus
bellum publicè populus Roma-
nus decreuit: vel ipsi pop. Rom.
ceteri Latrunculi vel prædones
appellantur, l. 24. ff. de cap. &
postli.

H O S T E S hi sunt, ait Pompo, qui
nobis, aut quibus nos publicè
bellum decreuimus: ceteri latro-
nes aut prædones sunt, l. 118. ff. de
Verb. signif.

H O S T I C O L O in libris Floren-
tinis reperio pro hostico, id est,
vt Varro ait, hostili agro. Vlp. l.
vni. ff. de bono. poss. ex test. mi-
lit. [Non dubiū est, quin debeant
ratæ voluntates esse eorum, qui
in hosticolo suprema iudicia sua
quoquo modo ordinassent.] Itē,
Si in hosticolo deprehendantur,
& illic decedant. videndum ta-
men an satius esset **H O S T I C O** re-
tineri. Hotoman.

H O S T I A R I V S olim in veteri testa-
mento idem erat quod ianitor,
xxxj. distinct. cleros.

De H ante V.

H V M A N V S, id est, secularis. j. di-
stinct. c. j. xj. q. ij. qui & diuinis &
humanis. Item idem est quod
humilis. 50. distinct. eos. xxiiij. q. j.
si quis dederit. & habetur in re-
gula, semel Deo, de Reg. iur. lib.
vj.

H V M A N I T A T I S ratio pro hu-
mana naturā accipi videtur in l.
non tantum. de appel.

H V M A N I T V S contingere, pro
Voc. iur.

mori. Instit. de don. in princ.

H V M I L E S personæ quæ dicun-
tur, declarat impe in l. humilem.
C. de incest. nup. Barr. in l. tutor.
§. tutores. de Suspe. tut. annotat
humilem dici qui caret digni-
tate.

H V M I L I O R E S personæ dicun-
tur pauperes. l. illicitas. §. ne po-
tentiores ff. de Offic. præsi. & di-
citur humilis quasi humo accli-
uis, secundum Iud. not. Archi. in
c. qui episcopus. xxiiij. dist.

H V M I L I T A S seu humiliatio,
vt not. Archid. xxij. cum humili-
tatis. est virtus qua homo veris-
sima cognitione sibi vilescit. de
qua glos. optima in verbo humi-
litis. & est gloss. finalis in Cle.
j. de relig. dom. quæ multa per-
pulchra ponit de humilitate. Vn-
de, [melior est in malis factis hu-
milis confessio, quàm in bonis
superbiæ gloriatio.] x. q. 3. c. iniu-
stum. in fin.

H V M I L I A T I sunt quidam re-
ligiosi qui fuerunt condemna-
ti ab ecclesia per Luciū Papam.
quia noluerunt iurare: & postea
tempore Clementis recepti sunt
ab ecclesia, quia se correxerunt,
& iurant quando expedit. not.
in c. olim causam, de Restit. spo-
lia.

De H ante Y.

H Y A C I N T H V S, nomen floris &
geminæ. l. j. C. nulli lic. in fre. e-
quo. lib. xj.

H Y D R A V L V S, instrumentum ex-
trahendæ à profundo aquæ ido-
neum: inde hydraulæ, quibus cu-
ra aquæ domus Imperatoris de-
mandabatur, de quibus in l. v. C.
de Execus. mun. lib. x.

H Y D R O M E L I *υδρομελι* à Græ-
cis dicitur, quæ sit apud latinos
aqua mulsa, Hispani vocant
x adox

[adoxia.] constat nāque ex aqua & melle, vnde & nomē accepit. Nam ὕδωρ est aqua, & μέλι mel. Plin. lib. 14. fit vinum, inquit, ex aqua & melle tantum, hoc vocatur Hydromeli. Idem lib. 21. Hydromeli quoque ex imbre puro cum melle temperabitur. Vlp. l. 33. ff. in tit. de Trit. vin. ol. le. l. si quis. Neque ceruasia, inquit, continebitur, neque hydromeli.

HYDROMELI aqua mulsa, quæ aqua & melle conficitur. Hanc vocem vsurpauit Vlp. in l. si quis. de trit. legat.

HYDROPHYLACES, curatores sunt aquarum.

HYDROPHYLATTI dicuntur, ab ὕδρῳ, quod est vas quo aqua fertur, vel ab ὕδωρ, id est aqua, & φυλάττω, custodio, quasi custodes aquarum secundū Ioan. And. in cap. si iudex laicus. de Sentent. excommu. lib. vj.

HYMNVS angelicus, est gloria in excelsis. de celebrat. miss. ca. consilium.

HYPERBERICI mensis mentio fit in c. propter. lo. j. xvij. dist. intelligiturque October. Alciat. tamen, capit. libr. j. Parer. censet legendum, hyperberetæi, quod teste Suida ita is mensis apud Macedones appelletur, sitq; apud eos vltimus mensis anni. Vnde hyperberetæa ab eisdem vocantur ferotina, tarda & post collectos demum fructus accidentia.

HYPERBOLE, latinè excessus, figuræ nomen, cum scilicet quippiam dicitur fidem veritatis excedens, augendi vel minuendi gratia, cuius rei exemplum in §. per traditionem. Institutio. Rerum diuisio. vt ibi obseruauit Accursius.

HYPAETHRIA appellantur loca sub

dio exposita, hoc est patēte cœlo. Plerunque tamen accipiuntur pro subdiualibus deambulationibus, quas apud veteres moris fuit pulcherrimis sterni paui mentis, & hyeme quidem plumbo, vel aliqua alia materia exempti li tegebantur, ne gelu vel niuibz corrumperebantur: æstate vero expansis velis à solis ardoribus defendebantur. l. malum. §. plumbum, de Verb. sig. & l. quæsitum §. de velis. de fun. instru. licet ibi corruptè legatur apothecis pro hypæthriis.

HYPOCAUSTVM ὑποκαυστον, παρὰ τὸ ὑποκαίειν, id est, succendere, Latine interpretari possumus succēsum, vel subustum, locus est in balneis ad calefaciendas cellas caldarias & tepidarias, vt exponit Bud. interdum accipitur pro cubiculo vndique occluso, in quod aer nō admittitur, sed igne accenso, feruore atque æstu vaporat intus, nec foras diffunditur calor, quod sermone Italico stufa appellatur. Papinius l. Sylua.

Tennem volunt hypocausta vaporem.

Plinius Cæcilius in Episto. coheret hypocaustū, & si dies nubilus, immisso vapore, solis vicem supplet. Ambros. lib. 6. hexamer. [De hyeme forsitan quereris, quia nulla tibi hypocausta anhelantibus ignibus anhelantur.] Vl. l. 16. Mandat. ff. Quietus hospiti suo medico mandasse diceretur, vt in hottis eius sphæristerium, & hypocausta, & quædam ipsius valetudini apta, sua impensa faceret Idem l. 55. §. 2. ff. de leg. & fideicom. lib. 32. [Lignis legatis quod comburendi causa paratum est, continetur, siue ad balnei calefactionē, siue dietarum hypocaustarum solebat vri.] hinc con

conclauia & cellę in quibus sunt opera fornicata, vbi frigoris vitandi causa ignis accenditur, hypocausta nominantur.

HYPOCOMVS dicitur ab ὑπο quod est sub, & κώμη villa, Inde hypocomi, qui sunt sub villanis, secundum Placent. & Accurs. Sunt tamen verius stabularij qui equos curant.

HYPOCRISAKIVS quandoque ponitur pro syndico, quandoque pro œconomo, vt notat Spec. in tit. de his qui alien. pos. vel non. §. licet. Apocrisarij leguntur, extrā, de Elect. cap. significasti, & j. q. 6. conuenientibus.

HYPOCRISIS, latinè simulatio, & hypocrita, simulator dicitur.

HYPOMNEMATOGRAPHI dicuntur commentariorum scriptores, habetur hæc vox in l. si quos. C. de decurio. lib. x.

HYPOTASIS dicitur ab ὑπο, quod est sub, & ὑστάς, status vel stans, quasi substans. & vtuntur Græci sicut nos, pro persona, quia habet substare omnibus accidentibus, & omnia accidentia ad se recipit, à nullo tamē informatur secundū Hugonē, Glos. ex Clement. prima, de Sum. trini.

HYPOTHECA: ὑποθήκη à verbo ὑποτίθεσθαι, quasi dicas supposita, subiecta obligationi, & obstricta: Nam (vt ait Martianus) inter pignus & hypothecam tantum nominis sonus differt. l. 5. in fin. ff. de Pignor. quippè cum alterum Græcum, alterum latinū sit. Iurisconsulti autem docendi causa, & vt suis quæque res vocabulis demonstraretur, pignoris appellationem ad res mobiles, hypothecæ verò ad immobiles referunt. l. si rem. 9. §. 2. ff. de Pignor. act. §. Item Seruiana. 7. Instit. de Actio. l. j. ff. de pign. act. l. 4. ff. de Pigno.

vbi traditur hypothecam dici propriè eius rei, quæ nuda conventionione obligatur. Pignus porro & hypotheca hoc differunt, quòd illud & pro rebus obligatis, & pro ipso obligationis contractu sæpè usurpatur: hæc verò tantum pro rebus suppositis. Cicero libr. 33. Epistol. [Præterea Philotes Alabandensis ὑποθήκε Cluuius dedit: hæc cōmissa sunt.]

HYPOTHECARE est obligare, pignorare, vel supponere, vt patet per Rubr. ff. de Reb. eo. qui sub tit. & cur. dum subditur, sine decreto pignori non supponendis.

HYPOTHECARIA actio eadem quæ quasi Seruiana, dicitur quæ cuius creditori sui pignoris persequendi causa cōceditur. l. 3. ff. ad exhibendū. dict. §. 7. de Actionib.

HYPOTHECARIA formula, formula eius pacti, quo de pignore nuda conventionione obligando agebatur. l. 3. l. 4. l. 11. & alibi sæpè. ff. de Pignor.

HYPOTHECARIUS creditor, qui sub hypotheca pecuniam credidit, l. j. §. sciendum. ff. de Separat. l. j. C. de his qui in prior. Hottoman.

HYSGINVS color dicitur ab hysge herba. l. quæ situm. §. illud. de leg. iij.

HYSTEROLOGIA, vel hystero proteron, figura est, cum id, quod primum esse debet, secundo ponitur loco, vt cum Iurisconsultus prius determinat secundam quæstionem, quàm primā, prout fecit in lege iij. §. Labeo. de Incen. rui. naufra.

De I ante A.

IACENS hereditas dicitur antequā adita sit. l. j. ff. de Successor. edict.

x 2

l. den

l. denique. 13. §. quæsitum. ff. quod vi aut clam. l. 5. ff. Vt in posses. leg. l. 1. ff. de Bon. poss. furt.

IACENS dicitur ea res cuius dominus ignoratur. Vlp. l. 43. §. 43. ff. de furt. [Qui alienum quid iacens lucri faciendi causa sustulit, furti obstringitur.]

IACINTHVS, lapis est pretiosior aliis. C. nulli lic. in fre. l. vnica. lib. xj.

IACTVS, require infra [lex Rhodia de iactu.]

IACTURA est damnum vel periculum quod quis patitur quando imminente tempestate proiciuntur bona in mare ad exonerandum naues: & ita capitur proprie, sed largè potest capi, pro quocunq; damno alicui per violentiam illato vndecunque proueniat. Vel dicitur læsio facta cum lapide vel ligno. Require etiam infra [lex Rhod.]

IACTURA & [damnum] differunt, quia iacturam scienter & ultro patimur, vt patet in iactura quæ fit per tempestatem maris, vt in titul. ad l. Rhodiam de iac. damnum verò insolito & nobis inscientibus fit. ca. in primis. ij. q. j. & l. j. ff. ad l. Aquil. & not. per Archid. in c. quia saepe. de elect. in vj.

IAM; hæc dictio denotat perfectionem actus & continuationem. Bart. in l. Celsus. nu. 26. ff. de Vsuca. & in l. j. ff. de aqua quotid. & æsti. & text. in constitut. j. C. versic. omne iam conti. & ibi Bald.

IAM, quandoq; ponitur interrogatiue. ff. ad l. Aquil. l. Stichum. Quandoque retro tempus significat & continuum. de Acq. rer. dom. l. nunquā. §. thesaurus. Item quandoque sumitur pro futuro & præterito secundum subiectam

materiam, vt l. quamuis. ff. de fur. & ibi not.

IANTHINVS, na, num, color est violaceus, quoniam *ἰανθινός* Græcè, viola interpretatur Latinè, *αὐθός* florem significat. Plin. libr. 22. [Appellata, inquit, ia, & ab iis ianthina vestis.] Persius:

*Hic aliquis cui circa humeros
ianthina lana est.*

Martialis:

*Coccina famosa donas
ianthina mœcha.*

Vlp. de leg. iij. si cui. [Buccinum, inquit, & ianthinum cōtinetur.] Et ferè quoties in libris Digestorum, & in litteris sacris legitur hyacinthinus color, intelligendus est violaceus, id est, coloris violæ. Nebris.

IANTHINVS color, est violaceus. l. si cui. §. fin. de leg. iij.

IANVARIVS, est mensis ideo sic dictus, quia est principium & ianua totius anni, vt not. per Arch. extra, de rescript. c. si propter. in gloss. debet hoc intelligi.

De I ante B.

IBI, hæc dictio, non tantum locum, sed quandoque etiam tempus demonstrat. gloss. in l. si quis. de iud.

IBRIDA, est de scorto natus.

De I ante C.

ICONOMVS dicitur ille cui ecclesiastica res gubernanda mandatur. vt C. de sacrosanct. eccl. l. iubemus. circa princ. & gl. 3. cap. Imperatorū. de iura. cal. vbi not. differentiam per doct. inter iconomum, syndicum, procuratorem, & actorem, quæ ibi secundum gloss. in lata significatione idem significant. De quo duæ gloss. notabiles, vna in can. si quis erga. ij. q. 1.

ij. q. ij. alia in cau. quoniam. xvj. q. vij. & habetur x. q. ij. si iconomus.

OECONOMVS per æ, diphthongon scribendum est, non per i, nec per y: significat autem propriè curatorem domus, hinc & œconomica Aristotelis.

De I ante D.

ID CIRCO, & ideo, sunt dictiones causales. Bartol. in l. demonstratio. §. quod autem. ff. de condit. & demonstr.

ID EM quandoque exponitur pro simile. l. si nō sortem. §. Libertus. de conditio. indebiti. Et quandoque idem appellatur, tametsi pristina qualitas aut quantitas non adsit. l. proponebatur. de Iudic.

ID EST, dictio expositiua, ff. ad l. Aquil. l. item Mela. §. legis. vide latè de hac dictione per Bart. in l. j. ff. ad l. Aquil.

Idiόχηρα appellantur (inquit Imp. Leo) scripturæ quæ solent à quibusdam secretò fieri, interuenientibus amicis rerum contrahendarum causa. l. scripturæ, ii. Cod. Qui pot. in pig. hab. & ut opinor, **ιδιόχηρα** & **ἀγοπάρα** opponuntur, quæ tabellionum publica instrumenta sunt. Nou. 49. & 142. Item 73. quæ etiam forensia appellantur. l. comparationes. 19. C. de fide instr. qua de causa in d. l. scripturas, **ιδιόχηρα** iis, quæ publicè à tabulariis conscripta sunt, opponuntur. Hotoman.

ID IOTA est Græcum, & est idem quod Imperitus, secundum Isid. li. 10. ut est laicus qui litteras nescit. ut in Auth. quomodo oportet. episc. §. j. quandoque dicitur ille qui ostendit se scire cum nesciat, unde versus,

Vir bene vestitus, pro vestibus esse peritus

Creditur à mille, quamuis idiota sit ille.

Ita dicit Ioan. And. in addit. ad Spe. in tit. de arbitro. §. restat. versic. [item ferendæ sunt.]

IDONEI propriè dicuntur qui possunt & volunt in ecclesia deferuire. de Præben. super inordinata. Et dicuntur idonei qui sunt moribus, honestate, & litterarū scientia decorati. de Instit. c. in ecclesia. in gloss. iij. etiam sunt prouidi & circumspecti.

IDONEE cauere quomodo intelligatur, require in ver. [cautio.]

IDONEVS tutor dicitur, qui est soluendo, quatenus sunt facultates pupilli. l. ij. §. j. idoneus. & ibi Bart. ff. ad Tertyl.

De I ante E.

IEROCINIVM, est locus ubi aluntur pauperes, secundum quod accipitur C. de Sac. sanct. eccles. l. illud. ubi legitur Prochorothrophium.

IERTHOCOMIVM, est locus ubi senes & valetudinarij, & propter senectutem tantum infirmi homines curantur. gl. in c. tributum. §. sancimus. xxij. q. 3.

De I ante G.

IGNARVS est qui ignorat, vel qui ignoratur, secundum Isid. li. x.

IGNAVVS idem est quod ignarus viæ, id est, rationis & viæ secundum Isidorum ibidem. frequentius tamen accipitur pro indiligenti, & pigro: unde & ignauiter, pro segniter & negliger.

x 3

IGNEM

IGNEM & aquam recipere, interpretatur Scxuola pro nuptias celebrare. l. pen. de don. inter vi. & vxo. vbi præclare Budæus.

IGNOMINIA, est verbalis læsio contra honorem alicuius, vel etiā turpitudine. Et sic dicitur quod ignominiosum est episcopo si quærat ab aliis doceri, tūm ipse alios docere debeat, vt in Auth. de sanct. epis. §. damus.

IGNOMINIOSA missio in remilitari quæ sit, ostendit eleganter Iurifcons. in l. milites. de Remili. & l. ij. de lis qui not. infra.

IGNORANTIA est, cum de facto vel de iure nihil scio, nec aliquid suspicor, secundum Azo. in Sum. C. de iur. & fact. ign. vide infra in ver. [ignorare.]

IGNORARE propriè est nescire quod aliquis debet scire. Nescire autem est communius quàm ignorare. Vnde propriè omnis qui ignorat, nescit, sed nō econtrā. vt not. ff. de iur. & fac. ign. super rubr. Et in hac materia quatuor sunt quæ videntur idem, sunt tamen diuersa, scil. ignorantia, nescientia, error, & titubatio. Primum sumitur in mala parte, quæ, scilicet, debet scire, & ignorat. vnde dicitur, qui ignorat ignorabitur. de Renunc. cap. nisi cum pridem. Nescire autem in bona & mala parte. Nam omnis ignorās nescit, sed nō conuertitur: vt dictum est. Error autem est cum aliud est, quàm credam. Quod autem aliud sit errare, quàm ignorare, patet cum dicit lex, si potest possessio acquiri ignorantī, ergo & erranti. ff. de Acquiren. possess. l. si me in vacuam. §. j. Titubatio verò est, cum hinc inde diuersa vel contraria scire videor, nec alicui eorum magis animum applico. C.

de Condict. indeb. l. fin. Et ignorantia diuiditur ex parte materiæ circa quam est, quia alia est ignorantia iuris, alia facti: & harum vna probabilis, & alia non. Ignorantia facti est, vt si nesciam illum decessisse qui mihi cognatus est, vel aliquod simile. Alia est ignorantia iuris, vt si nescio me illi posse succedere qui mihi cognatus est & decessit, vt ff. de Iur. & fac. ign. l. j. & hæc non excusat. regula ignorantia, de Reg. Iur. libro vj. Est etiam quædam ignorantia facti probabilis, vt si quis errat in facto alieno: & quædam non probabilis, vt si quis errat in facto proprio, vel rebus suis, vt ff. pro soc. l. vltim. vel si ignorat aliquis quod omnes de ciuitate sciunt vel maior pars ciuium scit. l. regula. §. sed facti. ff. de iur. & fac. igno.

De I ante L.

ILICO dicitur fieri quod fit antequam diuertat se ad alia facienda. l. litigatoribus. C. de appel.

ILLATA, id est, opposita. de presum. nōne.

ILLATA quomodo differat ab inductis, no. glos. in l. si non. C. in qui. cau. pig. vel hyp. ta. contra.

ILLIBATVM, id est, non diminutum. gloss. §. si. Instit. de iis qui sunt sui vel alic. iu.

ILIENSES, dicti sunt populi ab urbe Illo, clarissima omnium quæ fuerunt in Asia, vel ex eo quod inde profecta est tota Romanorum Nobilitas. De quibus Callistratus lib. 27. ff. tit. de excusat. l. non tantum. §. j. [Iliē sib^o, inquit, propter inclytam ciuitatis nobilitatem, & propter coniunctionem originis Rom. N.]

ILLORIS manibus dixit Gaius in l.

in l. ij. de Orig. iu. pro rem ipsam protinus aggredi nulla præfatione adhibita, & imparatis adhuc legentium animis.

ILLUSIO, est deceptio vel derisio. Clemen. vnica, de Renun. vbi cōcor. mu. in gl. in verb. [Illusio.]

ILLUSTRIS, est nomen notitiæ, eo quod multis clareat splendore generis vel sapientiæ vel virtutis, quamuis sit obscure natus: secundum Isidor. Et nota, quod quatuor sunt nomina dignitatum, scilicet maximi, vt sunt superillustres, magni, vt illustres, medij, vt spectabiles, minimi, vt clarissimi. in Auth. de Appel. §. j. & tribus seq. Inst. in procem. §. cūque. vbi gloss. Illustres etiam dicuntur qui sunt de consilio & consistorio Imperatoris. leg. quisquis. Cod. ad legem Iuliam maiestatis. Vide late Barbat. in ca. no. uit. de Iudi. & in c. tuam. de ord. cog. & per Alex. de Imo. in l. j. ff. de Offic. eius cui mand. est iurisd. in gl. in verbo, [tribuuntur.]

ILLUVIES, immunditiam fœtorēque oris designat. l. qui clauum. de Ædil. edi.

ILLYRICVS, id est, Sclauus, scilicet aliquis de Sclauonia. vide suprā coloni [Illyriciani.] Cod. de colo. Illyri. lib. xj.

De I ante M.

IMAGINARIUM pro fictitio, vnde imaginaria venditio, quæ nullo aut minimo accedente pretio fit. §. præterea. Inst. quib. modis ius pat. pot. sol. & l. imaginaria. de Reg. iur.

IMBECILLIS est fragilis & inconstans, & dicitur quasi sine baculo.

IMMISCERE, verbum est proprium eorum heredum qui sui sunt, cū hereditatem suam am-

plectuntur. Cū enim non aliū de accedant, sed in familia sint, adire non dicuntur, sed immiscere. l. Impuberib. 11. & l. cū bonis, 87. ff. de Acquir. hered. l. 3. §. suo. l. 7. §. non solum. ff. de Minoribus. l. 8. & l. 10. C. de iure delib.

IMMISCERE igitur suorum heredum est, Adire extraneorū: eaque sententia distinguitur in l. 6. §. si filius. ff. de Bo. li. l. 2. §. restitutus. ff. de min.

IMMISSVM dicitur, quod ita immisum est, vt in aliquo loco conquiescat, veluti traves quæ in alienum parietem immittuntur: vnde & seruitus tigni immittendi nomen accepit. l. malum. de Verb. sign.

IMMOLITVS, inædificatus. Verbum hoc vsurpatur in l. Peducea de limitibus. [Ne quis eos limites decumanos obsepito, néve quid in eis immolitū, néve quid ibi positum habeto.]

IMMVNITAS, est priuilegium quoddam, vel remissio à iure ad non subeunda munera vel honores concessa, qualia enumerantur in tit. ff. de iure imm.

IMO, stat quandoque correctiue. c. accedens. vt lit. non contest. de hoc text. iuncta gl. 16. q. 1. prædicator. & leg. Stichus. ff. de manumif. test. & ibi plenè per Barto. quandoque stat copulatiue vel implicatiue, vt per eundem Bar. in j. const. Co. vbi latissimè de vi huius dictionis.

IMPEIRE dicitur qui retardat. c. pia. §. fin. de excep. lib. 6. & ibi not. per Arch.

IMPENSÆ secundum Azon. in Sum. de petit. here. dista sunt ab impēdēdo, & sunt triplices. quædam necessariæ, quædam vtilēs, quædam volupariæ. Necessariæ dicuntur quibus non factis res

erat peritura, vel quæ si facta non essent, res longè deterior effecta fuisset: vt in l. impensæ. ff. de verb. sig. verbi gratia, Conduxi à te domum quæ ita ruinosa erat, quòd nisi releuasssem eam, erat casura: hæ impensæ dicuntur necessariæ, & ipsas repetam per contrariam actionem conducti. Vtiles dicuntur, quibus non factis res non erat peritura, sed ipsis factis melior efficitur: vt pote, si faciam fenestras utiles in domo, vel similia. faciunt ergo utiles impensæ rem deterioreme esse meliorem. Voluptariæ dicuntur, quibus non factis, res non erat peritura, nec ipsis factis res efficitur melior, sed bene amœnior, vt pote, si facio picturas in domo mea: hæ non repetuntur, nec deducuntur (quamuis secus sit in necessariis & utilibus:) sed has licitum est mihi abradere sine læsione prioris status, si abrasæ possunt mihi aliquam utilitatem afferre: alioquin non esset mihi licitum, quia malitiis hominum (qui nihil aliud quærunt nisi vt noceant) non est indulgendum, sed obuiandum: & sibi imputet qui eas fecit, quia donare videtur iuris fictione. Vide suprà, expensæ.

IMPERATOR non dicitur nisi post coronationem. Fel. in c. cum te. de Rescript. versic. similiter dicit glo. & vide gloss. in Clem. de Iureiur. in verbo, futurum.

IMPERIVM est duplex, scilicet merum & mixtum, de quib. vide suo loco in litera M.

IMPERITIA, id est, ignorantia. de Præscript. sicut graue.

IMPERPETVVM quandoque significat donec viam. ff. pro Socio. l. j. quandoque significat per infinita secula, etiam post mortem, secundum gloss. in ver-

bo, perpetuatur. in §. at si ita. Inst. de verb. oblig.

IMPETERE, id est, accusare, vt extrà, de Iureiur. C. quemadmodum.

IMPETIGINES, pustulæ pruritu corpus infestantes, quarum genera quatuor Cornelius Cels. lib. 5. descr. Hinc,

IMPETIGINOSVS, impetigine affectus. Vlp. leg. 6. §. j. ff. de Ædil. edict. Trebatius ait impetiginosum morbum non esse, si eo membro vbi impetigo esset, æquè rectè vtatur.

IMPILIA leguntur apud Vlp. in l. 25. §. j. ff. de Aur. arg. Opinor pro falciolis quibus mulierum crines alligantur, quasi ad pilos pertinentes. [Falciæ, inquit, cruales pedalesque & impilia, vestis loco sunt, quia partem corporis vestiunt.] Varro Testam hanc falciolam appellat.

IMPLERE intentionem siue petitionem Iurisconsulti dicuntur, pro id quod intenditur probare, ac planum facere. Itemque implere exceptionem, l. penultim. §. primo, digest. de Except. rei iudica. leg. decimanona, ff. de Exceptio. l. 21. C. de rei vendic. dicitur & implere præcisè, pro id quod positum est probare, l. j. l. 23. Cod. de Probat. l. 3. C. de Nō num. pecun.

IMPLEMENTVM sumitur pro implemento conditionis, & hoc modo significat actum esse purificatum leg. antepe. dig. de Condi. inst.

IMPOSSIBILE dicitur multis modis, vt not. lxxj. distinction. Cantinlensis ecclesiæ. Vnde impossibilitas propriè est triplex, videlicet iuris, facti, & naturæ, secundum Ioan. An. in regula nemo. de Regul. iur. libr. 6. Et nota, quod impossibilitas apposi-

ta actui, diuersimodè significat, vt ex significato ex ea sumpto, vel alias vndecunque concluditur disponentem voluisse, nam quandoque vitiat actum, quandoque habetur pro non adiecta, prout natura actus cui adiicitur postulare videbitur, de quo latissimè & magistraliter Dyn. in dicta regu. nemo potest. & post eum alij in §. impossibilis. Instit. de Here. instit. Et not. quòd habetur etiā pro impossibili quòd à sola principis voluntate depēdet, vt no. glo. in l. Continuus. §. cum quis. de Verb. oblig.

I M P O S T O R E S, dicuntur deceptores, & qui fallunt præstigiis quibusdam: dicti ab imponēdo, quod est decipere. Iuuenalis.

Facile est barbato imponere regi.
Et Martialis:

*Callidus imposuit nuper mihi
caupo Raueenna.*

Vlpian. lib. xxj. de Ædilitio edicto. l. ob quæ vitia. [Nō gulosos, inquit, nec impostores.] Accursius impostores interpretatur qui imponunt aliquid alicui. Inde dicta impostura, pro deceptione. Ambrosius in epist. ad Corinthios primam: [Omnis impostura tenebras petit, & falsa pro veris ostendit.] Vlp. libr. xlvij. de crimine stellionatus. l. stellionatus. 2. §. item si quis. [Item si quis imposturam fecerit.]

I M P O S T O R E S dicuntur versuti & fallaces homines. Inde impostura, id est, fallacia & deceptio: ducta videtur metaphora ab iis, qui operimentum aliquod rebus imponunt, vt vitia contegant. Hinc & verbum imponere pro simpliciter decipere. Horū verborum crebra fit mentio in iu-

re, vt in l. prima, de var. & extraordin. cogn. in l. iij. de Ædil. edi. & in ti. de crim. stel.

I M P O T E N T I A coeundi est vitium vel defectus naturalis vel accidentalis, quo quis impeditur mulieri carnaliter commisceri.

I M P R A E S E N T I A R V M habetur in lege de Ætate. §. ex causa. ff. de interrog. act.

I M P V B E S, est qui ex habitu corporis sui impubertatem ostēdit, & quòd generare vel concipere nondum possit, sicut masculus ante xiiij. annū, mulier ante xij. Masculus enim impubes dicitur vsque ad xiiij. annum completū, puella verò vsque ad xij. vt Inst. quib. mod. tu. fi. in princ.

De I ante N.

I N, ista dictio per se sumpta aliquando notat terminum in quo, aliquando pro fine, & pro aliis multis significationibus, de quibus vide Anto. in c. in litteris. in princ. de Restit. spol.

I N, quando priuat vel auget, not. Ioann. Andr. de consuet. ad nostram. Et dat remissionem ad Spec. de iur. patro. nobis autem. Sed plenius not. Arch. xl. distin. si Papa. & quandoque notat intrinsecitatem, quandoque extrinsecitatem, iuxta Alexandrum. [In campo curro, &c. Et habetur in l. si cui. in princ. ff. de leg. primo. Quandoque ponitur pro [Valde,] in compositione, vt inuigilare, id est, valde vigilare. Interdum ponitur pro non, in compositione, vt iniustus, iniquus, id est, non iustus, non æquus.]

I N A V D I T V M filium dixisse videtur Vlpia. in l. inauditum. ad l. Cor. de fidei. pro nō damnatū iudicio,

dicio, ut ibi interpretatur Bud.

IN A V R I S, quod à Græcis dicitur *ἐνώτιον*, ornamentum est ex auribus foeminarum dependens. Plautus in Menæch. [In aures da mihi faciendas pondo duum nummum.] Vlp. de Aur. & arg. leg. l. argumento. [Veluti in aures, armilla, viriola.] Item l. pediculis. In aures in quibus duæ margaritæ.

IN A V R I S, ornamentum est ab auribus foeminarum dependens, cuius non semel meminit Iuricons. in tit. de Aur. & arg. l. l. argumento.

IN bonis esse longè aliud est, ac ex bonis esse: nam in bonis nostris esse dicitur, cuius dominium ad nos pertinet: ex bonis verò, in quo quodpiam aliud ius habemus. §. pen. Inst. vi bon. rapt. vide suprâ.

INCAPACITAS dicitur pro ipsa reali incapacitate: prout natura rei dicitur, vel dispositio legis admittit, aut quodlibet mediū operari vel significare declarat. verbi gratia, promittitur vel legatur res sacra: incapacitas rei huius operatur quod non valet nec in re nec in æstimatione, quia non est commercium rei sacræ. l. inter stipulante. §. sacram. ff. de Verb. obl. sed ubi legatur columna aurea, vel marmor pictum ad constructionem domus, de alia domo, non valet legatum in re, licet valeat in æstimatione. l. cætera. §. si duobus. ff. de leg. primo. quia res de se est in commercio hominum, sed ne destruat vel deterioratur, non tollitur de domo, sed habetur æstimatio rei, & sic de aliis exemplis.

IN capita succedere secundum Hostiensem in Sum. de Succ. ab intest. §. viso. vers. quid sit factum. est quando filij præmortuorum

fratrum succedunt in portionibus quot sunt capita: verbi gratia. Tres sunt filij ex præmortuo fratre, & unus ex alio fratre: si tantum capiat filius ex vno fratre genitus, quantum tres ex alio geniti, succedunt in stirpes suas, quia quilibet capit certam portionem stirpis suæ. Si verò fratris tot portiones capiatur, quot sunt capita, tunc succedunt in capita. vide infra, in stirpes succedere. & Azo. in Sum. Cod. de her. Inst. Hostien. & Spec. eo. tit. in tracta. libellorum, vers. nunc. de collateralibus.

INCENDIARIUS est, qui ob inimicitiam, aut prædæ gratia, ædes arbores, siue segetes incendit, ut ff. de poen. l. capitalium. §. incendiarij.

INCENTIVVM idem est quod appetitus vel audacia. tit. seu voluntas. de vita & hon. clerico. ca. clericorum.

INCENTOR dicitur ideo, quia ipse alios prava suggestionem succendit ad vitia, & persuadendo inflamat secundum Isidorum.

INCERTAS regiones fundum diuidi, est in partes determinatas diuidi.

INCERTVS possessor, est quem ignoramus. l. sub signatum. §. fin. de Verb. sign.

INCERTA in iure appellantur, in quibus non apparet quid, quale, quantum. l. ubi autem. 75 de Verb. obl. Item quæ non in specie sed in genere proferuntur, veluti fundus, homo, triticum. l. heredes. 25 §. incerto. ff. famil. her. cisc. l. cum incertus. 13. ff. de legat. j. l. in ratione. 30. §. incertæ. ff. ad leg. Falcid.

INCERTA actio, siue incerti actio, dicitur per quam nulla certa

certa summā petitur, veluti ex stipulatione incerta: quod mihi ex stipulatu dari fieri oportet, l. 4. ff. de Vfur. l. 3. C. de Inutil. stipul. l. diem proferre. 27. in fin. ff. de Arbit. Ex omnibus bonæ fidei actionibus quod te mihi ex bona fide dare facere oportet, sic l. 1. ff. de Vfur. l. 1. 3. de condi. sine caus. ff. l. 2. §. aliud. ff. de Donat. ult. si quis in ius voc.

INCERTVS contractus, qui proprium nomen non habet, l. 9. ff. si cert. pet. l. 1. §. debitum. ff. de Const. pecun. Incerta persona, quam incerta opinione ex animo testator subiicit, cuius exemplum ponit Imp. §. 27. de Legat.

INCESTAE nuptiæ, sunt quæ inter collaterales vel affines fiunt, secundum glo. in Authentic. de incest. nupt. in princip. in verb. [incestas.] ubi constituit differentiam inter nuptias incestas, nefarias, & illicitas, tametsi iuris auctores non raro his nominibus promiscuè vtantur.

INGESTVS est maior adulterio. l. si adulterium. §. j. versic. [occurrit de adulteris.] & est coitus carnalis inter affines & collaterales. §. si aduersus. Inst. de nupt.

INCESTVS est abusus consanguinearum vel affinium, vt §. cū ergo. xxxvj. que. j. & xxxv. causa. quasi per totam.

INCESTVOSVS dicitur qui cognatam vel affinem vel etiā sanctimonialem nefario amore vel coitu violat seu maculat, siue in matrimonio, siue sine matrimonio, vt in §. prælleg. & xxvj. dist. virgines.

INCIDENS & emergens quomodo differant not. in ca. j. de ot. cog. & c. à nobis. de except. vide de hoc suprā, emergens.

INCILES fossæ, siue [incilia,]

sunt quæ à Græcis dicuntur diotones, & sunt per quas aquæ pluuiæ deducuntur ex satis. Apuleius libro nono de asino: [Viam lacunosis incilibus voraginosam.] Cato de re rustica: [Per hyemem aquam de agro depellere oportet, fossas inciles puras habere.] Festus Pomp. [Incillæ fossæ, quæ in viis fiunt ad deducendā aquā, siue deriuationes de riuo comuni factæ.] Vlpianus libro xl. Digestor. titu. de riuis. lege prima. [Incile est locus depressus ad latus fluminis, ex eo dictus quod incidatur. Inciditur enim vel lapis, vel terra, vnde primum aqua ex flumine agi possit.] Idem Vlpia. in eodem libro, titu. ne quid in flumine publico, lege prima. [Si incile, inquit, ducat, & alio loco fiat.] Meminit quoque incilis in titulo de aqua quotid. l. j.

INCILÆ, vide infrā, [Interdictum de riuis.]

INCOLA dicitur, qui in aliquam regionem domicilium contulit, vel contrahit, quasi sedem ibi positurus vel mansionem, ita quod transactis decem annis domicilium retinuit, licet etiā causa studij ibidem steterit, vt ff. de Verb. sign. l. pupillus. §. incola. vel qui propriam terrā colit. Require suprā. [Agricola.]

INCOLUMIS dicitur à nomine columna, quia sicut columna est erecta, fortis & stabilis, ita incolumis consimiliter: & ista ratione fortè filius dicitur habere in bonis patris quartam incolumē, id est, fortem, stabilem, quia fideicommissa & legata eam minuere non possunt, l. ij. cum ibi not. C. de inof. don.

INCONCUSA, id est, inuiolata, seu inconcussa, id est, quiete, sine interpellatione. capit. Illud & cap.

& cap. auditis. de Præscript.

INCONSULTO factum dicitur,
quod dedita opera factū non est.

INCONTINENTI, id est, statim.
recipit tamen hoc verbum inter-
pretationem à iure, de quo suprā
in verb. [facere.]

INCORRIGIBILIS secundum
Bal. dicitur qui non paret iudici
in extremo iurisdictionis quod
est sententia. Sed contumax dici-
tur qui nō paret in principio iu-
risdictionis, quod est citatio vel
in ius vocatio. Secundum Ant. de
Bur. dicitur incorrigibilis, q̄ post-
quam penitus est condemnatus,
iterum reuertitur ad idem cri-
men. c. vt famæ. de Sent. ex com.
licet enim non faciat pœniten-
tiam, non dicitur propterea in-
corrigibilis, nisi reuertatur ad si-
mile vel ad peius delictum, nec
faciat sui præsentiā iudici. ca.
quoniam frequenter. §. j. Vt lit.
non contestat. dum enim facit
sui præsentiā, vt iudex eum ap-
prehendere possit, non est incor-
rigibilis, quia ecclesia habet ad-
huc quid ultra faciat. c. cum non
ab homine. de Iud.

INCREDITVM ire, est idem
quod credere. l. ij. §. mutui. si cer-
tum petatur.

INCREDITVM possidere, hoc
est propter creditum, vsus est Vl-
pian. in l. à diuo. §. si pignora. ff. de
Re iud.

INCRUSTARE, est crustam pa-
rieti, vel alicui alteri rei induce-
re, siue ex calce, gypso, argilla, si-
ue ex lapide, aut alia materia.
Horatius primo Sermo.

Sincerū cupimus vas incrustare.

Varro apud Marcel. [Pauimenta,
inquit, & parietes incrustatis.]
Proculus lib. viij. Digestorum de
seruitutibus vrbanoꝝ prædio-

rū. l. quidam. [Parietem, inquit,
communem incrustare licet.] Et
paulò post: [Quod obseruari in
incrustatione oportet.] Item de
Verborū signific. l. impensæ. Pau-
lus ait, [incrustationes, loricatio-
nes & picturæ.] Ant. Nebr.

INCRUSTATIONES secundum
Alciat. in l. impensæ. de Verb. si-
gnific. sunt testoria parietum ex
crustis marmoreis confecta.

INCUNCTANTER, id est, de cz-
tero. iij. q. vj. hæc quippe. in fi. ex
glo. j. quandoque, id est, sine mo-
ra. ff. de Admini. tut. l. tutor qui
repertorium. §. j. Quandoque, id
est, [indubitanter,] quia cunctari
idem est quod morari vel dubi-
tare, & ita sumitur extrā, de his
quæ fiunt à maiori parte capitul.
c. j. de sententia excommunic.
cum quis. lib. vj. & ibi per Archid.
ix. distinct. ca. noli. iij. q. vj. hæc
quippe. & extrā, de schismat. c.
fraternitati. & in vtraque signifi-
catione potest sumi. d. c. noli. &
ibi de hoc per Archid.

INCURIA est negligentia. Cle.
quia contingit. de Relig. do. & c.
quæsitum. de pœniten. & remissi.

INDAGO apud Vlp. in l. empto-
rem. §. vlt. de Act. empt. sumitur
pro effectu indaginis, hoc est ca-
ptura, quod à Budæo ibi prodi-
tum extat.

INDEFINITA capitur pro ora-
tione cui non præponitur si-
gnum vniuersale vel particula-
re. Et oratio indefinita significat
indifferenter: quandoque etiam
vniuersaliter distributiue seu col-
lectiue, seu aliter, prout eius si-
gnificatum vel materia subiecta
vel quævis circumstantia, seu ali-
quod medium probabile cōclu-
dit. verbi gratia, Lex loquitur in-
definite dicēdo, vēditor tenetur
rem tradere, vel tenetur de cui-
atione:

atione; vel homicida, vel fur est puniendus: significat vniuersaliter: quia sensus est, quod omnis homo qui est venditor, tenetur tradere rem, & omnis homo qui est homicida vel fur, est puniendus. Et hoc patet ex omnibus legibus sic loquentibus cū earum intellectu. Nam natura legis est, omnia in quibus est medium, sub eadem regula concludere. Cum enim ibi sit eadem ratio, ibi & idem ius esse debet. l. illud. ff. ad legem Aquiliam. Itē qua ratione de ista lege detraheretur vnus, eadem & alius, & sic remaneret delusoria: & sic dicit, seu ideō dicit vniuersaliter. Differt tamen indefinita ab vniuersali secundum Bartolum: quia vniuersalis omnia significat ex suo proprio significato: indefinita verō non comprehendit omnia ex sua significatione propria, sed ex identitate rationis, interpretatione iuris vel dispositione legis. Verbi gratia, Lex dicit homicidam puniendū morte, non tamen sub hac lege comprehenditur homicida iustē occidens, scilicet ad sui defensionem, vel per sententiam, vt in l. j. C. ad legem Corneliam, de Sicariis. secus si lex loqueretur vniuersaliter, quia tunc ex proprio significato contineret omnia, & non interpretatione iuris, sicut indefinita. Itē cum profertur ab homine in materia naturali dicendo, homo est animal, significat vniuersaliter, quia sensus est, quod omnis homo est animal, quia significatum sumptum ex natura in necessario, inest omni homini. Idem cum profertur à lege, dicendo, obligatio est iuris vinculum, vel actio est ius persequēdi, &c. quia cuilibet obligationi & actioni

necessariō conuenit definitio. Item ibi, in iudicio interrogatus de pluribus criminibus, an fecerit, respondet quod illa non fecit, &quipollet vniuersali, puta sensus est quod nihil horum fecit, l. si is qui ducenta. §. vtrum. ff. de Reb. dub. quia significatum sumitur ex interrogatione & responsione facta in iudicio. nam responsio facta ibi debet certiorare interrogantem, aliās non dicitur responsio, modo accipiēdo vniuersaliter interrogās certioraretur, quia respondens omnia negat. Si autem non acciperetur vniuersaliter, non certioraretur aliquo modo, quia nō appareret quid negaret, & quid confiteretur. Et sumitur hīc significatum ex &quipollentia, quia negatio præposita signo, facit orationem &quipollere suo contradictorie. Nam licet ibi negatio postponatur in ordine scripturæ, præponitur tamē in ordine cōstructionis, dicendo, quid eorū non feci, id est, non feci quid eorum: & sic &quipollet isti, nihil eorū feci. iura tamē parum intendunt significatum &quipollentiarum. Item ibi, [promitto per heredem meum non fieri quominus tibi ire agere liceat,] hæc verba [per heredem meum,] significant vniuersaliter, quia sensus est, per nullum heredem meum. l. ij. §. si. ff. de Verb. oblig. quia nomē heredis licet proferatur in singulari, tamē significat omnes heredes, aliās stipulatio nō haberet hereditatem, nec esset certitudo de quo intelligeretur, & de quo non. Itē ibi, testator dicit, [lego seruos meos textores, si omnes sunt textores,] significat vniuersaliter, quia sensus est, lego omnes seruos meos, l. seruis vrbaniis

nis, §. fina. ff. de Legat. iij. quia significatum hoc sumitur ex accidentia facti, quod omnes sunt textores. Si autem aliqui sunt textores, alij non, significat vniuersaliter omnes textores, & non vniuersaliter omnes seruos l. prællegata. quia verbum textores ponitur restrictiue, vt alij non cōtineantur in legato. Item ibi, testator dicit, [lego lanam, argentum,] significat vniuersaliter, vt omnis lana, omne argentum videatur legatum. l. si cui lana. ff. de Legatis iij. quia qua ratione vnum ibi comprehenditur, eadem ratione & aliud: & qua ratione vnum excluditur, eadem & aliud: & sic nihil significatur. Item ibi, [obligo bona mea,] nō significat vniuersaliter, quia supellex, filij naturales, & concubina non continentur. l. obligatione. ff. de Pigno. quia ex natura istarum rerum, quis ad istas ita afficitur, quod nunquam vel raro obligat: ergo in obligatione eas noluit comprehendere, sed comprehenduntur alia ad quæ quis solet obligari pro debito, quia significatum sumitur ex verbis & communi modo agendi, seu obligandi. Debent enim verba deferuire intētionī, & non intentio verbis. Idem si dicit vniuersaliter, [obligo omnia bona mea,] quia adhuc prædicta non comprehenduntur. Item ibi testator dicit, [heres meus damnas esto,] clarē significat vniuersaliter, quia sēsus est quod omnes heredes teneantur. l. si pluribus. ff. de Lega. ij. Finaliter ergo indefinita æquipollet vniuersali. ext. de priuil. c. quia circa. xix. distinc. si Romanorum. ff. de seruis. l. si cui & hoc verum est indefinita legis vel canonis,

ius tradere intendentis: talis enim indefinita æquipollet vniuersali, si lege vel canone nō definitur. xxxj. quæstio. j. quod si dormierit, Ioan Andr. not. quod si non est eadem ratio & conditio propter aliquod accidens omnium particulariū in vniuerso comprehensorum, tūc indefinita non æquipollet vniuersali, verbi gratia. legatur lana indefinitē, non continetur tinēta in legato. l. si cui. in prin. ff. de Leg. iij. Sed si legatur omnis lana, tinēta etiā cedit legato. l. pediculis. §. Labeo. ff. de Auro & argē. leg. in glōf. sup verbo, [debebūtur.] & vide gl. in ver. [aliorum ecclesiasticorum.] in cap. vt circa. de Elect. li. vj. vbi de hoc plenē not.

INDEBITVM accipimus, non solum si omnino non debeatur, sed & si per aliquam exceptionem perpetuam peti non poterat. lege 26. §. i. ff. de Condi& indeb.

INDEBITVM est, non tantum quod omnino non debetur, sed & quod alij debetur, si alij soluitur: aut si id quod alius soluebat, alius quasi ipse debeat soluere. l. in summa. 65. ff. de Condi& indebiti.

INDEMNITATEM alicui repromittere, est cauere indemnem, ex eo negotio de quo agitur, futurum. l. 14. & l. 16. ff. ad Trebell. l. 8. §. i. ad Velleiam.

INDEX est proditor, dictus ab indicando, secundum Isido. Capitur etiam pro digito proximo pollicis, item pro tabula, quæ præfigitur libris ad indicanda rerum capita: quo sensu intelligi potest §. vlt. de public. iudic. vt doctissimus docuit Alciat. Interdum significat exemplum, lege secūda, ff. de fund. instr.

INDICARE inter alia significata,

eata, significat etiam æstimare & pretium rei vñalis statuere, pertinetque ad vendentem, sicut liceri & mercari ad emptorem.

INDICATIO, quo verbo vtitur Iuriconsul. in l. Iulianus. §. quod autem. de actio. empt. est promissio vel addictio.

INDICASSE reum, non est solum detulisse, sed etiam arguisse & conuicisse. l. indicasse. de Verbor. signific.

INDICIVM, est medium intellectuale veritatis eliciendæ, ex aliqua singulari circumstantia insurgens. Cod. de Rei vendica. lege indicia. & dicitur ab indicando. quia indicatur, id est, notificatur.

INDICIVM profiteri, est vltro sese cōsortesque criminis deferre. lege prima, de fide. & ita ibi interpretatur Bud.

INDICTIO, est denunciatio, quia indicere est denunciare. Horat. in primo Sermonum:

-Veni, indico bellum.

Idem in epistol.

-Indictis comes ire Latinis.

Ulpianus libro xxxviii. Digestorum. tit. de operis libertorum. l. libertus. [Cui post indictionem, inquit, operarum.] Atque aliubi: [Si indictiones temporariæ indictæ sunt.] Ant. Nebr.

INDICTIO est numerus annorum consistens ex tribus lustris. Est autem lustrum quinquennium, & qualiter possit inueniri indictio, habetur in gloss. indictionis. cap. inter dilectos de fide instrument. Sic enim faciendum est, annis Domini addas tres, & diuide totum per quindecim, & id quod remanet completa diuisione in numero diuidendo, hoc ostendit indictionē in isto seu p̄ isto anno. gloss. in Authentic. vt

præpona. nomen impe. & Cod. de Iusti. codi. confir. in fin. vide latius de hac materia Est præterea indictio nomē publice p̄sitationis, quam vulgo [taleā] appellamus. Sumitur & pro denunciatione, vt in l. libertus. de Op. lib.

INDICTVM, est quod indicitur, id est, notificatur vt sciatur & fiat, ab indicendo dictum, & sic fit indictum super iudicium ne procedatur.

IN DIEM addictio, est quando quis ita vendit rem, vt si quis intra centum diem meliorem partem obtulerit conditionis, scilicet plus quam prior emptor, res venditori tradatur, vt alij vendere possit, quicunque velit, vt ff. eodem tit.

INDIGENA dicitur quasi inde genitus, vel quasi in eo loco natus, secundum Isid.

INDIGNARI & dedignari differunt, vt patet in cano. vera iustitia. distinct. xlv. vnde indignari sapit virtutem, sed dedignari arrogantiam.

INDIVIDVVM est, quod de vno solo prædicatur, vt de seipso, vt Titius nihil aliud significat quam seipsum, not. Bar. in l. quæsitum. §. penult. & sequent. ff. de fund. instrum. & alio modo capitur, vt not. in l. ij. §. & harum. & l. iiii. §. Cato. & ibi no. per doct. ff. de Verborum oblig.

INDOLES, est quædam imago futuræ virtutis, secundum Isid. propriè dicendū.

INDVCERE, circūducere & cācellare differunt. Nā inducere est per mediam lineam pennā trahere: circūducere est circūcirca pennam ducere: cancellare vero est ad modum crucis pennam ducere. gloss. not. in l. si quis libertatem. in verbo [inducatur.] ff. de

Peti

peti. hered. & alia gloss. in lege inductum. C. de solut.

INDUCIAE, sunt dictæ quod in diem certum ab vtrisque hostibus dantur. Plin. libro septimo, [Inducias, inquit, Lycaon primus inuenit.] Paulus, lib. xlix. Digestorum, titulo de Captiuis. lege postliminium. [Inducias, inquit, sunt, cum in breue & in præienti tempore conuenit, ne inuicem se lacefferent hostes. [Accursius satis ineptè inter inducias & treugam differentiam facit, cum, treuga non sit magis Latinum, quàm guerra, quàm omagium, quàm feudum, quam tenuta quàm mille alia, quibus isti nulla necessitate coacti vtuntur.]

INDUCIAE secundum gloss. in sum. iij. quæst. ij. in summa sunt quintuplices, scilicet, restitutoria, præparatoria, citatoria, deliberatoria, iudicatoria, siue executoria. Et ibi ponitur tempus omnium. quam gloss. vide supra dilatio.

INDUCERE, præter alios sensus quos habet plures, significat etiam expungere & cæcellare, hoc est, trāsuerio calamo quod scriptum erat delere. Vlpianus in titulo de iis quæ in testa. delentur. l. cancellauerat. [Cancellauerat autem quis testamentum vel induxerat.] Itē, [Si nomina omnia induxerat vt proponitur.] Item: [Quæ in testamento legi possunt, ea inconsulto deleta vel inducta nihilominus valent, consulto non valent.] hinc inductio pro abolitione & litura. Ne.

INDULGENTIA, not. Archid. ij. quæst. iij. c. fi. & de poeni. & remis. cap. ij. lib. vj. Et not. quod in iure ciuili plerumque accipitur pro permissione & benigna cōcessione, vt attentè legenti aper-

tissimè liquebit.

INEPTIAE, sunt fatuitates. cap. qua traditione. xxij. dist.

INEXPETABILIS dicitur, eo quod nunquam expietur, id est, purgetur, secundum Isid.

INFAMIA, est famæ priuatio siue diminutio. Fama namque quandoque sumitur vt ex toto pro extincta habeatur, scilicet, cum maxima vel media capitis diminutio interuenient. vel sic, [Infamia est cōmunis opinio verbis pronunciata, ex suspicionib. orta.] Item infamia est aliud quàm scādalum, & plus importat, quia hæc per purgationem tollitur, sed in illo purgatio non inducitur. de hom. ex litteris. j. in gloss. item infamia est illæxi dignitatis status vita & moribus reprobatus. Per oppositum fama describitur. Require supra [fama.] & de Coha. cle. & mulie. cap. vestra, in glo. in verb. [notorium.] Vnde duplex est infamia, scilicet iuris & facti. Infamia iuris, est quādo ius dicit aliquē esse infamē: sed infamia facti est quando apud bonos & graues viros est opinio de crimine alicuius. de hoc l. prima, ff. de iis, qui not. inf. Infamia iuris duplex est, scilicet, ciuilis & canonica. Et infamia iuris ciuilis contrahitur ex sententia criminis publici, scilicet, diffinitiuæ, nō autē ex sententia interlocutoria nec arbitri. Etiam quandoq; ex sententia criminis priuati, vt furti vel iniuriarum. Etiam quandoque ex facto absque sententia quis incidit in infamiam. Infamia canonica contrahitur ex quolibet peccato mortali. Et quando infamia, & quæ repellat testem à testificando in causa criminali vel ciuili criminaliter seu ciuilitè intentata,

tata, not. in c. testimonium. de testibus.

INFAMIS est, qui accusatus de crimine infamante, etiam si civiliter agatur, condemnatur. gl. in cap. cum te. de Re iudi. & in can. multi, ij. q. j. Felin. & Abb. in dicto capitulo, cum te.

INFANS, est paruulus citra septem annos, ut l. si infanti. C. de iure delib.

INFANTIAE proximus, id est, usque ad decem annos & dimidium.

INFECTI argenti appellatio refertur ad rudem argenti materiam, id est, non factam. l. etsi. §. infecti. de Auro & arg. leg.

INFECTVM damnum, vide supra damnum.

INFICIATIO, est negatio: ab inficior inficiaris, quod est ire inficias, siue negare. Cic. de partitionibus Orat. [Rationē, inquit, habet criminis, inficiationemque facti.] Neratius lib. xlvj. Digestorum, titulo Iudicatum solui. l. ex iudicatum. Ad inficiationem, inquit, compelli eum qui sine iudicio partem dare paratus est. Ant. Nebr.

INFICIATIO, id est, negatio. l. ea qua. §. si quid. ff. de Solu. Et inficiari, id est, negare. Hinc est quod dicitur aliquando de aliquibus actionibus, quod crescunt per inficiationē, quia ab initio competunt ad simplum, hoc est, ad rem vel aestimationem seu damnum datum: & si ille hoc negauerit, & de hoc cōvincatur, condemnabitur ad duplum, ut in actione depositi, de eo quod depositum ex timore ruinæ, incendij, vel naufragij. vide supra de acti. [actio in factum.]

INFICIATOR, id est, negator, quia non fatetur, sed contra veritatem mendacio innititur.

Voc. Iur.

INFINITAS in multis iuris regulis prohibetur. de rescript. cum multis. libro sexto, & de hoc habes plures concordan. de Aeta. & qualit. capitulo penultim. vide de hoc per Ioannem Andream in gloss. cap. cum in multis.

INFINITIVVM verbi actiui aliquando resoluitur in participium sui passivi, & in infinitivum alterius verbi, ut tribuere, hoc est tributum servare. ff. de man. vin. l. iusta. §. sciendum, quandoque resoluitur in infinitivum alterius verbi, & participium sui actiui, & aliud nomen, ut manumittere, id est, manumittenti auctoritatem præstare, ut exponitur ff. de Manumiss. vindic. l. si rogatus. §. si. secundum unam expositionem. Quandoque in gerundium & aliud verbum, ut atterere, id est, atterendo infligitur. C. de Curial. verb. Rom. l. ij. Quandoque resoluitur in ut, & verbum alterius modi, ut nasci, id est, ut nascatur. in Authen. quibus modis naturales efficiantur le. §. j. Quandoque infinitivum presentis temporis verbi actiui resoluitur in infinitivum præteriti temporis eiusdem verbi & in infinitivum alterius verbi, ut præstare, id est, præstitisse videri. ff. de repud. l. uxores. De infinitivo vide per Bart. & alios in l. 5. ff. de verb. oblig.

IN folle offerre, Callistratus Iuriconsultus intellexisse videtur eum, qui ad liquidum rationes non reddit. l. cum servus. de Cond. & demonstr. metaphora ab iis ducta, qui pecuniam intra marsupium ostentant: ita tamen ut nec qualis quantave sit agnoscatur.

IN fraudem creditorum manumittere quid sit, declarat Imp. in §.

y

in

in §. in fraudem. Instit. quibus ex cau. manumit non lic.

IN fraudem legis facere videtur qui saluis verbis legis sententiam eius circumuenit. l. contra. ff. de legi. vbi exempla in gl.

INFRA, hæc dictio includit: nam si quid infra xx. dies fieri debet, vicesima dies includitur. ita not. Ioan. Andr. in c. præterea. vers. infra xx. dies. de Appel.

INFRA, nota per Innoc. de fide instrumenti. inter dilectos. & Ioan. Mona. de exceptio pia super ver. octo. li. vj. ibi habes quando includit vel excludit.

IN fructu esse quid dicatur, demonstrat elegantissime iuricons. in l. in fructu. de usufructu leg.

INFULA sumitur interdum pro corona Imperiali. C. de Qua. præscript. l. j. in fi. Quandoque pro alba fasciola sacerdotalis capitis, secundum gl. in Clemen. ij. de vita & honesta. cleri. Capitur etiam pro mitra episcopi vel abbatis.

INGENIOSVS dicitur quasi intus habens vim gignendi quamlibet artem, secundum Isid. Et ingenium quandoque ponitur pro fraude, dolo, & calliditate. Abb. in c. licet. de elec. nu. 16.

INGENVVS est, cui ex natiuitate competit libertas, qui non est factus liber, sed natus. Inst. de inge. in prin. vide de hoc etiam Azo. in sum. C. de Inge. vel est qui statim quando nascitur liber est. de Ser. non ordi. c. instruendi. in gl. j. Et ingenuitas dicitur libertas. de Purga. canon. cap. j. in gloss.

INGRESSVS religionem dicitur ille qui professus est, aliter non. ita Felin. in cap. cum deputati. de Iud. in princip.

INHATIO, est frequens requisitio.

C. de pet. bo. subla. l. j. li. x.

INIBI, est aduerbium compositum ex in, & ibi: & significat idem quod in eo loco.

INIICERE manum, propriè est quoties nulla iudicis expectata auctoritate rem nostram aut nobis debitam vendicamus. l. sed si. de in ius vocand. & l. penul. de Ser. expor.

INIMICVS capitalis dicitur, qui alteri mortem minatur, vel eum accusat de crimine capitali. no. gl. in l. licet. ff. de arbi. Et quæ dicantur inimicitia capitalis, vide Bart. in l. iij. §. fin. de Adi. leg. & Abb. in c. accedens. ij. vt lit. non cont. versic. & no. bene. & ibidè Feli. & gl. Inst. de Excu. tut. vel cur. §. inimicitia.

IN integrum restituere, est reducere in eum statum in quo erat ante læsionem, de in integ. resti. c. auditis. in gl. fi. & per hunc modum subuenietur minoribus & ecclesiis. Et quandoque ex legitima & iusta causa subuenitur etiam maioribus, vt ff. ex qui. cau. maio. per to. Et sic intelliguntur cap. ex literis. eo tit. & cap. cum Bertoldus. de Re iud. & c. significante. de Pig.

IN integrum restitutio, est prioris status redintegratio, vel iuris prioris: etiam est audientia redintegratio, secundum Spec. coti. & l. quod si minor. §. restitutio. ff. de Mino. vide infra, in ver. restitutio.

INITA, id est, contracta. de Pac. cap. Antigonus.

INIVRIA vno modo generali dicitur esse illud quod non fit iure, & dicitur quasi non iure factum. Secundo, iniuria specialiter dicitur culpa, vt in lege Aquilia. Tertio, dicitur iniquitas vel iniustitia iudicantis, vt Instit. co. tit.

tit. de iniu. in princip. Quarto dicitur contumelia, vt ff. de iniur. l. j. in prin. & l. itē apud Labeonē. eo. tit. Dicitur ergo iniuria quasi ius iniquum, ex eo sic dicta quod iure & iustitia caret. Fit autem iniuria tribus modis, scilicet re, verbis & literis. Re, vt cum manus inferitur, vt d. l. §. j. Verbis, vt cum fit conuicium, vt in §. j. iam alleg. Iniuria litteris fit, cum quis ad infamiam alicuius libellum vel famosum carmen vel historiam conscribit, vt ff. de iniur. l. lex Cornelia. §. si quis. Require suprā famosum carmen. Item iniuria triplex est, vna levis, vt si modico ictu quis à patre vel superiore percutiatur: alia atrox, vt si aliquis à minore se verberetur, vel in cōspectu iudicis, vel oculo aut membro priuetur. Et sic dicitur plurib⁹ modis, vt præmissum est.

INIURIARVM, Require suprā, Actio iniuriarum.

IN IUS vocare, est causa iuris experiendi vocare, apud eum qui ius dicturus est, id est, vt experiatur actor an ius sibi competat, an non. vide de hoc Azo. in Sum. C. eod. titu. & habetur C. & ff. eod. tit. l. j.

IN LITEM iurare, est suo arbitrio præstito iuramento, pro quanto nollet re carere, rei æstimationē secundum suum interesse singulare facere: & hoc taxatione facta per iudicem, vt l. videamus. §. iurare. ff. de in lit. iur. & l. arbitrio. ff. de dolo.

INNOCVVS dicitur, cui nocitum non sit, secundum Isid.

INNOXIVS est, qui non nocet, sicut noxius nocens dicitur.

INNOVAMVS, vide decernimus.

INNOFFICIOSA donatio dicitur, quæ contra officium pietatis facta est: & fit ad similitudinem

inofficiosi testamenti, vt C. de Inof. don. l. j. & per totum ti. seq. quia per eam liberi vel parentes excluduntur à bonorū subsidio, vel ex proposito donantis, vel re ipsa, quod per se sufficit ad reuocationē donationis, licet propositū vel cōsiliū donātis nō interueniat, iuxta no. in l. si liqueat. in glo. C. eo. tit. vide de hoc ibidem.

INOFFICIOSVM testamentum dicitur, quod factum est contra officium pietatis, vt l. ij. ff. de Inoff. testa. quo scilicet filius proprius aut præteritur, aut inique exheredatur, hoc est quando pater vel mater fecit testamentum. Item quando filius in testamento patrem sine causa exheredat. Etiam, si fratrem frater exheredat, turpibus personis institutis in duobus casibus.

INQVILINVS dicitur, qui conducit rem urbanā. l. emptorē. in gl. C. locati. vnde inquilinus residet in ciuitate, colonus verò in villa. ff. de Acqui. pos. l. re pignoris. Inquilinus tamen propriè dicitur colens prædium urbanum, sed colonus prædium rusticum. Require suprā Colonus.

INQVISITIO, est alicuius criminis per superiorem respectu inferiorum suorum inuestigatio, vt in ti. de Accu. & inquisi. & de nun. inquirere sumitur pro inuestigatione facti, vt not. Ant. in c. vestra. de Cohabit. cleric. & mu.

IN RĒ, i. sine præfinitione personę. l. cum vnus. de bo. aut. iud. pos. vnde pactū in rem dicitur, quoties generaliter paciscor, ne rē petam, l. Iuris gentium. §. pactorū. de pac. **IN REM** verti, est in alicuius utilitatem verti, vide suprā, actio de in rem verso.

INSCITIA, id est, ignorantia. xxxviij. distinct. c. Si in laicis.

INSCRIBERE, est se obligare, si nō probauerit, ad eam pœnam quam reus debet pati, vel quam accusando inferre intendit, si probauerit accusator, vt in c. super his. de accus. in gloss. & ij. q. 8. quisquis.

INSCRIPTIO, est quidam libellus quem accusator offert iudici sub hac forma scriptus: [Ego N. coram vel apud N. prætorem vel iudicem, defero talem reum lege Iulia de adulter. de adultério quod commisit cum B. dum esset cum ea mense tali, in domo tali, consule tali regnante.] Et operatur inscriptio, quod accusator, si crimen non probauerit quod imposuit, ad talionem obligatur. Habet autem inscriptio locum solum in criminibus, vbi per modum accusationis instituitur, non si per modum exceptionis opponantur, vel vt de eis sine accusatore cognoscatur: vt l. qui crimen. cum ibi not. C. de his qui accus. non poss. Qualiter autem talis libellus debeat formari, & quæ continere, not. in l. pen. C. de accus.

INSERVIRE frequentiam notat, de fide instrum. c. j. in gloss.

IN sinu habere, vide [Habere in sinu.]

INSINVATIO, est scriptura facta in præsentia publicarum personarum, & in actis, vbi superfluum est testes adhiberi, cum publica monumēta sufficiāt, vt C. de Donatio. l. lata. & in l. in donatio.

INSOLENTIA, est morum inconuenientia, fatuitas, superbia, vel prauus vsus, quasi contra solitum & debitum naturæ cursum. de Accu. c. qualiter & quando. ij. §. verum. & de of. or. c. j. in cle.

IN solidum, id est, in totum, & ponitur in instrumentis, maximè in

procuratoriis, vt in ca. si duo. de Procura. lib. v. vbi de hoc, & j. in ver. [solidum.] Nonnunquam tamen ad partem, nō ad totum refertur, vt in l. ea quæ. de Reg. iur.

IN solutum, id est, in solutionem.

INSPECTOR dicitur, qui ad prædia prouincialia accedere habet, forte vt referat vel reformet si aliqua essent deserta, vel male æquata, vt hæc tollantur. C. de anno. & tributis. l. fin. & etiam dicitur discussor. Co. de Cens. & censitori. & peræquato. l. peræquatores. lib. ii.

INSTANTIA, est tempus quo iudicium discutitur, & finiri debet: vt in c. venerabilis. de Iudic. Iurisconsult. in l. j. de lib. dimiss. videtur vsurpasse pro assiduitate: à verbo [insto,] quod est urgeo, & exactam diligentiam adhibeo.

IN stirpes succedere secundum Host. de succes. ab intesta. sub §. contra. versi. [in stirpes succedere.] est succedere filios præmortuorum in eam partem quam eorum parentes erant habituri si viuerent: vnde si quis ex vno filio vnū nepotem suscepit, & ex alio decem vel plures, tantum capiet vnus ex parte vna, quantum x. ex parte altera, & hoc si tractetur de successione descendendum. Collaterales namque semper viriliter succedunt, & hi qui sunt in eodem gradu, succedunt viriliter, id est pro æquis portionibus: vt in Auth. de here. ab intest. §. si verò fratrum. siue in capita. C. de leg. her. l. fi. & Auth. cessante. licet quidam dixerint quod in capita semper succedat. vide Host. ibidem sub §. viso. ver. quod si fratrum filij. Require supra in capita succedere.

INSTITOR, vt inquit Iurisconsultus,

sultus, libro xiiij. Digestorum, in titul. de instit. actio. l. institutor. est qui tabernæ locove ad emendum vendendumve præponitur. Atque ibidem: [Institutor, inquit, appellatus est ex eo quod negotio gerendo instet.] Iuven.

Institutor hyberna tegetis niueique cadurci.

Accipitur etiam pro eo qui circumfert per urbem merces venales, ut in eo. tit. & apud Ovid. in primo de arte:

Institutor ad dominam veniet discinctus emacem. Nebr.

INSTITUTOR est ille, qui tabernis vinis vendendis, vel alicui alteri negotio est præpositus. l. institutor. j. ff. de Instit. act. ubi dicitur, institutor appellatus est ex eo quod negotio gerendo instat, siue tabernæ, siue alij negotiationi sit præpositus. Item in eo. tit. in l. institutor. ij. dicitur is qui tabernæ locove ad emendum vendendumve præponitur, quique sine loco ad eundem actum præponitur.

INSTITUTORIA actio. Require supra [Actio institutoria.]

INSTITUTERE & inuestire idem sonant: sed instituere, secundum proprietatem vocabuli, est in possessionem ponere, quasi intus statuere: & in hoc differant, quia institui dicitur quis præsentialiter, inuestiri autem in absentia, secundum Host. & Ber. extra de instit. c. auctoritate. Instituere est spiritualis iuris beneficii vel dignitatis corporalem tradere possessionem. Inuestire autem est ius canonice vel dignitatis tribuere, quod potest fieri per anulum vel librum: indifferenter tamen unum pro alio plerumque sumitur, vide in cap. auctoritate. præalleg. in gloss.

INSTITUTERE accusationem, est accusare, sicut instituere, actionem agere.

INSTITUTERE heredes, est facere & creare heredes.

INSTITUTIO, est primus gradus omnium institutorum, ut not. C. de lib. præter. l. j. etiam si mille essent, secundum leges. Sed secundum canones institutio est ecclesiæ vel ecclesiastici beneficii collatio, quasi ius habens ad beneficium per præsentationem intus, vel in beneficium statuens. Et secundum Goffr. institutio proprie est prælatorum, personarum, & clericorum, collatio vero beneficiorum & præbendarum. Inuestitura autem est traditio vel quasi traditio. Quod additur, quia communiter fit per anulum vel librum, unde inuestitura est in corporalem possessionem vel in quasi possessionem inductio seu traditio. Institui dicuntur heredes, ab aliquo in hereditatem ducti, & hoc in primo gradu, ut ff. de Vulg. substi. l. j. in princ. Substituti vero dicuntur qui in locum institutorum deficientium, i. morientium, ad hereditatem instituuntur: ut in substitutione pupillari. Instit. de pupil. substit. in princip. Dicitur autem secundus gradus omnis qui sequitur post primum: & in simili not. C. de secund. nup. super rub. & ff. de vulg. subst. super rub.

INSTITUTIONVM liber dicitur quasi instructionum, quia in his primis legum præceptis instruimur: vel quia in statum humani vel Romani iuris nos erigit: ut Accur. dicit in gl. in princ. institutionum vel institutorum.

INSTITUTVM, interpretatur Budæus ius non scriptum, quod certum & insignem aliquem ha-

beat auctorem: attamen nonnunquam etiam refertur ad ius scriptum, ut in §. ex non scripto. Institutio. de iure natura. gent. & ciui.

INSTRATVM dicitur, omne vestimentum quod iniicitur & insternitur. l. instrato. de Verb. signific.

INSTRVCTVS, hoc adiectiuum significat adiectionem: & hoc dupliciter, scilicet accessorie & principaliter. Accessorie, cum res adiiciuntur quæ consueuerunt accedere. Verbi gratia, dicendo, fundum instructum: nam instrumentum fundi adiicitur accessorie. Principaliter vero, cum res adiiciuntur quæ non consueuerunt accedere: verbi gratia, fundum instructum instrumento patrisfamilias, quando non est instrumentum fundi, adiicitur principaliter. concordat l. si cui fundus. ff. de fundo instructo. vbi dicitur quod extincto legato fundi, non extinguitur legatum instrumenti. Et ad §. si quis ancillas. Instit. de Legatis. vbi dicitur quod extinguitur, dic quod intelligitur de instrumento accessorio fundi. l. si cui fundus. præallegat. in non accessorio. Et ratio huius duplicis significati est voluntas proferentis declarata ex qualitate rei adiectæ, scil. an sit accessoria, vel non, quia adiectiuum instructus, ut præmittitur, dupliciter accipitur.

INSTRVCTA domo legata quid veniat in hoc legatum, ostendit Vlpian. in l. quæsitum. §. idem Pomp. & l. si ita. & l. Seia. §. vlt. de fund. instru.

INSTRVCTI fundi appellatio quàm latè pateat, satis superque constat ex tit. qui est de fund. instruct. & instrum. leg.

INSTRVCTAM tabernam sic definit Vlp. in l. instructa. de Verb. sign. quæ & rebus & hominibus ad negotiationē parata constat.

INSTRVMENTVM secundum Host. in sum. rit. de fide instru. & secundum Specul. titu. de Edi. instru. in princ. est scriptura ad assertionem seu probationem alicuius rei facta. Est autem instrumenti appellatio generalis, qua continentur omnia ea quibus causa instrui potest. Et sic testamentū, codicillus, testimonia, & personæ testes, quibus causæ instrui debentur, loca instrumentorum habentur. l. j. ff. de fide instrum. & est gloss. in cap. cum dilectus. de fid. instr. Dicitur autem instrumentum, quia instruit, & documentum, quia docet, ut l. j. præalleg. Tamen instrumentum proprie dicitur scriptura ad memoriam alicuius confecta, siue charta: & ita sumitur in Authen. de instru. cau. & fi. Nam instrumenta sunt ad memoriam perpetuā. ij. q. vj. saluberrimum. 27. q. j. ca. omnes foeminae. Sed aliter dicitur instrumentum apparatus fundi, quo exercetur possessio: & ita accipitur in l. quæsitum. ff. de fun. instr. Vnde instrumentorum quædam sunt causa agrorū colendorum, ut aratrum, rastrum, traha, quæ æquandis cespitibus trahuntur. Alia colligendorum fructuum, ut sarculus quo cardones & herbae inutiles exciduntur, & similia, ut falces foenariæ, falces messoriæ, & falces putatoriæ, ligones, torcular, corbes, quali vindemiatorij, quibus vindemia portatur. Causa seruandi fructus, ut dolia, granaria, casellæ, in quibus fructus reponuntur, s. cellulae granariorū. Vnde instrumentū capitur tripliciter,

eter; vno modo latissimè, & sic omne vas vel susceptibile in cōstructione domus vel fundi vñtū dicitur instrumentū. Secundò latè pro omni eo quod causam instruit, vt scripturæ, testes. facit c. peruenit. extrā, de testibus cogen. facit l. notionem. §. instrumentorum. ff. de Ver. sig. Tertiò strictè solum pro scripturis, vt in tit. de fid. instr. Et sic differūt testes ab instrumentis, quia probatio testium fit viua voce, sed instrumentū voce mortua. Ex quo sequitur, q̄ statutum disponens quod producens falsum instrumentum puniatur in decem. non habet locum in producente falsum testē, quia statuta sunt strictè intelligenda. facit cap. ex literis. de sponsalib. Sunt autem instrumentorum duæ species. Nam aliud publicum, aliud priuatum instrumentum. Publicum est, solennis & ritè ordinata scriptura, per authenticæ personæ manū publicè facta, ex causa memoriæ. c. scripta. de fid. instr. Et sunt illa de solennitate quæ faciunt instrumentum publicum & authenticū regulariter, vt scilicet præponatur nomen Imperatoris & annus imperij, nomen cōsulis, & annus consulatus. Hodie verò ponitur nomen summi Pontificis cum aliis septem, vt sunt annus domini, indictio, mēsis, dies, locus, cū nomine notarij, & c. de quibus not. gl. in l. generali. C. de Tab. lib. x. Et dicitur publicum instrumentū, quia iudicis auctoritate est exemplificatum & authenticatum, vt in c. cum dilecta. de cōfir. vti. vel inu. ti. item publicum instrumentum, quia authentico sigillo est sigillatum, vt c. j. de fide instr. Itē dicitur publicum instrumentū, q̄

in iudicio dicitur seu scribitur apud acta publica, & valet etiam per quēcumque scriptum sit. de proba. quoniā. Item dicitur publicum instrumentum, q̄ habet subscriptionem trium testium viuentium, vt c. scriptura præl. Item dicitur publicum quod de archiuo publico vel de armario producit, vt liber censualis in quo scribuntur census, vel liber annotationum: & ei creditur, si habet publicū testimonium, scilicet quod iudex confiteatur illud de archiuo publico esse productum. ea. ad audientiam. §. nos igitur. de Præsc. vbi dicitur quod Papa credidit cuidam libro censuali. Et cuiuslibet instrumento fides adhibetur, vt patet per iam dicta & per multa alia iura. Instrumentū priuatū est, q̄ per manū priuatam confectū est, vel à tabellione, non tamen in forma publica scriptum, vt quia nec nomen Imperatoris, nec Consulis, nec Papæ, (de quibus suprà proximè dictū est) apposuit, vt C. qui pot. in pi. hab. l. scriptur. vt ibi no. Et tale instrumentū debet habere triū testiū subscriptionem. d. l. fi. Et priuatum instrumentū à quocūque sit scriptū, nisi aliquo dictorū modorū sit roboratum, non valet. Instrumentorū priuatorū 3. sunt species. Nam aliquādo quis facit scripturam tibi tantum, aliquādo tibi & alij, & aliquādo alij tantum. Illi scripturæ quā quis facit sibi vel p̄ te, nulla fides adhibetur, vt C. de prob. l. j. Si autē facit scripturā cōtra te, puta creditori, de eo q̄ accepisti ab ipso, creditur ei cōtra te, vt j. q. vi. saluberrimum. Si autē tibi & alij facit scripturā, sicut est codex rationum tuarum, & interdū creditur. vt io. q. ij. Est autem ali-

y +

quod

quod instrumentum guarētigiæ vel guarentigiarium, videlicet quod habet executionem paratam, ut si cantet aliquem esse debitorem alterius, statim eo exhibito in iudicio, iudex executionem facit, ut fit communiter Papiæ. De his not. in l. à diuo Pio. ff. de Re iudic. Ergo dicitur ab instruo, quia eo mediāte causæ instruuntur.

INSULA, præter illam notam significationem, significat etiam domum in vrbe ab aliis domibus seiunctam. Cornel. Tacit. Germani suam quisque domum spatio circundat, nullis cohærentibus ædificiis, more insularum. Festus quoque Pomp. [Insulæ, inquit, dictæ propriè quæ nō iunguntur communibus parietibus cum vicinis, circuitūque publico aut priuato cinguntur:] à similitudine videlicet earū terrarum quæ fluminibus aut mari imminēt. In hoc significatu crebrò reperitur insula apud Iurisconsultos. Vnde insularius, dominus siue custos huiusmodi insulæ.

INSULA tribus modis capitur. Primo pro domo in mari posita, quia in salo, i. in falso posita est, secundum Isidorū. & not. gl. in §. insula. Institut. de rerum diuisione. & vide Barto. in tractatu de insulis. Secundo sumitur pro qualibet domo, ut in l. insulam. ff. de Verbor. obligat. & l. 3. §. effracturæ in vet. insulis. ff. de Offic. præfecti vigi. non tamen propriè est insula, ut dicit gloss. in d. §. effracturæ. Tertio modo dicitur insula locus vndique circūdatus aqua, ut l. adeo. §. insula. & ibi gloss. ff. de Acquir. rer. dom. & not. Bart. in suo tractat. de insulis. in prin. Et de hoc vide In-

sti. de Rer. diuis. vbi in gloss. ponitur alia diuisio, §. insula. Insulas Festus ait esse domos, quæ vicinorum cōmunibus parietibus nō cōiunguntur, sed quoquo versum vel priuata vel publica area ambiuntur. In hac significatione vñ sunt Iur. cum insulam pro domo posuere. ut in d. §. effracturæ. Inde insularius, insulæ custos.

INSULARII serui sunt, qui in insula tenentur. ut l. in lege. ff. de Verb. sig.

INTEGER homo duobus modis dicitur, vno respectu corporis, ut in §. his autem. Instit. ad l. Aq. altero respectu nominis, morum, & famæ. l. 3. de popul. action.

INTENTIO siue capitulum in iure dicitur, illud quod intendit probare per testes is qui inducit eos. Sumitur intentio & alio modo, ut in l. si quis intentione. de iud. refertur & ad libellum seu petitionem actoris in rescriptis, ut Institut. de actio. §. si quis agens. & §. si minus.

INTERCALARE, est inserere & supra numerum addere. l. 3. de Minor. vnde intercalaris dies, id est, interposititius, qualis qui mensi Februario annq. bissextili additus. Mensem tamen intercalarem dixere tam eum qui intercalatur, quam in quo intercalatur, ut utroque sensu videtur locutus Iurisconsult. in l. cum bissextus. de Verb. sig. id quod Bud. & Alciat. noster animaduenterunt.

INTERCIDERE propriè idem est, quod pro alio preces fundere. sumitur tamen communiter in iure pro interuenire.

INTERCESSOR dicitur qui pro alio preces facit & fundit. Itē dicimus intercessorē illū qui intercedit & interponit se inter debitorem & creditorem, ad hoc quod

quod ei pecunia mutuetur, & est quasi fideiussor & constitutor.

I N T E R C I D E R E, pro deficere. l. intercidit, de Cond. & demōst.

I N T E R D I C E R E propriè est denunciare & prohibere, vt Inst. de interd. §. j. Sæpè tamen vtimur pro interdicto agere, vt in l. 3. §. si quis dolo. de Tabul. exhib. Interdicere etiam prætor dicitur, cum interdictum reddit, quod annotauit Accurs. in l. j. de Loco & itin. publ.

I N T E R D I C E R E aqua & igni, require suprà Aqua & igni.

I N T E R D I C T I in titu. de interd. & releg. accipiendi sunt ij, quibus interdictum est.

I N T E R D I C T U M olim nihil aliud erat, quàm quædam formata & solennis conceptio verborum, quibus prætor aliquid fieri iubebat vel prohibebat: quod tunc maximè faciebat, cum de possessione vel quasi possessione inter aliquos contendebatur, vt Institu. de interd. circa princ. & ff. eo. tit. & dicitur interdictum, quasi inter duos dictum, vel redditum, vt Inst. eo. ti. §. sunt tamè. in fi. Vel secundum aliquos, dicitur ab interdicendo, i. prohibendo: quod non placet, cum per interdicta non semper prohibeat, imò aliquando aliquid fieri iubeat iudex, vt Inst. eod. tit. §. j. Differabat autem interdictum ab actione, quia solēnitas actionū erat inducta de iure ciuili, interdictum autem à iure prætorio, vel secundum Azon. quia in actione verborum solennitas non formabatur in singulorum personis, sed erant generaliter in omnium personis formata solēniter verba. In interdictis aut quot erant homines qui volebant ea proponere, tot eis desideratibus

& petentibus formabantur verborum solennitates vel conceptiones, quibus contra suos aduersarios in causis suis utebantur, quas interdicta vocabant. de hoc not. Inst. eod. titu. in princ. & ff. eo. super rubr. Hodie autem inter actiones & interdicta, nulla est differentia, vt Inst. eod. titu. §. fin. Est ergo interdictum actio in factum prætoria, i. à prætore inuenta. Et aliquod nomen sortitur ab inuētore, vt [Saluiānū.] Aliquod à principio formæ verborum, vt [quorum bonorum, quorum legatorum, vti possidetis.] Aliud à materia, de qua tractat, nomen accipit, vt ne quid in loco sacro fiat, de locis & itineribus publicis, [vt ne quid in loco publico & itinere publico fiat, de loco publico fruendo, &c.] Vnde interdictorum aliud petitorium, aliud possessoriū, & aliud mixtum. De petitorio, ff. eo. ti. l. interdictum §. quædam. De mixto, ff. de Aqua quot. & æst. l. j. §. fi. De possessorio, Inst. eo. tit. §. sequēs diuī sio. Et huius interdicti tria sunt membra, quia aliud interdictum possessoriū datur pro adipiscenda possessione, aliud pro recuperanda, & tertium pro retinenda. Primum competit ei qui nō fuit ante nactus possessionē, & illud est triplex. s. quorum bonorum, quorum legatorum, & Saluiānum. Primum competit heredi, vel filio emancipato pro possessione hereditatis à prætore petita. Nā filius emancipatus de iure ciuili non admittebatur ad hereditatem paternam, sed quia emancipatus ita, est filius sicut in patria potestate existens, ideo prætores (id est magistratus à populo Romano creati, gratia emendandi defectus legis xij. Tabula-

y s

rum

rum secundum equitatē, dum tamen non tollerent dispositionē iuris ciuili) stauerunt iure pratorio emancipatum admittendū ad res vniuersas corporales, nec non ad iura incorporalia. Et datur directū de iure pratorio, vtile verò de iure ciuili. Et est effectus huius interdicti, quòd ex eo filius emancipatus agere potest cōtra possessorem rerum paternarum, sic concludendo, [Peto talem condemnari ad dandum mihi talem rem, cuius heres factus sum de iure pratorio.] Secundum, s. quorum legatorum, competit heredi contra legatarios qui propria auctoritate legata apprehendunt, quorum ipse debet esse distributor postquam Falcidiam deduxit. Vnde aliquis habet tres filios & domum & vineam: domum legat primo, secundo vineam, & tertium heredem vniuersalem instituit, qui nihil reperit in hereditate. Debet ergo tertius habere Falcidiam, id est 4. partem hereditatis, & sic deducta quarta parte à domo & à vinea ille tertius distribuit aliis filiis primo & secundo legata residua de manu sua, quæ ipsi propria auctoritate nō debēt apprehendere. Est ergo effectus huius interdicti, quòd petat legatarios condemnari in omnibus legatis restituendis, quorū ipse heres est. Tertiū, s. Saluianū, competit locatori contra inquilinum qui deportat bona sua de hospitio sibi locato, nec reducit ad pristinum statū, quia omnia obligata sunt hospiti tacitè pro cēsu. Secundū, s. pro recuperanda poss. competit eiecto de possessione, & hoc tripliciter, scilicet vnde vi, de possessione immobili, vi bonorum raptorum, spoliato re mobili, &

quod vi aut clam contra eum qui in solo alicuius ædificauit. Tertiū, s. pro retinenda possessione interdictum possessoriū competit contra molestantem aliquē in possessione: & est duplex, scilicet vti possidetis, quod competit inter duos qui eandem rem immobilem contendunt possidere: & vtrobi, quod gratia possessionis est inter duos super re mobili. De his vide glo. quartam & septimam in cap. pastoralis. de causa possession. & proprietat. vni plenè. Et nota optimam gloss. & magistralem in leg. si quis in tantam. Cod. vnde vi. vbi ponuntur multi casus in quibus quis non incidit in pœnam huius nouæ constitutionis, si quis. Non enim dicitur agi vnde vi, sed ex illa constitutione. Interdictorum etiam quædā sunt publica, quædam priuata. Quædam simplicia, in quib. alter est actor & alter reus, vt sunt restitutoria vel exhibitoria. Quædam duplicia, in quibus par vtriusque litigatoris conditio est, nec quisquā actor vel reus præcipuè intelligitur, sed quilibet tam rei quàm actoris partes sustinet. Instit. de interdi. §. tertia. & §. duplicia. & ff. eod. tit. l. 2. vbi de hoc, & in l. 3. eo. ti. Hæ & aliæ diuisiones interdictorum plures ponunt, quæ sunt de libero homine exhibendo, ne quod fiat in loco sacro, sancto, & religioso, in flumine ripave, & in flumine publico, de cloacis publicis, &c. vt infra, de singulis dicetur in locis suis. Sunt autē interdicta publica nouē in vniuerso secundum Spec. in trac. libellorū. tit. de cau. & proprie. §. quia verò. Alia omnia sunt interdicta priuata, quia propter utilitatē priuatā inducuntur: & sunt

in

in toto xxviii. secundum Spe. ibi, §. priuata. Item interdictum generale dicitur quando regnum, terra aut villa interdicitur. Particulare vero quando vna ecclesia interdicitur, & hoc modo sumendo interdictum pro censura ecclesiastica.

INTERDICTVM dicitur ab interdicens, hoc est interim dicendo, vt Paul. lib. senten. v. ait: Quoties ergo prætor non in perpetuum, sed ad tempus, donec pleniore iudicio de iure petitionis quærat, aliquid edicit, propriè erit interdictum, quæ ratione & interdicta dicuntur, quæ causam quoque proprietatis habent, dum tamen per modum prouisionis inducta sint, vt de mortuo inferendo, de via reficienda, & de itinere actuque priuato, nec enim hæc diutius moram requirunt: quod luculentius explicat Alcia. in l. j. de Ope. no. nun.

INTERDICTVM ne quid in loco sacro fiat, & sequentia omnia huiusmodi, dantur cuilibet ex populo ad prohibendum ne fiat: contra quam prohibitionem si quid factum fuerit interdicto quod vi aut clam, suis sumptibus vel destruere cogetur omne quod factum fuerit, aut in pristinum statum reducere, vel reddere tenetur, vt ff. ne quid in loco publ. l. ij. §. prætor. Hoc autem verum est de hoc quod ipse fecit vel mandauit, alias secus esset. ff. Quod vi aut clam. leg. si alius. Vbi hæc interdicta locum habeant, significatio ipsorum nominum denotat, vt popularis actio est, quæ ius populi tuetur, vt ff. de Pop. act. l. j. Et dic vt ibi in rub. & ff. de Iurisd. omn. iud. leg. si quis illud. Et dantur etiam ad interesse.

vt ff. Ne quid in loc. pub. l. j. §. j.

INTERDICTVM ne quid fiat in loco sacro, patet. Et quod ait prætor, [ne quid in loco sacro fiat,] non ad hoc pertinet quod ornamenti causa fit, sed deformitatis causa vel incommodi est. vt l. j. §. quod ait. ff. eod. tit. vbi etiam l. 2. dicit, In muris itemque portis & aliis sacris locis aliquid facere ex quo damnum aut incommodum irrogetur, non permittitur.

INTERDICTVM ne quid fiat in loco religioso patet similiter.

INTERDICTVM ne quid fiat in loco publico vel itinere, hoc interdictum prohibitorium est, & tam publicis utilitatibus quam priuatorum per hoc prospicitur: loca enim publica utique priuatorum vñibus deseruiunt iure scripto ciuitatis, vt l. j. §. j. ff. eo. tit. vbi sequitur, [Publicum locum La-beo diffinit, vt ad areas, ad insulas, ad agros, & ad vias publicas itineraque publica pertineat.] Hoc autem interdictum ad ea loca quæ sunt in fisci patrimonio non pertinet. In his enim neque facere quicquam, nec prohibere priuatus potest. Res enim fiscales quæ si propriæ & priuatae principis sunt. Si quis ergo in his aliquid faciat, nequaquam hoc interdictum locum habet, sed in hac controversia præfecti eorum iudices sunt, quia hoc interdictum ad ea loca pertinet, quæ publico vsui destinata sunt. vt l. j. præall. §. ij. & iij. De hoc vide ibidem plura eadem l. & eod. tit.

INTERDICTVM ne quid fiat in mari vel flumine publico, ripæve eius, quo peius nauigetur, aut via publica quo peius eatur: hoc interdictum datur perpetuo omnibus, & in omnes habet condemnationem in id quod actoris intererit. vt l. j.

l.j. in fin. ff. de via pu. & itinere publico reficiendo, & si quid in ea factum esse dicatur: vbi lex secūda ponit, Viam publicā populus non vtendo amittere nō potest. & l. si. dicitur, Qui viam publicam exarauerit, ad munitiōē eius solus compellitur. Item flumen à riuo in magnitudine est discernendum aut æstimatione circumcolentium. Item fluminū quædam sunt perennia, quædam torrentia. Perēnia sunt quæ semper fluunt: torrens est quod ex hyeme fluit, & si aliquando in æstate. Etiam est flumē publicum & flumen priuatum, & ripa, quæ omnia describuntur in tex. & gl. in l.j. ff. de flu. & nequid in flum. ripave eius fiat quo peius navigetur.

I N T E R D I C T U M ne quid fiat in flumine publico vt aliter fluat quā prior æstate fluxit, id est, vt aqua fiat altior, depressior, & rapidior cum incommodo accolentium, vt ff. Ne quid in flum. publ. l.j. in prin. §. quod autē ait.

I N T E R D I C T U M de not. oper. nun. datur ei qui prohibetur ædificare postquam satisfecerit, vt ff. eo. tit. l. prætor ait. §. hoc autem interdictum: nam hoc interdictū competit si in solo suo ædificat, aliter locum habet remissio, vt ff. eo. ti. l. nō solum. §. sciendum. & tunc non potest vltra ædificare, nisi constet eum habere ius ædificandi, vt in §. præalleg. Hoc interdictum etiam datur in eum qui non satisfecit vt ædificet, vt ff. eod. tit. l. de pupillo. §. si plurium. & §. meminisse. & tenetur desistere etiam si ius ædificandi habet, vt ea. l. §. j. & §. si is cui. Et si post ædificauit, totum suis sumptibus tenetur demoliri, vt ff. eod. tit. l. stipulatio. §. siue autē.

Et interdictum de no. oper. nunciat. Iurisconsultus nominat edictum l.j. ff. eod. tit. vbi dicit, [Hoc edictum remediūmq; operis noui nunciationis aduersus futura opera inductum est, non aduersus præterita, hoc est aduersus ea quæ nondum sunt facta ne fiant. Nam si quid operis factum fuerit, quod fieri non debuit, cessat edictum de no. oper. nunc. & erit transeundum ad interdictum quod vi aut clām factum erit, vt restituatur. Et hæc nunciatio nō habet necessariam aditionē prætoris. Potest enim quis nunciare nouum opus, etsi prætorem non adierit. Item potest fieri proprio & alieno nomine, & omnib. diebus, etiam aduersus absentes, inuitos & ignorantes, vt hæc clarè ponit tex. l.j. post prin. ff. eod. vbi subditur,] Opus nouū facere videtur, propter quod locū habet nunciatio, qui aut ædificando de nouo, aut detrahendo aliquid pristinam faciem operis mutat.] Et hoc interdictum non omnia opera cōplectitur, sed ea sola quæ solo cōiuncta sunt, quorū ædificatio vel demolitio videtur opus nouum continere: ergo non pertinet ad hoc edictum si quis in fundo alterius meteret, vel arborem succideret, vel vineā putaret, licet opus faceret, quia solum ad ea opera quæ in solo sūt pertinet: nec locum habet si quis vetus ædificium fulciat, quia nō opus nouum facit, sed veteri sustinendo remedium adhibet, vt l.j. præalleg. §. opus nouum. cum sequent. Subdit: [Nūc videamus quibus ex causis fiat hæc nūciatio: & quæ personæ nuncient, & quibus nunciatur, & in quib. locis nunciatio fiat, & quis sit effectus nunciationis, quæ per ordinem

nem vide ibidem in d.l. prima.

INTERDICTVM de precario (quod restitutorium est, vt ff. eo. tit. l. ij. §. j.) datur ei qui precario rogauit, & precario habet: imò etiam si non rogauit, dum tamen possideat, vt ff. eo. ti. l. in rebus. §. j. & per totam legem. Precarium videtur rogare & habere si rogauit pro se, & habet pro suo, vel rogauit procurator suus vel negotiorum gestor, & ipse ratum habet, vt ff. eo. tit. l. certè. §. j. dū tamen accipiat in personā suam contractum, aliter non, vt ff. de Acquir. poss. l. possessio. §. si. datur etiam contra eum qui dolo fecit, vt ff. eo. tit. l. quāsitum. §. eum quoque. Et quid sit precarium, require loco suo, imò dic vt legitur ff. de Preca. l. j. vbi strictè accipitur, secundum Accur. & C. de Præscrip. xxx. annorum. l. ij. vbi largè capitur.

INTERDICTVM quod vi aut clām datur aduersus eum qui in loco alterius aliquod opus construxit vel destruxit, dum tamen sit factum in solo. ff. eod. tit. l. j. §. hoc interdictum. Et etiam si vi, id est per violentiam, aut clām, id est, occultè sine notificatione alteri facta fecit, cum timeret ne si sciret, sibi prohiberetur, vt ff. eod. tit. l. j. Compellitur autem per hoc interdictum quod destruxit suis sumptibus reponere in pristinum statum, vel quod construxit deponere. Idem si alteri mandassem opus fieri, quia ego teneor ad opus destruendum & ad impensas. ff. eod. tit. l. aut qui aliter. §. hæc verba. Si tamē alius fecit, & ego possideo, tūc teneor ad patientiam præstandam vt opus tollatur. ff. eod. tit. l. si alius. in prin. Et hoc interdictum est restitutorium: per quod occursum

est calliditati eorum qui vi aut clām quædam moluntur & destruunt: iubentur enim restituere ea. Et parum refert vtrum ius faciendi habuerit quis, an non. Siue enim ius habuerit siue non, tamē tenetur interdicto hoc qui vi aut clām fecit. Tueri enim ius suum debuit, nō iniuriam committere, vt l. j. §. j. ff. Quod vi aut clām. & seq. §. hoc interdictum ad ea sola opera pertinet quæcumque in solo vi aut clām fiūt. Et infra, Vi factum videri Quintus Mutius scripsit, si contra quā quis prohiberetur fecerit. Et placet hæc definitio Vlpiano, Pædio & Pomponio, vt ibidem dicitur. Sed Aristo ait eum vim facere, qui sciens se prohibitum, per vim molitus est ne prohiberi possit. Et idem sentit Labeo ibidem. Sed l. iij. §. fina. eod. tit. clām facere. Cassius scripsit eum qui celauit aduersarium, nec ei denunciauit, si modò timuit eius controuersiam, aut debuit timere. Aristo putat eum quoque clām facere, qui celandi animum habet eum quem prohibiturum se intellexit, & id existimat aut existimare debet se prohibitum iri.

INTERDICTVM quorum bonorum, à prætore inuentum est, & datur filio emancipato aduersus heredem vel possessorem, vel contra illum qui pro herede vel possessore possidet, ad vniuersa bona adipiscenda, non ad singulas res. Et cum sit quoddā directum & quoddam vtile, directum datur ei qui est bonorum possessor. Vtile datur ei qui succedit iure ciuili ex testamento vel ab intestato: & hoc est interdictum restitutorium, & adipiscendæ possessionis. ff. Quorum bono l. j. §. hoc

hoc interdictum. Sunt ergo interdictorum quedam recuperanda possessionis, quedam retinenda, & quedam adipiscenda: ut sup. in principio præmissum est, & hic describitur.

INTERDICTVM quorum legatorum, competit heredi ad repetendum legata quæ sine voluntate eius legatarius occupauit. repetet itaque heres ut deducat Falcidiam, alioquin si repeteret statim restitutus, exceptione doli poterit remoueri. & hoc interdictum vulgo sic appellatur, & est etiam adipiscenda possessionis. l. j. in princ. ff. Quo. lega. & qui non restituit, in id quod interest debet condemnari, ut l. fi. §. ex hoc interdicto. ff. eod. tit.

INTERDICTVM de ripa munienda, merito propositum fuit, nam ripas fluminum publicorum reficere & munire, utilissimum est, ne ob id omissum nauigatio deterior fiat. ut l. vnica, §. j. de Ripa muni. & sequitur in §. ij. De hoc interdicto expressum est, ut damni infecti in annos decem viri boni arbitrati vel caueatur vel satisfidetur. dabitur autem satis vicinis. Et in fine dicit text. [Illud notandum est, quod ripæ lacus, fossæ, stagni muniendi causa nihil prætor cauit,] sed idem erit obseruandum quod in ripa fluminis munienda.

INTERDICTVM de riuis, est utilissimum, quia riuos, specus, & septa reficere & purgare prætor aquæ ducende causa permittit, dum tamen non aliter aquam ducat quam priore æstate fluxit: ut l. j. in princ. ff. de Riuis. Et sequitur in §. ij. [Riuus est locus per longitudinem depressus quo aqua decurrat, cui nomen riuus.] Specus autem est locus ex quo despicitur: inde specacula sunt dicta. & dicit ibi gl.

Specus est locus altus à terra edificatus, ex quo ducitur aqua. ff. eo. tit. l. Seruius autem. Sed quandoque ponitur pro fossa qua recipitur & colligitur aqua. Et in auctoribus. ponitur pro loco umbrato & tenebroso, secundum Azo. sed secundum Hugo. dicitur specus esse fouea habens undique locum eminentiorem, unde possit prospici aqua in fundo collecta, ut ff. de Aqua plu. arcē. l. sup. iter. & capitur per subterraneo meatu. l. Seruius. in princ. & §. j. eo. tit. Septa verò sunt quæ ad incile opponuntur aquæ deriuandæ compellendæve ex flumine causa, siue ea lignea sint, siue lapidea, siue de alia quolibet materia. ff. de Riuis. l. j. §. ait. Et subdit text. [Incile est locus depressus ad latus fluminis, ex eo dictus, quod incidatur.]

INTERDICTVM Saluianum, competit domino fundi aduersus colonum in sua domo habitantem & eius heredes, de rebus coloni tacite pignoratim pro mercedibus, quas colonus in fundum intulit: ut ff. eo. tit. l. j. ubi textus inquit, [Si colon ancillam in fundum pignoris nomine induxerit, & eam vendiderit, quod apud emptorem ex ea natum est, eius apprehendendi gratia utile interdictum reddi oportet.] Nam utile datur ei contra extraneum possessorem, pro adipiscenda possessione eorum quæ tacite locatori sunt obligata. Differunt autem interdictum Saluianum, & actio Seruiana, quia intentans actionem Seruianā ad rem sibi obligatam restituendam, debet probare huiusmodi rem in bonis coloni fuisse eo tempore quo res fuit illata. Sed hoc non est necessarium in interdicto Saluiano, immo sufficit probare talem rem fuisse illatā. item dicit

dicit gl. in §. item Seruiana. Inst. de actio. quod in Seruiana oportet qd creditor probet de rebus dominū fuisse tempore obligationis: sed in Saluiano sufficit, qd probet eum possedisse: nam omnia posita ab ipso colono, tacite sunt domino fundi obligata.

INTERDICTVM de sepulchro ædificando, locum habet vt quis non prohibeatur edificare sepulchrum quo licet mortuum inferre: vt ff. de Sepul. ædifi. & mor. in se. per totum.

INTERDICTVM de superficiebus, quod etiam actio nuncupatur, proponitur duplex, exemplo interdicti vti possidetis. Tuetur itaque prætor eum qui superficiem petit, & defēdit, veluti vti possidetis interdicto, & omnia quæ in vti possidetis interdicto seruantur, hîc quoque seruabuntur, vt in l. j. §. proponitur. ff. de superficie. vbi etiam in l. ij. dicitur, [Superficiarias ædes appellam⁹ quæ in conditio solo positæ sunt, quarū proprietas & civili & naturali iure eius est cuius & solū.]

INTERDICTVM de tabulis exhibendis, datur omnibus quibus aliquid est scriptum in tabulis vel purè, vel in diē, vel sub conditione, siue sint heredes, siue legatarij, siue fideicommissarij. Et pertinet hoc interdictum non tantum ad testamenti tabulas, verumetiam ad omnia quæ ad causam testamenti pertinet, scilicet codicillos, vt l. ij. §. hoc interdictum. ff. de Tab. exhib.

INTERDICTVM vt in flumine publico nauigare liceat, est quo prospicitur ne quis in flumine publico nauigare, nauim ratēve agere, vel in ripa onerare prohibeatur, sed vt per lacum, fossam, stagnū publicū nauigare

liceat, vt l. vnica. §. j. in prin. ff. eo. tit. vbi subdit Vlpia. [Lacus est, qui perpetuam habet aquam. Stagnum est quod temporalem continet aquam ibidem stagnātem, quæ quidem aqua plerunq; hyeme colligitur. Fossa est receptaculum aquæ manu factum.] Fossunt autē hæc esse publica, & non publica. Planè qui lacū vel stagnum cōduxit, si piscari prohibeatur, vtile interdictū ei competere Sabinus consentit, & La-beo, ergo & si à municipibus cōductum habet, æquissimū erit ob vestigalis fauorem eum tueri, vt lege vnica præalleg. ff. vt in flumi. public. nauig. liceat.

INTERDICTVM vnde vi, locū habet cum quis possessionē soli per vim amisit, & datur directè contra deiectorem illi qui vi de possessione alicuius rei immobilis deiectus est, sine omni causa, vt restituatur ei possessio de qua deiectus est, & omnia ablata: imò dato qd ibidem essent aliqua quæ penes violētum fuerint mortua, vel aliquæ res quæ casu fortuito perierūt: nō propter hoc liberabitur, sed in totū cōdemnabitur ad earū estimationē, qā nec mortalis nec fortuitus casus liberat deiectorem. Dicit enim l. i. C. vnde vi. Rectè possidēti, ad defendēdā possessionē quā sine vitio (supple maximo) tenebat, inculpate tutelæ moderatione illatam vim propulsare licet. & ibi no. & ff. de vi & vi arm. l. i. §. vim vi. quid sit vim vi repellere. Et est hoc interdictū annale, qā post annum nō tenetur nisi in quātū peruenit ad eū. Ex constitutione autē grauius tenetur qui vim fecisse detegitur, vbi dolus prohibetur perenniter, & ignorantia excusatur.

INTERDICTVM de vi & vi armata,

armata, cum interdicto vnde vi, datur & proponitur ei qui vi deiectus est. Fuit enim æquissimum vi deiecto subueniri: ergo ad recuperandam possessionem hoc interdictum inuentum est. Ne quid enim per vim admittatur in ll. prospicitur publicorum & privatorum, nec non constitutionibus principum, vt l. j. ff. eo. ti. §. hoc interdictum. & §. seq. vbi dicitur, Hoc interdictum non ad omnem vim pertinet, verum ad eos tantum qui vi de possessionibus deiciuntur, & ad solam atrocem vim, & ad eos qui de solo deiciuntur vel de re solo coherenti, vel de ædificio, etiam si à superficiaria insula quis deiectus fuerit, apparet hoc interdictum locum habere. Sed ad res immobiles non pertinet, vbi furti vel vi bon. rap. actio competit. Cætera vide in l. præal.

INTERDICTVM vti possidetis, locum habet in rebus immobilibus, scilicet si de fundi, vel ædium possessione contenditur. Insti. eo. ti. §. sed interdicto. Nam ibidem in §. retinendæ. dicitur. Et quia longè commodius est possidere quam petere, ideo plerumque & fere semper ingens existit contentio de ipsa possessione. Habet etiam locum in incorporalibus. vt in quasi possessione, & datur possidenti ciuilitè & naturaliter, vel etiam quasi possidenti gratia retinendæ possessionis: & proponitur quoties inter litigatores contentio est vtrum possideant, quia alteruter magis se possidere affirmat. Est autem hoc nomen [vti possidetis], propriè ad immobilia accommodatum, quia solum illa dicuntur propriè possideri, eo quod eis quis pedibus insistat: inde enim appellata est possessio, vt in l. j. ff. de Acquiren. possess.

INTERDICTVM vtrobi, idem est cum interdicto vti possidetis, nisi quod in hoc differunt, quia illud locum habet, cum quaestio est de retinenda possessione rerum mobilium, vt ff. vtrobi. l. vnica. §. hoc interdictum. Sed vti possidetis locum habet cum quaestio est de retinenda possessione rerum immobilium, vt supra dictum est: & conponitur secundum Azo. & Accur. in gloss. j. lege præalleg. ex vtrum, & vbi, & ponitur vbi, pro apud, & vtrum, pro quæ: quasi dicat prætor, apud quæ est res mobilis, nec vi, nec clam, nec præcario, ab aduersario tempore litis motæ ei vim fieri veto, quominus eum inducat. Rite enim hoc nomen vtrobi est ad mobilia introductum. Nam mobilia propriè dicuntur apud vel penes nos esse. vnde Accur. in glo. vbi supra. quaerit quare diuersa nomina dantur his interdictis. Et respondet, quia immobilia propriè dicuntur possideri. Nam possessio dicitur quasi pedum positio: ergo meritò datur eis vti possidetis: quod ad mobilia aptari non potest, nisi hodie, quando abusuè mobilia dicuntur possideri. Vel secundum alios dicitur interdictum vtrobi, propter verba solennia olim in hoc iudicio vel edicto reddita, scilicet vtrobi, id est, vtrum ibi vel ibi fuerit possessio, vel alibi: & plures solennitates circa hoc, quæ hodie non sunt in usu, fuere. Et hoc interdicto prætor iubet induci eum in possessionem, qui ex duobus potior fuerit, & per maiorem partem anni possederit, secundum Accur. in gl. j. l. præalle ff. eo. tit.

INTERDICTVM de vxore ducenda marito, datur marito aduersus eum qui dolo eam detinet, sine voluntate mariti, licet ipsa volente.

volēte. ff. eo. ti. l. j. Alia interdicta patent & exponuntur suis verbis inclusis.

INTERDICTVM & cessatio quomodo differant, patet, quia per interdicta prohibetur administratio sacramentorum, paucis exceptis, quod tamen non fit per cessationem, in qua solum cessatur à diuinorum solennitate.

INTERDICTA quomodo differant ab edictis, ostendit Bart. in l. j. de ope. no. nun.

INTERDICTVM de aqua quotidiana & æstiuā, datur habenti ius aquæ quotidianæ vel etiam æstiuæ ducendæ ad prædia sua, cum aliquis ducere prohibet, ut ff. eo. tit. l. j. in princ. Et quod interdictum aliquando sit prohibitorium, aliquando restitutorium, ut sequitur, de hoc est casus in d. l. j. §. & est prohibitorium & retinendæ possessionis: quandoque autem est restitutorium, secundum Spec. ibidē, ver. alio modo & §. præallega. ubi subdit prætor. Quotidiana autem aqua non tantum illa est quæ quotidie ducitur, sed illa est qua quis quotidie potest uti si velit. Duo autem sunt genera aquarum quæ differunt. Quotidiana, quæ duci solet assidue, etiam si aliquando ducta non est. Ea quoque dicitur quotidiana, cuius seruitus intermissione temporis diuisa est. Sed aqua æstiuā ea est, qua æstate uti expedit, sicut dicuntur vestimenta æstiuā, quibus interdum hyeme, plerumque tamen æstate utimur, ut habetur in l. præalleg. in principio.

INTERDICTVM de aqua de castello ducenda datur habenti ius ducendi aquam de canali vel de castello quod est diminutivum à cāna ad irrigandū. vide Spec. ubi supra, qui dicit hoc interdictum haberi, Voc. iur.

& bene, ff. de Aqua quoti. & citi. l. j. §. ait prætor. ij. de quo dic ut ibi, & in 3 & sed. vsq; ad fi. l. vbi dicitur, Hoc interdictum necessario propositum est. Nam quia superiora interdicta ad eos pertinent qui à capite ducunt, &c. æquissimum visum est ei quoque qui ex castello ducit (id est ex eo receptaculo quod aquam publicam suscipit) interdictum dari: idque à principe conceditur, alij nulli competit ius aquæ dandæ, vide ibi pulchrum textum.

INTERDICTVM de aqua pluuiā arcenda, vel de aqua pluuiā, inō non est interdictum, sed actio ciuilis descendens ex l. xij. tab. ut ff. de Aqua plu. arc. l. si ususfructus. & ibi nota. super verbo, legitima. ubi allegatur l. Labeo. ff. de sta. lib. Et dicit in rex. Sed & si fructuarius opus fecerit per quod aqua pluuiā alicui noceat, erit quidē actio legitima cum domino proprietatis. an vero etiam utilis in fructuarium actio aquæ pluuiæ arcendæ sit dandā, quasi tū est, & magis est ut detur supple dicendum. Si ergo facis aliquod opus in fundo tuo propter quod aqua pluuiā nocere potest fundo vicini tui, datur contra te actio aquæ pluuiæ arcendæ per quam tuis expensis opus teneris destruere, damnum contingens emendare. Si verò possideas opus ab alio factum, teneris patientiā præstare ut destruat. arg. l. j. & ij. §. in fi. & l. si tertius. §. Celsus. vers. si quis alias. ff. eod. tit. & Spec. ibidem. Et dicit Vlpi. in l. j. in princ. ff. eodem, Aquam pluuiam dicimus quæ de calo cadit, & quæ imbre excrefcit, siue per se hæc aqua celestis noceat, siue cum alia mixta sit.

Et sequitur ibi statim: Hæc au-

x

tem

rem actio locū habet in damno nondū factō, opere tamen iā factō, ex quo damnum timetur, totiesq; locum habet quoties manufacto opere agro aqua nocitura est, id est, cum quis manufecerit quo aliter fluere, quā natura toleret, si fortē mutando (alias immittendo) eam aut maiorem fecerit, aut citatiorem vel rapidiorem, aut vehemētiorem, aut si comprimendo redundare fecerit eam. Nam si natura aqua noceat, ea actione non continetur, & in ead. l. dicitur, De eo opere quod agri colendi causa aratro fit, Quintus Mutius ait non competere hanc actionem.

INTERDICTVM de arboribus excidendis datur contra eos qui habent arbores, quarum folia pendent super ædificia vel agrum, ita quod eis damnum inferant, & consulitur eis quod huiusmodi arbores succidant, & ligna, & eas deglobent à terra usque ad xv. pedes. Idem est si per radices minatur periculū, ut l. j. C. de interd. Et hoc interdictum prohibitorium est. Si autem arbores ædibus alienis impendant, utrum totas iubeat prætor adimi, an verò id solum quod supra extiterit? Rutilius ait à stipite excidendas, idque plerisque videtur verius. Et nisi adimeret dominus arbores, Labeo ait permitti ei cui arbor officit, si velit succidere eam, lignaque curtare, ut est text. in l. j. §. hoc interdictum. ff. eo. tit. ubi subditur in §. seq. Arboris appellatione etiam vites continentur. Non solum autem domino ædiū, sed etiam ei qui vsumfructum habet, competit hoc interdictū, ut ibidem.

INTERDICTVM de cloacis priuatis reficiendis. Si volens quis suam

cloacam priuatam vel etiam publicam, vel fistulas, vel meatus reficere vel purgare, vel de nouo facere, ab alio prohibetur, tunc prouisum est ei de interdicto de cloacis, quod est interdictum publicè deputatum, & priuatum de priuatis cloacis, & est prohibitorium. Etiam est aliud restitutorium, s. quod datur contra immittentem in cloacam meam vel publicam, vel quod immissum in cloacam impedit, vel quo iubetur auferri quod immissum est, ut ff. de cloa. l. j. & §. deinde. & §. cloacę l. si. eo. ti & Sp. ibidē, vers. porro. vide supra cloaca.

INTERDICTVM de fonte, est quod datur ei qui duxit aquam de fonte hoc anno, nec vi, nec clam, nec precario de alterius fonte. l. vnic. in prin. vel lacu, puteo, piscina, fossa, stagno. Hoc interdictum proponitur ei qui fontana uti prohibetur, siue haurire, siue pecus ad eam appellere. l. unica, præalle in prin. & de istis omnibus seruitutibus datur hoc interdictū, si tamē perpetua sit causa, ut colligitur ex §. j. dictæ l. unica. & §. hoc interdictū. de cisterna. in vers. [deniq; à cōtrario sēsu.] Non autem datur confessoria actio ut d. §. hoc interdictum. ubi dicitur quod de cisterna nō habet perpetuam causam, nec viua habet aquam. Ex quo apparet in his exigendum ut viua aqua sit. Cisternæ autem imbribus concipiuntur. Cætera vide in d. l. unica, ff. de fonte, ubi dicitur in f. l. De lacu, puteo, & piscina reficiendis, purgandis, interdictū competit, & omnibus personis datur, quibus illud de aqua æstiuat.

INTERDICTVM fraudatorium, est quo tutoris creditor pupillo tenetur, ut si cum cōsiliis fraudem

pat

participasse constabit, ut fraudaretur. De hoc interdicto habetur ff. de Solutio. l. pupilli. circa prin. Hoc interdicto etiam tenetur qui fraudem participando emit à debitore qui non sit soluendo, ut §. item si quis in fraudem. In-
stit. de actio.

INTERDICTVM de glande le-
genda, vel alio fructu, datur ei
cuius glans vel alius fructus in
fundū alienū ceciderit, ut l. vnic.
ff. de glan. le. ut singulo tertio die
legere & exportare liceat. Et
glandis nomine omnes fructus
continentur, ut dicitur in fi. eius-
dem l. vnic.

INTERDICTVM de itinere actū-
que priuato restituendo, prohi-
bitorium ad tuendas tantummo-
do rusticas seruitutes, datur con-
tra prohibentes aliquem uti ser-
uitute sua, ut ff. eo. tit. l. j. §. j. &
datur confessoria contra negan-
tem seruitutem, ut l. si forte. §.
sciendū. ff. si seruit. vendic. Et et-
iam aduersus eum qui aliū iniu-
stè prohibet sua uti seruitute, imò
etiam tunc datur confessoria, ut
dicto §. sciendum. l. præalleg. vn-
de datur mihi, quia in itinere, a-
ctu, vel via priuata, usus sum hoc
anno triginta dierum, non vi, nō
clām, non precario, ut ff. eod. tit.
l. j. §. hoc interdictum. & hoc si
fuerit iure seruitutis, aliās secus.
ut ff. de Aqua pluui. arcen. l. j. in
fi. & ideo à te non debeo prohi-
beri, quominus utar interim vel
tanto tempore quoadusque de
seruitute cōstet. Ait enim prætor,
Quo itinere actūque priuato, de
quo agitur hoc anno, nec vi, nec
clām nec precario ab aduersario
usus es, quominus ita utaris, vim
fieri vero, ut ff. eo. tit. l. j. in pr.

INTERDICTVM de libero ho-
mine exhibendo, competit uni-

cuique de populo ad petendum
in publicum hominem liberum
contra & aduersus eum qui libe-
rū hominem inuitum captū dolo
malo detinet in seruitute. Et p-
ponitur hoc interdictum tuendæ
libertatis causa, videlicet, ne ho-
mines liberi retineantur à quo-
quam, pro exhibitione facienda
ut homo producat in publicū,
& tangendi videndiq; hominis
facultas præbeatur. Et exhibere,
est extra secretum habere. ff. eod.
tit. l. 3. §. ait prætor. Hoc etiam in-
terdictum competit aduersus ab-
sentē, ut l. præalleg. §. j. & à quo-
cunq; hoc interdictum proponi
potest, quia cuilibet de populo
competit, & cuiuslibet interest
ne hoc fiat. Nemo enim prohi-
bendus est libertati fauere. ut
ead. l. §. hoc interdictum. j. & ni-
hilominus lex facit accusari, ut
eod. tit. l. j. in princ. ubi text. in-
quit: [Quem liberum dolo malo
retines exhibeas.] & ff. ad legem
Faui. de plag. l. non statim. §. si. &
C. eodem tit. l. si fratrem.

INTERDICTVM de liberis ex-
hibendis seu deducendis, datur
patribus contra eos qui liberos
vel nepotes in potestate eorum
existentes, sine eorum voluntate
detinent. Vnde l. j. ff. eod. tit. sic
ait, Ait prætor, qui quæve in po-
testate Lucij Titij est, si is eamve
apud te est, dolo malo tuo fa-
ctum est quominus apud te es-
set, ita eū eamve exhibeas. Hoc
interdictū & illud de vxore de-
ducenda, nō solū sunt exhibito-
ria, sed etiā deductoria seu dedu-
ctiua, quia p ea vxor & liberi nō
tātū exhibentur, sed etiā deducū-
tur, ut ff. eo. tit. l. 3. §. j. & de inter-
dicto de vxore postea dicitur.

INTERDICTVM de loco publi-
co fruendo, est publicæ utilitatis

causa propositū, quia tuetur vetigalia publica, quo prohibetur quis vim facere ei sociove eius qui conduxit locum publicum fruendum ab eo qui locandi ius habuit, quominus loco publico sibi frui liceat ex lege locationis vel cōductionis, vt hæc habetur in l. j. §. j. & in prin. ff. de lo. pu. fr.

INTERDICTVM de migrando datur inquilino, vt ipse liberè cū rebus suis possit de habitatione migrare, si tamē locatori satisfaciatur, & de pensione totius tēporis: vt ff. eo. tit. l. j. §. si pensio. & de damno, si quod in domo cōducta dederit. Sed etiā gratuito inquilino datur, colono autem nō datur, vt ff. eod. tit. l. j. §. j. sed alias ei extrā ordinē subuenitur si velit, non dico migrare, sed colonariā post tēpus exactum derelinquere. Dicitur. n. ibi in textu: Hoc interdictum proponitur inquilino, qui soluta pensione vult migrare: Nam colono non competit, cui etiam extra ordinem subueniri potest, ergo infrequens est hoc interdictū. Si tamen gratuitam quis habitationem habet, hoc interdictū vtile ei competit.

INTERDICTVM de mortuo inferendo, habet locum vt quis nō prohibeatur mortuum inferre & sepelire, quo licet ei inferre & sepelire, vt ff. eodem tit. l. j. in princ. vt si vti via prohibeatur, vel sepulchrum ædificare, vel lapides ad ædificandum per fundum ducere: vt ff. eod. tit. l. j. §. prætor ait. & §. item si mihi. §. ædificare. & §. finali. & c.

INTERDICTVM momentaneæ possessionis, est quo agitur de possessione retinenda, sicut vti possidetis, vt ff. vti possidet. l. j. §. j. & vtrouque. de quibus infra dicetur, vel quo agitur de pos-

sessione adipiscenda: vt ff. quorū bonorum. l. j. §. j. vt est quorū bonorū, quorū legatorum, vel quo agitur de possessione recuperanda, vt vnde vi. ff. eod. tit. l. j. §. j. Et dicuntur momentaneæ possessiones, quia licet obtineat aliquis in possessione, tamen continuo elapso momēto succūbere poterit in iudicio proprietatis, vt C. si de momentanea possessione fuerit appella. l. j. Et quod hæc sint interdicta momentaneæ possessionis, dic vt not. C. qui legit. perso. habent in iudicio standi. l. momentaneæ. Et naturam illorū prædictorū prosequere, vt not. in c. pastoralis. de cau. poss. & prop. & instit. de interdict. per totum, prout etiā sup. dictū est, in princ. de interdictis. Hoc autem interdicto potest quilibet minor, etsi impubes sit, etiam sine tutore vti. ff. vnde vi. l. j. §. si. filius.

INTERDVM dicitur fieri quod fit inter diē, id est de die in diem.

INTEREMTOR, id est, mediator in emptionibus.

INTERESSE mea, mihi est expedire, vel nre damnum vel lucrū quod facere vel capere potui nō fecisse vel nō recepisse, vnde hoc verbum [interest] impersonaliter potest poni in constructione. Et quandoq; construitur cum pronomi- nibus possessiuis, & tunc exigit ablatiuos fœminini generis hoc modo, mea interest debi- tum solui de statuto. Similiter dicitur tua, sua, nostra, vestra interest. Et illorum pronominum ablatiuos regit, captum pro per- tinet. Cum verò construitur cum cæteris dictionibus, tunc exigit genitiuum singularem vel pluralē. V. G. illius interest rem tuam non perire. Regis interest regnum suum gubernare, reipub- licæ

blicæ interest ne crimina maneant impunita, litigatorum interest iustum habere iudicem vel fauorabilem. Item interesse hoc verbum nomine neutrali ponitur, & quandoque significat damnum quod euenit, quandoque lucrum amissum. Damnum quod accidit, verbi gratia, Persuasisti familiæ meæ, quod de domo vel possessione cederet, quo facto damnum mihi euenit, tu teneris ad interesse mihi præstandum, id est, damnum, quod passus sum, resarciendum. Item de lucro amisso ponitur exemplum. Debuisti mihi soluere centum aureos Romæ, tu soluere desideras Basileæ: æstimandum est quantum interfuerit meam pecuniam suo loco mihi solutam fuisse. i. lucrum quod ex mea negotiatione in eo loco facere potuissem. Et hæc actio per quam hoc fit, dicitur arbitraria loci. Sed notandum, quamuis lucrum amiseris, non ideo damnum passus es, quia damnum dicitur à demendo. scil. quando ex facultatibus aliquid demitur, aut ex propria substantia diminuitur, ita quod damnum pateris, quando rebus tuis aliquid decrescit, non quando non accrescit rebus tuis. Vnde interesse est damnum emergens, vel lucrum cessans, super eo quod dari vel fieri omissum est, verbi gratia, in Papia dare mihi pecuniam promissisti tali die, & non fecisti, hic damni & lucri ratio est habenda. Damni, quia in mora fuisti, & non soluisti die tali sicut promissisti: unde non habui ut soluerem: quare poenā incurrere & damnum quod non incurrissem, si mihi loco & termino præfixis soluissem, nec damnum hoc passus essem. Lucri etiam consideratio habenda

est, quia si mihi in loco & termino debitis soluissem, mercimonia comparassem, & multa lucratus fuisset. Est ergo interesse æstimatio damni quod taliter euenit, vel lucri quod cessat ex eo quod aliquid tibi non datur vel non fit ut debes.

INTERESSE conuentum est, scilicet cum non facis quod promissisti mihi, vel cum non fecero quod promissi tibi. Aliud interesse est commune, scilicet æstimatio communis damni vel lucri quod euenit vel cessat. Aliud singulare, scilicet æstimatio quæ euenit ex speciali casu vel utilitate. Vide de hoc Specu. in tit. de fruct. & interesse.

INTERLOCUTORIA sententia, requiret. [sententia.] Et breuiter est omne verbum iudicis faciens ad causam, ut not. in c. cum olim. de testib. & in Auth. de litig. §. ad excludendas. & l. j. ff. de Re iudic.

INTERPELLARE quandoque idem sonat quod interrompere, unde dicitur quod per lit. conte. interpellatur, i. interrumpitur actio, possessio, vel præscriptio. Item interpellare idem est quod monere, ut dicendo: Dies interpellat pro domino, id est, monet. c. potuit. in fi. de loca. & conduct.

INTERPOLARE, est in aliam formam mutare, & quodammodo māgonizare. Plautus in Amphitryone, [Illic homo me interpolabit, meumque os finget denuo] Ambrosius ad Horatianum: [Nostrorum peccatorum, in poemis vlticibus interpolari.] Vlpia. 21. ff. ti. de Ædil. edi. l. præcipiunt. [Interpolant, inquit, veteratores, & prouitiis vendunt.] Id est, in habitum nouitiorum mutant. Neb.

INTERPOLARE, est in nouam formam mutare. l. præcipiunt de

Ædil. edi. tractum à fullonibus, qui poliendo curandoque vetera vestimenta quasi nouam speciem è vetere fingunt.

INTERPOLVM, poliendo prope modum renouatum, in alterā formā è vetere immutatū. Marc. l. 45. ff. de contra. empt. [Si vestimenta interpola quis pro nouis emerit, Trebatio placere ita emptori præstandum quod interest, si ignorans interpola emerit.]

INTERPRETATIO est multiplex, vt c. j. de postu. præla.

INTERPRETATIO triplex est, quædam probabilis & non necessaria, vt magistri, l. vnic. C. de Profes. qui in vrbe Cōstan. Quædam est necessaria, & non generalis, vt iudicis. l. nam vt ait. ff. de Legi. Quædam est probabilis necessaria & generalis, sed non in scriptis redigenda, vt sunt consuetudines. l. si de interpretatione. ff. de Leg. & c. Abbate. extra, de verb. signific.

INTERROGATORIA sunt, quæ facit pars testibus productis contra se, & dantur super articulis de quibus præmissum est, & formantur per circumstantias causæ & personarum, vt est gl. in c. præsentium. de testib. lib. 6.

INTERTRITVRA, siue intertrimentū est (vt inquit Varro de lingua Latina, li. 5.) dictum ab eo quod duo inter se trita & diminuta sunt, vt in nummis aureis quod ex usu & attritione cōsumitur, & in vestibus aliisque rebus quæ usu deteruntur. Liuius lib. 34. [In auro, inquit, nihil intertrimenti fuit.] Idem li. 32. [Intertrimentū argenti suppleuerunt.] Scæuola lib. 13. de pignor. actio. l. pignori. [Quæro intertrituram quæ ex operis facta est.] Atq; ibidem iterum vtrobiq; pro detrimento. N.

INTERTRITVRA, est damnum rei detritæ. l. vlt. de pign. actio.

INTERVERTERE, est rem commodatā, depositā, aut aliter nobis creditam, dolo malo ne ad dominū redeat, efficere. Aliquādo idem significat quod subuertere & euertere, vt in l. tutelæ. & in l. amissione. de Capit. deminut.

INTERVSVRIVM vsus medij temporis. Pau. l. debitor. 82. ff. de Legat. 2. Alioquin secundum illam sententiā, si interusuriū tantum est in legato, quid dicemus, si fundus legatus sit ex die debitus? Vlp. l. circa. 66. ff. ad le. Falci. [Interuallum temporis & interusuriū huius spatij minorem facit quantitatem decem.] i. vsus & emolumentum eius pecuniæ quod interea percipit heres, legatarius autem amittit. Vlpia. l. 9. §. 7. ff. de Pecun. Vt medij temporis interusuriū magis creditor cōsequatur.

INTESTABILIS dicitur, qui nec testamentum facere, nec testis adhiberi potest: itē is cui aliud testimonium dicere nequit. l. is cui. §. vlt. & l. cum lege. de testa.

INTESTATÒ, aduerbium, id est sine testamento.

INTESTATVS dicitur qui omnino non facit testamentum, vel si fecit, non ritè, vel postea rupit ex certis causis, vel si ex isto testamento nemo sit heres. Institut. de her. quæ ab intestato deferuntur. in princ.

INTRA, dictio est inclusiuæ, & idē cui legatur, si intra diem mortis eius aliquid dederit, etiam dādo eo die quo moritur, legatū consequitur. l. si quis sit. de Verb. sig.

INTRICARE peculium dicitur seruus, qui in ære alieno est, & res quasdam pignori opposuit. Vlp. l. j. §. 4. de seruo corru. [Is quoque deteriorē fecit qui persua-

det,

det, ut peculium intricaret. Idem l. 21. ff. de Pec. [Sed et si eum intricare peculium in necem creditorum passus est.] Hanc intricationem Cicero pro Sextio vocat implicationem.

INTRUSI dicuntur qui non per electionem canonicā, sed per violentiam occupant honores, officia, vel ecclesiastica beneficia.

INTRUSVS dicitur ille qui est positus auctoritate superioris non habentis potestatem conferendi. Dom. de S. Gem. in ca. propter. xix. dist. Adde qd non habes aliquē colorem in beneficio, dicitur intrusus, & qui habet sine auctoritate superioris, & qui est depositus à beneficio, & remanet in eo. Itē ille qui est electus & ministrat antē confirmationem, ut in cap. ij. de restitu. in integr. & ibi Abb. Itē est intrusus qui commisit crimē depositione dignum. glos. ij. in ca. cum super. de causa posses. & propr. Item intrusus dicitur qui habet beneficium ablatum alteri iniuste. ca. tanta. de excess. prala. & de hac materia vide late Fe. in c. venies. de Accu. vers. not. quod intrusus.

INTRUSVS in beneficio dicitur ille, qui sine auctoritate illius ad quem spectat collatio, illud tenet, in ca. quia diuersitatem. vbi Panor. in ij. not. de conces. prab.

INVECTA, illata coniunctim dicuntur ea quæ ab inquilinis in xdes conductas, ut ea secum habeant, importata sunt, l. j. ff. de Pig l. 4. ff. de Pact. l. 2. l. 3. l. 4. l. 7. ff. In quib. caus. pig.

INVENTARIUM dicitur libellus quidam in quo omnia bona hereditaria, quæ apud aliquē inveniuntur, conscribuntur, & omnia in illo libello continentur, ut sciatur quantum eo tempore vel

die quo scribebatur, in bonis suis continebatur. Cautius agitur cum herede, si faciat, quia si fecerit ultra vires hereditatis, non potest onerari: si non fecerit, omnibus legataris legata restituere oportet, & cogetur, etiam si excedant vires & facultates hereditatis. Etiam potest fieri in aliis factis, nedum in rebus hereditariis. Est etiam inuentarium, quoddam genus instrumentorum. Breuiter no. quod inuentarium est scriptura quam heres inchoare debet intra 30. dies post mortem testatoris, vel postquam scit se institutum heredē, & ibi scribere omnes res defuncti, sub præsencia testium, idque perficere. j. lx. alios dies, vel infra annū, si res sint remotæ: & tunc non tenebitur creditoribus ultra illud quod inuentum fuerit in hereditate. Si autem non fecerit inuentarium, tenetur insoludum. Et pro hoc vide in g. Inst. de her. qual. & dif. §. sed nostra.

INVESTITURA, est alicuius in suum ius introductio, & est propriè possessio. Sed abusiue dicitur investitura, quando dominus hastā vel aliquid corporeū præbet vasallo, dicēs se per hoc facere investiturā, ut in li. feu. in titu. quid sit investitura. Olim autem dicebatur de pmissione, qua Imperator per urbē Romanā investiuit Archiepiscopos & Episcopos per anulū & baculū. Reqre supr. instituere.

INVMBRATAM quietem furiosi dixit Celsus in l. quod meo. §. j. si furioso. de Acquir. poss. qui aspectu sanæ mentis videbatur.

INVITVM accipere in procuratore dādo debemus, non eū tantum qui contradicit, verū eum quoque cōsēsisse non probatur. l. 8. ff. de pro.

INVTILE, pro perniciosē, & ab utilitate

litate cōmuni alienū. Vlpia. l. j. §. 3. ff. Depos. Est enim inutile in causis huiusmodi fidem frāgere. loquitur de iis quæ incēdij & ruinæ causa deponuntur. Paul. li. 12. §. ff. de Admi. tut. Nā & inutile est pupillis, si administratio eorū non seruat, nemine s. emente.

De I ante P.

I P S A, de hoc relatiuo vide Ioann. And. in q. posita super reg. cōtra cum, & c. in ij. arti. de reg. iur. li. 6.

I P S E, id est, ego ff. quod met. cau. l. metum autem. §. sed licet.

I P S O facto, hæc clausula idem importat quod ipso iure. Barto. in l. j. nu. 4. de iis qui notantur in fa.

I P S O iure, de hac clausula vide glos. in §. in bonæ fidei. & ibi las. insti. de actio. & Barto. in l. si mater C. de suis & legit. here.

I R E N A R C H A, interpretatur pacificator, siue pacis conciliator: *ειρηνικοι* enim græcis dicuntur pacis præfecti. Erant autem irenarchæ viri boni & prudentes quales significat Vir in 1. Æneid.

*Ac veluti magno in populo cū n
sepè coorta est.*

*Seditio, sauitque animis ignobili
le vulgus.*

& c. sub hoc habitu fuit Domitiani Cæsaris statua equo posita, de qua Papin. in principio Syluarū:

Dextr. vultu regat.

Talem quoque Persius poëta significat, cum dicit:

*Fert animus calida fecisse silen-
tia rixæ.*

Maiestate manus.

In Codice Iustiniano titulus est de Irenarchis lib. x. quos Accursius interpretatur iram arcētes, quasi Irenarcha nomē esset latinum. Martianus lib. xlvij. tit. de cust. & exhi. reo. l. diuus Hadria-

nus. Irenarcharū sæpe meminit. **I R E N A R C H A E** dicuntur, qui disciplinæ publicæ & corrigēdis moribus præficiuntur, vt milites qui vadunt perquirere latrones. Et dicuntur quasi arcētes iram, vel quia iræ sumendæ in turbatores publicæ pacis gerunt monarchiam, secundum quod accipitur C. de irenarchis lib. x. Imò verò irenarcha dictio Græca est cōposita ab *ειρήνη*, quod est pax, & *ἀρχων* princeps, q. d. pacificatorem, siue pacis conciliatorem, qui sedādis seditionib. lectus sit.

I R I N V M, vnguenti species. l. in argento. de auro & arg. leg. Legendum Crina, vt in Pand. Flor.

I R O N I A, est cū quis minora de se dicit quā sint. etiam est cū quid per derisionem, id est, per contrarium dicitur: & sic est figura, de qua, & multis aliis, vide glos. bonam in cap. forus. de Verb. sign.

I R R E G V L A R I T A S, est nota siue impedimentum canonicum ex facto siue de facto proueniēs, quo quis ad ecclesiasticos ordines promoueri, & iam promotus in eis ministrare prohibetur, & degradari siue deponi quandoque meretur. Vel sic, [Estabilitas quædam canonica per quā quis efficitur inhabilis ad ordines suscipiendum.] Et dicitur ab *in*, id est non, mutando *n* in *r*, & regula, quia non potest exigere regulas ab apostolis & aliis summis pontificibus.

I R R E P E R E, i. latenter inualescere.

I R R I G V V M capitur actiue & passiue, hoc est & pro eo, ex quo quid irrigari potest, vt irriguæ fontium aquæ, l. j. Co. de Manc. & colo. parri & pro ipso quod irrigatur. l. diuortio. §. quod in anno. ff. solu. matrim.

I R R I

IRRITUM testamentum, vide
[testamentum irritum.]

IRROGARE, id est, inferre: unde
dicitur crimen vel damnum irro-
gat infamiam vel mortem, id est,
infert. Co. ex quibus causis infa-
mia irrogetur. in rub.

De I ante S.

ISAVRI, populi sunt Cilicię com-
termini, qui in mari quondam
piraticam exercuerunt: quos Pu-
blius Seruil. profligavit, qui co-
gnomen Isaurici ex ea victoria
retulit. Iam verò Isauri & Cilices
pro piratis accipiuntur. vt Iuue.

Pirata Cilicum.

& Iustin. in Cod. titul. de feriis. l.
prouinciarum. Latronum, in-
quit, & maximè Isaurorum.

ISOSTATES, potest interpreta-
ri æqualitatis recognitor. nam
Isos interpretatur æqualis in Co-
dice Iustiniano de ponderatori-
bus & auri illatione. le. quoties.
[Quoties, inquit, de qualitate so-
lidorū orta fuerit dubitatio, pla-
cet quem sermo Græcus appellat
Isostatem, [legendum Zygoستا-
tem,] pro sua fide & industria, vt
neque fallat neque fallatur con-
tentionem dirimere.] Accurs. in-
terpretatur ab igos, victoria, &
state militia. neque enim igos
est victoria, sed *vinu*: neque state
militia, sed *spatia*: neque vi-
ctoria & militia faciunt ad rem.

ISOSTATES æqualitatis reco-
gnitor. l. ij. C. de pond. & aur. illa.

ISTHMVS, terra oblonga &
angusta inter duo maria.

De I. ante T.

ITA, est dictio conditionalis se-
cundum gloss. in l. Iulianus. ij. de
Condi. & demonst.

ITA QVE, no. Ioann. Calde. in
commento Decret. capite post

cessionem de probationibus.

ITEM, hæc dictio ex suo signifi-
cato significat adiectionem, con-
iunctionem seu cōtinationem.
de qua Bar ff de Publica. & vet.
l. j. in princ. Est etiam repetitiua
seu repetitionis significatiua.
Repetit autē illa quorum repeti-
tionē significatē cōcludit quod-
libet medium probabile: verbi
gratia, testator dicit, [Lego Titio
fundum Seianum sub cōditione.
Item fundū Seianū heres meus
dare damnas esto,] intelligitur
sub eadem conditione, vt l. in re-
petendis. ff de leg. iij. & sumitur
significatum ex dictione item, &
ex oratione sequente, quę est de-
claratiua præcedētis. Et idem dic
in die vel in alia qualitate posi-
ta in oratione præcedenti, quia
repetitur & in sequēti. Item ibi,
testator dicit [lego Titio fundum
Seianum sub cōditione:] & post
ex intervallo dicit, [item fundū
Seianum Titio lego:] hoc casu
legatum valet, & videtur primū
reuocatū, nec videtur repetitio
conditionis, vt l. non ad ea. ibi,
cūm dicit, si prius sub conditio-
ne. ff. de condit. & demon. quia
hæc dispositio debet addere &
operari, quod non fieret si con-
ditio repeteretur: ideò testator
videtur à cōditione recessisse, &
purè legare voluisse Item ibi, te-
stator pluribus legatis factis fi-
lium heredem instituit, & adie-
cit, [quòd si ipse filius absque li-
beris decesserit, relinquo Titio
cētum. Item relinquo Titio do-
mum. Item relinquo Sempronio
fundum.] Prædicta cōditio si de-
cesserit, intelligitur repetita in
duobus sequentibus legatis, &
sic obtinet in tribus prædictis
legatis, quia sumitur significatū
ex legatis purè prius factis, & ex
significato

significato conditionis. Nam ex conditione significatur quod testator non vult plus grauare filium si vixerit, sed vult grauare in sequentibus sub illa conditione si decesserit. facit l. si ita scriptum. ff. de Lib & posth.

ITER, est ius eundi vel ambulandi hominis, siue homo eat solus, siue vehatur sella vel leatica, vel in equo, vel in quouis animali. Scorsum verò non potest iumentum secum agere, vel vehiculum ducere qui iter tantum habet. Quandoque tamen iter dicitur vulgariter ipsum solū per quod itur, vel tramites vel calles transeunt, ita quod qui actum habet, habet & iter & commoditatem itineris, sed non econuerso. Vide infra de via, & Institu. de serui. in princ.

ITERATO quid importat; not. Arch. xj. q. 3. c. si quis verò.

ITERVM, hæc dictio secundum suū proprium significatū denotat actum geminatum, quod non pro statuti permittentibus aliquid iterari, vel punientibus facientē aliquid iterū. habet enim locū statutū in geminante actū: quādoque ex natura actus cui adiicitur, exponitur, id est, quoties opus fuerit. glo. & ibi doct. in cap. sua nobis de Appella. & Angel. Aret. in procem. inst. in ver quorū & docto. in l. veluti. de Eden. & l. fidei com. §. Si quis decē. ff. de leg. iij. vbi si testator legat decem Titio, & si perdiderit, iterum legat, nō intelligitur ultra duas præstationes. Quod facit ad quæstionem, quando arbitro datur potestas prorogandi compromissum semel & iterum: non enim intelligitur in infinitum, sed pro duabus vicibus tantum, secundum Bald. in cap. sua nobis. in fin. fa-

cit quod non in l. si finita. ff. de Dam. inf. vbi plenè per doc.

ITERIDEM, id est, similiter. C. de Eman. lib. l. pen. de iniur. l. final. Aliquando, id est, tantundem. Co. de appel. l. quoniam iudices.

ITINERARCHAE dicuntur itineris custodes, à verbo eo is, & archon Græcè, id est, princeps latinè, hoc nomen trahentes, quia ad prouinciarū tutelam per singula loca pacis & quietis faciūt stare custodiam. l. j. C. de Custod. reo. ibi de Itinerarcha nullum verbum.

De I ante V.

IVDAEI dicuntur qui Mosaicam legem ad litterā imitantes tenent, se circumcidendo, & alia legalia faciendo. Et dicuntur à nomine dignioris tribus, scilicet Iudæ. qui inter alias tribus bellicosior erat, & in bellis primam aciem & regni vel regis priuilegium obtinebat.

IUDEX dicitur, quasi ius dicens populo, siue quod iure disceptet. Iure autem disceptare, est iuste iudicare. Non est ergo iudex, scilicet bonus, si non est in eo iustitia, vt in c. forus. §. in omni quoque negotio. de Verb signifi. Et iudex est qui ex iurisdictione propria aut sibi delegata & commissa ius habet super causas litigiorum vel litigatorum cognoscendi: & qui ex propria iurisdictione illud habet, dicitur iudex ordinarius: sed qui ex delegata, dicitur delegatus & extraordinarius.

IUDEX ordinarius, est ille qui habet potestatem iudicandi à se iure suo, hoc est eo ipso quod est talis, vt episcopus, balliuus, præses prouinciæ, & consimiles.

IUDEX

IUDEX delegatus, est ille qui habet potestatem de causa aliqua cognoscendi ab aliquo sibi commissam, qui etiam dicitur, [iudex extraordinarius.]

IUDEX competens dicitur, qui causæ iurisdictionem habet cum exercitio, dato quod per exceptionē possit elidi, siue exceptio contingat personam, ut quia suspectus, siue iurisdictionem, ut quia rescriptum subreptitiū est, ut est glo. in Clemen. cum lite. ut lite pendente.

IUDEX incompetens, est in quem licet consenserimus, id tamen quod ab eo statutum est, firmitatem non habet iudicati, vel quia ipse nullam iurisdictionē habebat, vel quia interuenit error in adducendo vel adeundo ipsum, vel quia vi compulsus sum in eū consentire. In summa iudex incompetens est idem qui non suus.

IUDEX compromissarius.] Require suprā [arbitr.]

IUDICES chartularij, erant olim qui ab Imperatore priuilegiati erant, ut qui vellent coram eis litigare possent, sed ipsi non poterāt cogere aliquem ad litigandum coram eis. Et dicuntur etiā hodie iudices ordinarij creati à comite Palatino, qui non habent administrationem nisi habitu, ut not. l. j. ff. de Iudic. & l. si. C. ubi & apud quem cog. in integr. restit. agitan. sit.

IUDICES domestici, require suprā [domestici & assessores.]

IUDICES pedanei dicuntur illi, quorum officium est de minutis causis & infimis cognoscere & inutilibus vel vilibus, licet ordinarij, & dicuntur à pede, qui est extrema pars corporis. Maiores verò causas debent & tenentur maioribus referre, cum ipsi per

se non possint terminare. C. de Pœn. iud. l. ij.

IUDICEM delegare, est vice sua alium de causa cogniturum constituit.

IUDICATVM facere, dixit Celsus in lege fin. in prin. si cer. per. pro parere sententiæ, & soluere quod solui debere pronunciatum fuit.

IUDICATVM solui satisfactio, inde dicta est, quia interponebatur stipulatio quod solueretur quod iudicatum fuisset, ut Instit. de Satisfat. in prin. Et huiusmodi stipulatio tres clausulas continet, ut eleganter persequitur Vlpianus in l. iudicatum. l. j. ff. iudic. solui.

IUDICIVM, hæc dictio multipliciter significat. Primo modo idē est quod casus fortuitus, ut dicitur, [hoc diuino iudicio venit.] Secundo est discretio, ut dicendo, [in pueris non est iudiciū,] facit Instit. qui. non est permis. face. testa. §. præter ea. Tercio est actio, ut cum dicitur, iudiciū fami. hercis. ff. de Iud. lege in familiæ. Quarto est vltima voluntas testatoris. Quinto est iudiciū, vel sententia iudicis, l. j. Cod. de re iudic. Sexto ponitur pro examinatione vel deliberatione. Septimo pro auctoritate, xliij. distinct. cap. ij. Octauo quandoque pro pœna, 50. distinct. can. & purgabit. Nono capitur pro instantia vel ordinatione causæ discutiendæ in iure coram iudice: sic sumitur in tit. de iudic. lege properandum. §. primo, Cod. de iudic. & ff. eod. tit. l. proponebatur. & in hac significatione diffinitur sic, [Iudiciū est actus legitimus trium personarum, scilicet iudicis, actoris, & rei super eadem quæstione,

aut

aut super eodem iudicio contractus. de Verb. signifi. cap. forus. in gl. Et dicitur iudicium quali iurisdictione, ibid. & secundum Gof. describitur sicut arbitrium, exceptis his, Primo, quod iudicium est de civili & criminali, sed arbitrium de civili tantum. Secundo, quod iudicium necessario, arbitrium verò voluntarie subitur, & prius inquisitio vocabatur: unde secundum Card. [Iudicium est inuestigatio, quam secundum iuris ordinem facit iudex per varios modos ad veritatem elicendam, & elicitam custodiendam.] vt xxx. q. v. iudicantem oportet. Et quod dicitur [actus trium personarum,] intelligitur verè vel fictè, seu representatiuè, quia in notoriis fama repræsentat actorem, & fingitur accusator. Et nota quod propriè ante lit. conte. non est iudicium, quia nulla causæ discussio. l. j. Co. eod. titu. & hoc respectu causæ, non autem respectu aliorum actuum iudicialium, vt sunt examinatio partium, & confessio, & cætera quæ bene fiunt ante lit. contest. imò quandoque iudicium capitur pro eo quod præcedit sententiam, vt in cap. in iudiciis. de Reg. iur. libro vj. De multiplici specie iudiciorum, vide infra in verb. [iudicia priuata.]

I V D I C I V M contradictorium dicitur, si dicerem hoc esse consuetudinem, & tu aduersarius meus diceres non esse consuetudinem, vt in c. Abbate in gl. fin. de verbo. signi. in verb. [contradictio.]

I V D I C I A capitalia sunt, quibus caput eximitur à ciuitate morte vel exilio. de his vide Institut. de Pub. iud. §. publicorum.

I V D I C I A publica sunt de publicis causis, & dicuntur quasi po-

pulica, quia cuilibet de populo commissa est executio, vt contra crimen læsæ maiestatis, in quo omnes de populo possunt accusare. Quandoq; iudicium publicum dicitur iudicium quod intenditur à crimine: de hoc Insti. de pub. iud. in prin.

I V D I C I A priuata sunt quæ ciuiler tractantur, siue intentantur. Item de multiplici iudicio, scilicet auctoritatis, ministerij, approbationis, &c. not. Archid. lv. distinct. præcepta. & gl. super regula in iudiciis. de Regulis iur. lib. vj. Tangit aliquantulum Archid. ij. q. j. sicut. Et secundum Ant. de Butr. diuiditur tripliciter: primo ratione materiæ, secundo ratione formæ, tertio ratione quantitatis. Vnde ratione materiæ duplex est iudicium, aut temporale, aut spirituale, vel aut ciuile aut criminale. Vnde semper dicitur iudiciū criminale, quando finis tendit ad commodum reip, aut fisci, &c. siue poena sit corporalis siue pecuniaria. Sed dicitur ciuile, dum finis tendit ad commodū partis gloss. no. in l. prætor. in princ. ff. de Sepul. vio. & fuit opinio Innocent. in cap. qualiter & quando. ij. de accusat. & doct. in cap. j. de Iud. Secundo, ratione formæ iterum duplex est iudiciū, scilicet ordinarium & extraordinarium. Tertio ratione quantitatis duplex est, scilicet vniuersale & generale, quæ etiam differunt, de hoc plene in cap. ij. de libel. obla. Item iudicium triplex reperitur: primum inter sanguinem, secundum inter lepram, tertium inter causam, vt in cap. per venerabilem. qui fil. sint legit.

I V D I C I V M prolusorium quid, require infra ver. [prolusorium.]

I V D I C I V M accipi, olim dicebatur,

tur, cum lis contestabatur. l. is qui se. de Rei ven. cuius locutionis rationem tradit Alciat. in l. pecuniæ verbum. §. actionis. de Verb. si.

IUDICIO sisti cautio, dicitur, cum promittimus, nos aut aliquem alium ad iudicium venturos & permansuros esse, ut in ff. si quis caut. toto tit.

IUGUM pro pari duorum animalium plerumque accipitur, ut apud Plin. lib. 10. de aquilis. [Vbi aquilarum, inquit, non sit iugum.] Varro de lingua Latina libr. 4. [Iugum, inquit, & iumentum à iunctu.] Virg. 5. Æneid.

-Nec sic undantia lora

Concussere iugis.

Ulpianus libro vicesimo primo Dig. de Ædil. edi. l. ædiles aiunt: sæpe iugum in hac significatione ponit Nebrissenf.

IUGALEM posuit Iustin. pro vxore, l. consensu. §. vir. C. de repu.

IUGATIO, genus vestigalis, de quo in l. immunitates. C. de Agric. & censit. lib. xj.

IUMENTORVM appellatione boues non continentur. l. legatis seruis. de leg. iij. Dicta autem iumenta à iungendo, eo quod curru iungantur, ut ait Alciatus in l. boues. de Verb. signific. in quibus sunt equi & muli.

IURA prædiorum appellari seruitutes nemo est qui ignoret, ex tit. de Reb. corpor. & incorpor. in Instit. at qui prædia cum iuribus suis restituere promittit, intelligitur ut restituat eiusdem bonitatis, salubritatis, & amplitudinis. l. quid aliud. ff. de Verborum signific.

IURAMENTVM, est affirmatio vel negatio sacræ rei assertionem vel attestationem firmata secun-

dum Goffr. vel adhibita religione secundum Placen. & est triplex: videlicet, voluntarium, cum fit extra iudicium, necessarium, & iudiciale, ut not. gl. Inst. de actio. §. item si quis. & infra ver. [iusiurandum.]

IURAMENTVM assertoriū est, cum iuratur de præsentem vel de præterito sic esse vel non esse, fuisse vel non fuisse. Sed iuramentum promissorium est, quando iuratur de futuro aliquid daturum vel facturum. Aliquando etiam iuratur per execrationem, ut si hoc non fecero, hoc accadat mihi vel filiis meis, aut huiusmodi. Ponitur ergo triplex iuramentum, scilicet promissorium, assertoriū, & confirmatorium, secundum Host. in Sum. de Iureiur. De primo in c. debitores. in c. Quintauallis. & c. veniens. de iureiur. De secundo in c. si eo. ti. De tertio in c. cum cōtingat. cod. tit.

IURAMENTVM calumniæ est, cum quis iurat se bona fide & non animo calūniandi agere vel respondere, nec egisse, vel respondisse.

IURARE conceptis verbis, vide [Conceptio.]

IURATI dicuntur consiliarij vel anciani, vel priores qui regunt vniuersitatem: & dicuntur à iuramento quod præstant, ut eorum officium fideliter exequantur.

IURE proprio dicitur aliqua res vendi in instrumento venditionis, quando proprietas transferatur in euentem.

IURGIVM dicitur, quasi iuris garrum, eo quod hi qui causam dicunt, iure disceptant. ca. forus. extra. de Verg. lig.

IURIDICVS, est qui iura dicit secundum Isid. lib. xj. Etymol. & peculiariter hoc nomine appellatum fuisse quendam Alexandri-

driæ

drix magistratum indicat manifeste tit. de Iu. Alex. ff. & C.

IURIS auspiciū, id est, exordium litis, vt in c. pastoralis. de cau. pos. & C. de codic. l. ult. j. resp.

IURISCONSULTI qui appellarentur antiquitus docet clarissime Imp. in §. responsa. Insti. de iur. nat. gen. & ciui.

IURISDICTIO, est potestas de publico introducta cū necessitate iuris dicendi vel æquitatis statuendæ, secundum Azo. & dicitur à nominib. ius & dictio, id est, potestas. Hæc autem quandoque est ordinaria, quandoq; delegata. Item alia est plena, s. solius principis. Alia autem semiplena, aliorum, videlicet à principe. De hoc vide Spe. eo. tit. C. eod. l. iij. Nota quòd quatuor dant iurisdictionem ordinariam. Primò lex inanimata vel canon, & hoc in dubio: secus si apparet velle dare delegatum. Secundò lex animata, scilicet Papa vel Imperator, & nō inferior, nisi episcopus suo vicario. Tertiò consuetudo. Quartò vniuersitas approbata, vt mercatorum, cerdonum & aliorum artificum, qui possunt de suo corpore creare & eligere iudicem ordinarium. Similiter vniuersitas facultatū artiū vel iuristarum. De hoc no. circa c. cum ab ecclesiarū. de Offic. ord. Et iurisdictionio prout est genus, diuiditur in merum imperium, mixtū imperiū, & simplicē iurisdictionem, de quibus in litera M. require.

IURISDICTIO etiam alia est voluntaria, alia contentiosa. Voluntaria dicitur quæ in volētes tantum exerceri potest: contentiosa, quæ etiam in inuitos, vt no. in l. ij. de Offi. procon. & leg.

IURIS præcepta tria sunt, scilicet, honestè viuere, alterum non læ-

dere, & ius suum vnicuique tribuere. Institut. de Iustit. & iur. §. iuris præcepta. cōcor. c. cum deuotissimam. §. si seculi. xij. q. ij. vbi dicitur quòd summum bonum in literis est iustitiam colere, & vnicuique, &c.

IURISPRVDENTIA: est diuinarum & humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti scientia, iusti scilicet ad faciendū, iniusti ad euitandum: quia non sufficit scire quid sit iustum vel iniustum, nisi & ipsarum rerū contrariarū vel corporaliū habeat quis notitiam, secundum quam secundum varias condiciones varia iura sunt statuenda. Inst. de iur. & iur. in prin.

IUS habet plura significata. Primò, id est, rigor. l. j. C. de legi. Secundò, id est, verborum conceptio, vt cum dicimus quòd in stipulationibus versatur ius, vt l. si vnus. §. pactus ne peteret. ff. de Pact. Tertiò, id est, rectum vel iustum, quòd deriuatur à iustitia. Quartò, i. aqua pinguis. Quintò capitur pro toto corpore iuris. Alia plura significata ponit Ioā. And. de Regu. iur. in princip. lib. vj. Breuiter ius significat quòd subiecta materia vel vsus communis id recipiendi in tali loco in quo profertur significare declarat. Vnde ius est nomē generale, & lex iuris species, & dicitur ius quasi iustū. j. dist. ius generale. & secundum Isi. li. v. Ety. Omne autem ius legib. & morib. cōstat, secundū l. i. d. vbi suprā. c. ij. Et definitur sic, Ius est ars boni & æqui, cuius merito quis nos sacerdotes appellat, i. sua iura cui libet ministrantes. ff. de Iustit. & iur. l. j. ij. respōso. Hoc est dicere, quòd iustitia est collectio legitimorū præceptorum quæ arctant nos ad obseruandū bonum & æquum,

equum, id est, vtilitatem, & æquitatē seu veritatē. Quāuis enim vsucapio cōtra æquitatē videatur introducta, tamē subtili consideratione maximā innititur æquitati, cum præcipuē æquum sit q̃ publicæ vtilitati deferat. Vel dicitur quod in vsucapione vel præscriptione ex causa & pro bono publico inducitur quandoque rigor contra naturalem æquitatem, vt dicitur in glo. j. dist. ius autem. vbi datur quandoque ius quod non est iustum vel æquum, vt ibi exempla plura. Dicitur autē ius à iustitia. Et aliter sic definitur: ius est præceptū seu ordinatio principantis seu domini circa subditos, quātū ad ea quæ possunt subesse potestati subditorum. Talis autem vel est deus, & tunc dicitur ius diuinū. Vel est natura, & tūc dicitur ius naturale. Vel est homo, & tunc dicitur ius humanum, quod regitur duobus, vt in principio Decreto. Et sic secundum triplicem gradum summorum distinctum est triplex ius, scilicet ius diuinū, quod est præceptū seu ordinatio diuina, & ius naturale & ciuile dicitur. Etiam aliquādo ius angustiosum, aliquando iniquū, vt Inst. de Sena Terry. in gl. §. j.

Ius etiam dicitur locus vbi ius redditur, interdum accipitur pro necessitudine, vt l. penult. & si. de iustitia & iure. Aliquando pro qualitate rei inhaerente. l. quid aliud. de Verborum signific. item pro commodo. l. quod dicimus. eod. tit. quandoque significabat facultatem & potestatem, vt cum dicitur, est mihi ius cūdi p̃ viā publicā: quādoq; ius dicere, vt in tit. de In ius vocando. nam in ius vocare, est ad iudicē vocare. §. vlt. Inst. de p̃cna rem. litig.

Ius aureorum annulorum secundum quosdam dicitur quod olim liberti annulos aureos ferre non poterant, sed secundum Azo. est priuilegium quod concedebatur libertis in signum semiplenæ ingenuitatis. viuebant enim ingenui, sed moriebantur vt liberti. C. de Iur. annu. aur. in rubrica.

Ius aureorum annulorum donare (inquit Budæus) apud antiquos erat id fermē, quod hodie equitem facere dicimus.

Ius canonicum diuiditur in Decretū, & Decretales, quarum volumen dicitur extrauagās in v. lib. maximē respectu iuris ciuilis. Quilibet autem liber habet plures rubricas siue titulos, in quib. præmittitur materia in generali, de qua tractatur in cap. sequētib. in speciali. Sub qualibet autem rubrica sunt vnū aut plura capitula, quæ dicuntur decretales vel cōstitutiones, & aliquādo in capitulis sunt §§ Vnde quando allegabis aliquid ex decretalibus, non allegabis librū, sed titulū, & capitulum in eodē. & si sit capitulum longum, dices c. tali, circa princ. medium, vel finem. Vel si sint in capitulis §§. allegabis tali cap. §. j. vel ij. Et post compositiones quinque librorum dictorum per magistrū Raymundum capellanum Gregorij I X. Papæ circa annum Domini M. ccxxxj. elapsis multis annis, videlicet anno à natiuitate vel incarnatione domini M. cccxvij. nonis Martij pontificatus Bonifacij viij. anno iij. compilatus est liber sextus, non quidem sextus cum aliis quinque partialibus prædictis in vno volumine, sed liber specialis continens etiam quinque partes, & supplens defectus casuum emergentium in libris

libris decretalium non comprehensorum. Deinde Clementis constitutiones, à Clemente Papa quinto sub anno Domini M. cccxj in concilio Viennēsi, quod sex mēsis tantum durauit, cōceptæ & editæ sunt, licet idem Clemens morte præuentus, ad publicum non perduxerit. Sed Ioan. Papa xxij. de post compleuit, correxit, mutauit, & executioni demandauit. Et fuerūt promulgatæ anno Domini M. ccc-xxix. Kalendis Nouēbris. De hoc vide gl. in proœmio Clementi. super verbo [Nouēbris,] & verbo [pontificatus.] Et dicit Io. An. q̄ iste liber non debet allegari scriptus, sed debet intitulari Clementinæ, scilicet constitutiones Clementis V. Sed decretū quod magister Gratianus circa annum domini M. cix. compilauit, diuiditur in tres partes. Prima dicitur distinctiones, quia est distinctum per cētum & vnā partes, quarum quælibet habet vnū vel plures canones, quæ vltius subdiuiduntur in paragraphos & versiculos. Sed secunda pars Decreti nominatur causæ, quia continet in se xxxvj. causas à quibus nomē accepit. Quæ vltius subdiuiduntur in quæstiones, & hæ in canones, qui vltra in paragraphos & versiculos subdiuidi possunt. Tractatus autem de poenitentia imponitur in causa xxxiiij. in q. iij. Et habet septē distinctiones, quarum quælibet habet canones plures, cū paragraphis & versiculis suis. Tertia & vltima pars Decreti nuncupatur de consecratione, & habet sub se v. distinctum cum canonibus, vel capitulis, paragraphis, vel versiculis.

Ius ciuile inuenitur accipi diuersimodè: vt dicto j. can. ius natu-

rale. Ciuile autem vno modo est, quod quisque populus vel quæque ciuitas sibi proprium diuina humanaque causa constituit secundum Isidorum libro quinto Etymol. Secundo dicitur ius ciuile: lex duodecim tabularum. Tertio dicitur quod ex legibus, plebiscitis, constitutionibus, senatusconsultis, principum decretis, vel auctoritate prudentū inuenitur. Quarto dicitur ius quod non est prætorium. Quinto dicitur disputatio prudentū, quæ fuit facta sub rege xij. Tabularū. Sexto quicquid habemus scriptum de iure. Septimo quicquid iure naturali vel iure gentium subtrahitur, vel quod non est ius naturale nec gentium, & sic capiēdo ius canonicum dicitur ius ciuile. & sic sumitur prima distinctio. ius autem, vt in gloss. j. nota in fine. Et quia ita diuersimodè ius ciuile inuenitur accipi in iure, de prima acceptione habes Insti. de iure naturali. §. primo. De secunda habes ff. de Iustitia & iure. l. ius ciuile. §. hoc igitur. De tertia & quinta, ff. de Origi. iuris. lege ij. §. hæc disputatio. De quarta, l. ius ciuile. præalleg. in princ. De sexta, ff. de Variis & extraordinariis cog. l. j. §. proinde. De septima, Insti. de vsucapio. in princ. vt est gloss. in §. sed ius quidem ciuile. Insti. de iure natu. gentiū, & ciui. Itē ius ciuile dicitur tripliciter. Primo pro eo quod in vnaquaque ciuitate seruatur, & sic dicitur in genere. Secundo in specie dicitur ius proprium certæ ciuitatis, & sic loquitur §. alle. Insti. Tertio dicitur per excellentiam ius Romanorum, quando nō exprimitur proprium nomē ciuitatis, & sic in versicu. [sed & quoties.]

Insti.

Insti. eodem tit. præalleg. & sic concordar. §. omnes populi. cum dicto versic. in quo §. dicitur, quod omnes populi reguntur legibus emulgatis ab Imperatore : in versic. dicitur, quod unaquaque ciuitas iure suo proprio utitur, sed primum intelligitur de generali, secundum de particulari.

Ius ciuile diuiditur in quatuor libros principales, scilicet Digestum, Codicem, Institutiones, & Authenticas. Quibus additur collatio decima, seu liber Feudorum. Primus ergo liber iuris ciuilis est Digestum, qui continet leges & statuta Romanorum, & diuiditur in tres lib. principales, scilicet Digestum vetus, quod habet libros partiales xxiiij. Infortiatum, quod habet libros partiales xiiij. Et Digestum nouum, quod habet libros partiales duodecim. Quibus connumeratis erunt libri partiales quinquaginta Digesti veteris, Infortiati, & Digesti noui. Et vocatur Digestum, seu etiam Pandecta, vel liber Pandectarum. vide supra. in littera D. Secundus liber iuris ciuilis vocatur Codex, qui continet statuta, sanctiones, & præcepta Imperatoris Et fuerunt tempore Iustiniani Imperatoris tres Codices. scilicet Codex Gregorianus, Hermogenianus, & Theodosianus, de quibus Codicibus extrauagantibus diuus Iustinianus animum suum ad Imperiales constitutiones dirigens vnum Codicem fieri fecit, quæ suo felici nomine intitulauit Codex Iustiniani, ut in ru. proæmij Codicis. Et diuiditur iste liber in duodecim libros partiales, quorum nouem primos Doctores legere solent, sed ultimi tres, qui longè post primos

Voc. iur.

nouè cõpositi sunt, rarò legi cõsueuerunt. In quorum allegationibus hoc est speciale, quod ad titu. & ad l. cum §. additur numerus, videlicet liber xj xij. & c. ut C. de Munle. & gynacia. & c. lib. xij. & C. de Digni. l. si. ut proponis. lib. xij. Tertius liber principalis dicitur Authenticum, vel Autenticorum : & sunt quædam excerpta quasi prædictorum librorum summa. Et diuiditur iste liber in nouem collationes, quarum qualibet subdividitur in titulos, & tituli non in leges, sed in paragraphos. Et differunt authenticum & authentica, quia authenticum volumen est per se, sed authentica est vna lex, vel paragraphus incorporatus libro Codicis, & antiquo iuri superadditus & allegatur sic, C. de episc. & Cleric. authen. generaliter. C. de sacrosanct. Eccles. authen. multo magis Sed in Authentico simpliciter allegatur, titulus & paragraphus, ut in Auth. ut iudices sine quoquo suffragio. §. tali vel tali. & sufficit. Item decima collatio intitulatur liber Feudorum, & habet duos libros partiales, quorum quilibet subdividitur in titulos, & isti in capitula & paragraphos. Quartus liber principalis legum dicitur Institutiones, vel Instituta, & iste diuiditur in quatuor libros partiales, & est introductorius in ius ciuile & canonicum, maxime quo ad declarationem terminorum in utroque iure vsitatorum, qui, tanquam ostium in domum, præbeo introitum in sapientiam iuris. Quare consulitur omnibus quasi modò genitius iuris alumnis, lac iuris cõcupiscentibus, per institutiones documenta sua primordialia capeßere & nutri-

A menta,

menta, vt tali doctrina primitus informati, securius mereatur inherere sanctioni Iustiniani Imperatoris Christianissimi. Nullus ergo præsumptuose sine institutionum doctrina iuris maxime ciuilis sublimitates tētet ascendere, ne corruat ex alto qui sategit volare sine penna. Et hæc de nominibus diuisionibusque librorū principalium iuris vtriusque sufficiant. Et not. quod ius ciuile tripliciter se habet ad ius naturale, & tres operationes circa ipsum & eius materiam exercet, aliter tamen & aliter. Nam ius ciuile primò addit supernaturalem determinationem per congruos modos, vt est videre in delictis: verbi gratia, ius naturale & eius rectitudo dictat delicta puniri. Institut. de oblig. quæ ex deli. nasc. in princ. ff. de fur. l. j. Et ita omnia præcepta decalogi sunt à iure naturali super illis principiis fundata, quæ ponit Iurisconsultus de Iust. & iur. ff. eodem tit. l. iustitia. §. j. & in proœ. decre. f. honestè viuere, alterū non lædere, ius suum cuique tribuere. Secundò rectitudo naturalis vult nemini subtrahi quod suum est: & ius legale distinguit actus ab illa rectitudine deuiantes, scilicet actum furandi, fœnerandi, rapiēdi, &c. Et vltra hoc ostendit quomodo vnus illorum actuum plus vel minus deuiet à rectitudine naturæ, & secundum illud maiores siue minores pœnas statuit. Tertiò declarat: nam iure naturali rectum est neminem cum alterius iniuria vel detrimento locupletari: non tamen habetur ex eodem iure si sit possibilis euentus in quo quis locupletari possit cum alterius iactura, sine ta-

men eius iniuria, sicut in præscriptionibus & vsucapione. De ista triplici operatione loquitur lex iux ciuile. ff. de iust. & iure.

I v s gentium, est sedium hostilium occupatio, munitio, bella, captiuitates, seruitutes, postliminia, fœdera, paces, induciæ, legatorum non violandorum religio, connubia inter alienigenas prohibita: & ideò ius gentium appellatur, quia eo omnes fere gentes vtuntur. c. ius gentium. prima distinct.

I v s habere in re, & ius habere ad rem sunt diuersa. de concess. præben. lib. vj. cap. fin. & clem. vnic. de Sequet. poss. versiculo, nihilominus.

I v s i v r a n d u m, quamuis competentius posset dici factum iuramentum, vel factum iuratum, eo quod super facto iuratur, vel iusiurandum, eo quod super iure, quod iuranti competit, iuratur, quasi ius iuratum, placuit tamen vt factum dicatur ius, quia super facto iuris iuratur: adiicitur iurandum, quia illud debet esse iuratum quod antea fuerat iurandum, relatione facta non ad id quod fit, sed ad id quod fieri cōuenit. l. ius pluribus. ff. de iusti. & iure. Vel, vt dicit Azo, forte ius ponitur pro religione, quasi diceret, iusiurandum, id est, religio firmanda. Vnde iusiurandum idē est quod iuramētum factum, & dicitur quandoque conuentionale, quandoque iudiciale & necessarium. Conuentionale est, quando à te peto aliquid & tu negas, tamen defers iuramentum vt iurem: si enim in hoc casu iuro, vocatur iusiurandum conuentionale & voluntarium: quia extra iudicium ex conuentione & voluntate partium, absque alia

lia coactione iudicis præstatur. Iusiurandum iudiciale & necessarium est, cum in casu præmissio iuro quod mihi debetur quod peto, scilicet iudice in iudicio mihi conferente ut iurem. Ex hoc autem iuramento datur actio ei qui dum peteret rem suam, delato sibi ab aduersario iuramento, vel à iudice, suam esse rem illam iuravit: ab ipso enim tunc peteret rem suam actione in factum, quæ oritur ex tali iuramento. Et dicit Goff. quod duplex est iusiurandum, scilicet assertorium, & promissorium: & assertorium triplex est, scilicet voluntarium, ut est conuentionale. ff. eod. tit. iusiurandum. Necessarium, quod necessitate à iudice imposita defertur vel suscipitur, & non potest recusari nisi ex iusta causa, ut ff. de iureiur. l. manifestæ. Et iudiciale, quod in iudicio defertur vel refertur à parte parti: quod non est necessarium subire, imò delatum recusari potest hodie, licet olim non potuit recusari, sed referri. unde vide gl. in c. si de iureiur.

Ius militare, est belli inferendi solennitas, foederis faciendi nex, signo dato egressio in hostes, & pugna commissio: item signo dato receptio, item flagitij militaris disciplina, si locus deseratur. Item stipendiorum modus, dignitatum gradus, præmiorum honor, veluti cum corona vel torques datur. Item prædæ diuisio, & pro personarum qualitatibus & laboribus iusta distributio, ac principis portio, ut dist. j. ius militare. & secundum Ild. li. v. c. vij.

Ius naturale, est quod est commune omni nationi, eo quod ubique instinctu naturæ habetur, non aliqua constitutione facta ab ho-

mine, sed ab ipso naturæ conditore, ut maris & foemine coniunctio, liberorum successio, scilicet in bonis parentum, vel etiam per carnis propagationem, non per hereditatem, quia illa successio non est naturalis, ut est gl. super vers. successio. dist. j. c. ius naturale. ubi ponitur hæc definitio, puerorum educatio communis omnium possessio, (quia iure naturali omnia sunt communia, id est, communicanda tempore necessitatis. c. sicut. xlvij. dist.) & omnium una libertas, acquisitio eorum quæ in cælo, terra, marique capitur. (gl. dicit, Hæc enim & alia quæ in nullius bonis sunt, cedunt occupanti, id est, conceduntur.) Item rei depositæ vel pecuniæ commodatæ restitutio, violentiæ per vim repulsio. Nam hoc, & si quid huic simile est, nunquam iniustum, sed naturale æquumque habetur secundum Ild. lib. v. c. iij. Et est text. totius cap. ius naturale. dist. j. & ibi vide gloss. huius definitionis. Item ius naturale est, quod in lege & Euangelio continetur, per quod quis iubetur alteri facere quod sibi vult fieri, & prohibetur alteri inferre quod sibi nolit fieri, dist. j. in prin. & 50. dist. ponderet (aliàs consideret) in prin. & in Auth. ut cum de Appell. cog. 6. cæterum. c. dilecti. de maior. & obed. Unde

Quod tibi vis fieri, mihi fac: quod non tibi, noli:

Sic potes in terris vivere iure poli.

Vel aliter, ius naturale dicitur vno modo magis ex instinctu naturæ proueniens, quo singula animalia ad aliquid faciendum

inducuntur. Est enim debitum quoddam quod natura cuilibet repræsentat, & hoc debitum secundum Isid. commune est omni nationi, eò quod instinctu naturæ, vel naturali conditione ubiq; habetur, & non ex cōstitutione aliqua facta ab homine. Item ius naturale dicitur instinctus naturæ, ex ratione proveniens. Et secundum hoc ius omnia dicuntur communia, id est, communicanda, vt suprà dicitur. Item ius cōmune dicitur industria hominū statutum. Item ius naturale dicitur æquissimum. Item præcepta naturalia sunt quæ in lege & Euangelio continentur, vt, [non furtum facies, non mœchaberis, sed quod tibi vis, &c.] c. præalle. Ius naturale in gloss. vbi prima descriptio data est secūdm motum sensualitatis. Aliæ autem secundum motum rationis. Item ius naturale secundum gl. j. Instit. de iure nat. gen. & ciu. potest dici quatuor modis. Vno modo ius gentium. Instit. de Rer. diuisio. §. singulorum. Secūdo ius pactorum. ff. de Pac. l. j. Tertio ius contrarium, scilicet quod rescindit pacta: vt restitutio minoris. ff. de minor. l. j. Quarto pro instinctu naturæ, vt quod in lege Mosaica vel Euangelio continetur. Item ius naturale in quatuor differt ab aliis iuribus, scilicet in origine, in dignitate, in amplitudine, & sententiæ rigore, vt declarat glo. j. dist. v. nam cœpit ab exordio naturalis creaturæ, & nullam patitur immutationem, & sibi omnia communia sunt, nec contra ipsum fit dispensatio, sed de aliis iuribus secus, vt ibi.

Ius quasi naturale est, quod dominus vel patronus habet in seruum & libertum.

Ius patronatus, est auctoritas siue potestas quam patronus habet in libertum. Aliter secundum Goff. est auctoritas siue potestas proveniēs ex beneficiis ante cōsecrationem ecclesiæ collatis. Et provenit ex tribus, scilicet, fundatione, dotatione, & edificatione, vel sola collatione. vt xvj. q. vij. filiis. & c. quicunque. 18. q. ij. abbates. vnde,

Patronum faciunt dos, edificatio, fundus.

Cōpetit autem patrono aliquid honoris, vt si ecclesia non fuerit collegiata, præsentet, sed si fuerit collegiata, tunc non electioni prælati faciendæ, sed iam factæ honestius patroni postulatur assensus, nisi ex speciali concessione obtineat, vt partes suas interponere debeat electioni tractandæ. c. nobis. de iur. patron. Item habet aliquid honoris, quia primus in processione incedit, vt 16. q. 7. p. i. mētis. Habet aliud oneris, quia tenetur defendere ecclesiam ab omnibus oppressiōnibus, vt 16. q. 7. filius. Et habet aliud utilitatis, quia si migret seu alias vergat ad inopiam, alendus est de bonis ecclesiæ: vt cap. filiis. præall. & c. quicunque. vnde,

Patrono debetur honos, onus, utilitasq;

Præsentet, præsit, defendat, alatur egenus.

Potest etiam patronus præteregestatem aliquos redditus moderatos habere ab ecclesia cuius patronus existit. Sine præsentatione institui quis non debet in ea ecclesia quæ patronum habet. Et si spretis patronis hoc factum fuerit, secundum rigorem iuris institutio est retractanda, eod.

ead.ri.c.illud. vel irrita nuncian-
da, & ad instituentis verecundiā
institutus amouendus est, & a-
lius quem patronus dignum e-
legerit, ordinandus. vt 16.q.de-
cernimus. Item ius patronatus
quandoque aduocatio, quando-
que vice dominatus, vel custodia
vel guardia, ius est frequentatio-
nis, vel processionis, & quando-
que gratia, vt in glo.j.c. quia cle-
rici. de Iure patro. & secundum
Gof.in sum. eo.tit. vbi ponit su-
pradicta. Item plerumque hoc
nomen ecclesia pro iure patro-
natus supponit. 16.q. vlt. si plu-
res. 15.q. 3. nemini. & c.j. de Iure
patro. Et ergo si quis vtatur tali
simplicitate verborum, dono ti-
bi ecclesiam vel concedo, intel-
ligitur dare ius patronatus quod
habet in ea. ca. quod autem. eo-
dem titulo.

Ius poscendi est ex habitatione
domicilij & communitatis.

Ius prætorium est, quod prætores
induxerunt, adimendi, supplen-
di, vel corrigendi iuris ciuili-
gratia. vt ff. de Iusti. & iure. l. ius
autem. Hoc etiam ius honora-
rium dicitur, quia qui honores
gerunt, scilicet magistratus, au-
thoritatem huic iuri dederunt:
vt Instit. de iu. nat. gen. & ciui. §.
prætorum quoque edicta.

Ius priuatum dicitur, quod spe-
cialiter ad singularem vtilitatem
alicuius pertinet. secundario ta-
men etiam ad rempubl. vt in pa-
ctis & conuentionibus mutuis
priuatorum specialiter initis cō-
spicitur. Instit. de iu. & iure. §. ij.

Ius publicum constat in sacris, sa-
cerdotibus & magistratibus se-
cundum Isid. libr. v. Etymo. cap.
vii. ff. eod. titu. l. j. §. publicum. &
j. dist. c. ius publicum. vbi gloss.
Vel sic, ius publicum est quod

generaliter (aliās principaliter)
ad publicam deseruit vel spectat
vtilitatem, veluti ne in portis vel
in muris ciuitatis, & aliis sacris,
iudiciis, vel sacerdotibus, vel
magistratibus, aliquid commit-
tatur, vel inferatur.

Ius Quiritum dicitur à Quirino,
id est, à Romulo: & est proprie
Romanorum, quia nulli tenent
hoc ius nisi Quirites, id est, Ro-
mani, secundum Isid. libr. v. Etym.
& j. dist. c. ius Quiritum. in quo
agitur de legitimis heredibus, de
tutelis, de curationibus, de
vluacionibus. Constat autem
ius Quiritum ex legibus, & ple-
biscitis, & senatusconsultis, con-
stitutionibus principū, edictis se-
natorum & responsis prudentū,
vt secundum Isid. ibidem. & di-
stin. ij. in principio. vbi de specie-
bus Romani iuris, de quibus o-
mnibus, lex, plebiscitū, sena-
tusconsultum, prætorum edicta,
responsa prudentum, &c. quæ
sint require loco suo, & Instit. de
iu. na. gen. & ciui. §. constat. &
seq. vbi hoc ius apud Romanos
tantum repetitur. dist. j. ius Qui-
ritum. Et dicuntur Romani o-
mnes qui Romano imperio sub-
sunt, prout dicitur, Proprium Ro-
manorum est habere filios in po-
testate, & etiam Gentiles sunt
sub Romano imperio. Nam Im-
perator est princeps totius mun-
di, vt ibi gloss.

Ius reipublicæ, scilicet alterius
quàm Romanorū, est ius cuius-
libet ciuitatis, indubitanter se-
cundum omnes, quia ciuitates
regulariter vtuntur iure priuato-
rum, vt ff. de Verb. sig. l. eum qui.
& C. eo. tit. in rub. & l. j. in gl. j. de
Iure reipub. lib. x.

Ius sibi facere vel dicere, est quod
manifestè spectat ad iudicis offi-
cium

cium, scilicet, quod à iudice faciendum sit, sibi vindicare, veluti si quis rem suam propria rapit auctoritate, putans sibi hoc licere, vel si pro debito quo teneris alicui is pignus tuum capite inuito. ius enim quod sibi iure competeat, amittit.

I v s singulare, est quod contra tenorem rationis propter aliquam utilitatem auctoritate constituentium introductum est. l. ius sing. ff. de le.

I v s succedendi habet heres, item patronus in bonis liberti.

I v s versutum, dicuntur praestigiae siue captiones verborum quibus obumbrantur delicta, & dicuntur versuta secundum Azo. quia quis repellebatur ab actione per quasdam versutias, i. machinationes verborum. Vel secundum Martinum dicitur versutum ad exemplum vestimenti, quando est illud intus quod debet esse extra, &c. Sic etiam erat versutum ius quo illud quod erat puniendum absoluebatur, & quod erat absolvendum puniebatur.

I v s t a sunt exequiae, id est, sacrificia quae mortuis impenduntur, & funerandi solennitas. Inde iusta facere in l. ij. de In ius voc. & in l. pro herede. de Acq. her.

I v s r v m est, quod ex praecepto vel superioris ordinatione alicui concessum est, & sic iustum est illud quod ordinatur iure. l. iustè. ff. de Acquir. poss. Sed iustitia est habitus seu virtus superioris ad praecipendum bonum subditorum. Quare, &c.

I v s r v m etiam aliquando accipitur pro vero, ut Instit. de liber. in princ. alias & plenioram quandam habet significationem, ut cum definitur testamentum esse iustam sententiam: nam intelligimur perquam solennem & plenam. Sic

dicimus iustos filios ex vero & solenni matrimonio procreatos.

I v s t i t i a, est constans & perpetua voluntas, ius suum unicuique tribuens, non quantum ad actum, sed quantum ad affectum. Instit. de iustitia & iure. in princ. Iustitia enim est animi dispositio & mentis affectus, qua quis dicitur iustus (ut à Grammatica Grammaticus) dum sine personarum exceptione vel distinctione vult cuilibet (quantum in se est) ius suum tribuere. Et quot modis dicatur iustitia, not. Archid. xxiii. q. j. can. ubi sana fides. nam dicit ibi, Iustitia est aequitas tolerandi inopiam, & temperantiam habere in abundantia. Item est patriam & socios defendere, quia vera iustitia compassionem habet, & non ex odio, sed bono zelo exercenda, &c. ut ibidem. Item iustitia sic describitur: [Est habitus bonus tribuens cuique suam dignitatem] Deo religionem, parentibus obedientiam, maioribus reverentiam, paribus concordiam, minoribus disciplinam, sibi ipsi castimoniam, & pauperibus seu miseris compassionem operosam. Dicit ergo Tullius, quod [iustitia est habitus animi, communis utilitate servata, suam unicuique tribuens dignitatem.] Et Plato dixit quod [iustitia est virtus quae plurimum potest in iis quae minimum possunt.] Item sic, [est animi congrua dispositio in singulis rebus recte diiudicans causas. vide gl. Instit. ubi supra. Vbi etiam dicitur quod [iustitia est mater iuris.]

I v s t i t i a r i i sunt, qui deputantur ad iustitiam faciendam. & est vulgare Apulia, ut in c. ex literis. de Pig.

I v v e n e s appellantur qui adolescenten

lescentium ætatem excessere, quoad incipiant inter seniores annumerari. leg. non aliter. §. Titius. de leg. iij.

Iuxta aliquando exponitur, id est, [prope] vel à latere. extra de maio. & obed. c. solitæ. ver. [hæc autem si prudenter.] Aliquando, id est, secundum, ut iuxta verbum apostoli, id est, secundum, extra, de baptis. maiores. circa princ. & dic quod quandoque ponitur [similitudinariè,] ut tu viuis iuxta Petrum, id est, ad similitudinem Petri. Aliquando significat vicinitatem temporis, ut iuxta festum Paschatis, id est, prope. & vide no. extra, de Ver. sig. Itē adde quot modis iuxta sumatur. Bart. in l. j. ff. de test. in extraua. ad reprimendam. in ver. iuxta.

De K ante A.

KALENDAE sunt certi dies mensium, à καλέω Græcè, quod est voco, in l. qui ante Kalendas. & in l. eum qui. ff. de Verb. oblig. quia promissio talis, promitto ante kalendas, dupliciter accipi potest, scilicet ante finitas, & in dubio interpretatio debet fieri contra stipulationem. leg. veteribus. ff. de Pac. l. quicquid adstringendæ. ff. de Verbor. oblig. Ergo perinde est ac si promississet ante kalendas finitas, & tunc bene sequitur, quod qui aliquid promissit ante kalendas, sit illi similis qui promissit kalendis. Et allegantur isti tex. cum ratione præmissa in argumentum ad testes concordandos: quorum aliqui deponunt ante guerram, alij post, ut qui dixerunt post, intelligantur post inceptam, & qui ante, intelligantur ante guerram finitam. Sunt ergo kalendæ prima

dies in quolibet mense, sic dictæ à verbo Græco καλέω, id est voco, quia Romani habebant præcones, quos prima die mensis mittebant per terram, dicentes, Vocat vos senator ad nundinas, præparate vos: de hoc est gl. not. in l. cum bissextus. ff. de Ver. sign. quæ etiā declarat nonas & idus: de quibus vide in fine primi libri computi chiometralis, & in aliis. Item in fine lib. vj. in gloss. j. super data libri.

KALENDARIUM, liber erat rationum, in quo fœneratores nomina debitorum describebant, sic appellatus à kalendis, quia eo die fœneratores pecunias mutuabant: & quas præteritis kalendis fœnerauerant, cum usuris exigebant.

Intra quintas KALENDAS dare promittens, videtur promittere se intra quinque menses daturum. l. j. de Verb. obl. secundum Alciat. lib. ij. parer. ca. xxij. Qui verò [intra kalendas] dare spondet, similis est ei qui kalendis dare promittit. l. si ita. de Verbo. obligat.

De L ante A.

LABARVM ait Alciat. esse specie vezilli aliis nobilius, quod ante Imperatores ferri, & à militibus adorari moris erat.

LABES à lapsu dicitur, unde & pro hiatu terræ capi solet, ut in l. ex conducto. §. j. ff. loca. secundum Bud. ibi.

LABRVM, vas est patulum grandioris aquæ capax, qualibus in Batia mea utuntur ex argilla fictis ad lauatinam, & usus coquinarios. Virgilius octauo Æneidos:

A 4

Sicut

*Sicut aqua, tremulum labris ubi
lumen ahenis.*

Cicero in epistolis, [labrum si in balneo non est, fac ut sit.] Vlpia. lib. xix. titu. de act. empt. l. lines, alias incip. funes. Labra, inquit, salientes, fistulæ. Accurs. exponit labra, quia per labrum imaginis aqua salit, non minus ineptè, quàm id quod alibi Digitum interpretatus est, id est, quantum fuit per digitum statuae. Nebr.

LABRA sunt imagines quæ distillant aquas, salientes, scilicet, aquæ, & fistulæ quæ salientibus iunguntur.

Delyria sunt quæ hic auctor de labris affert, nempe Accur. secutus. ff. de actio. empt. & vend. l. lines. (seu, ut nos impressimus, funes) & labra. in gloss. & text. Sunt enim labra apud Iurisconsultum loco iam citato, crateres lapidei, quibus aqua saliens ex siphunculis concipitur. Vide Budæum in legem iam citatam.

LACERTVS, piscis est, qui à Græcis *σαῦγος* dicitur: dictus lacertus quod ad similitudinem lacertorum picturas habet. Commendabantur autem lacerti Sexitani ex Hispaniæ vrbe Sexi. Martial.

Et Sexitani ponatur cauda lacerti.

Ex lacertis autem fieri solita esse falsamenta, ostendit Cornelius Celsus dicens: [Piscium qui ex media materia sunt, quibus maxime utimur, tamè grauissimi sunt, ex quibus falsamenta quoque fieri possunt, qualis est lacertus.] Sexitanorum falsamentorum meminit Strabo. Vlpian. in titu. de penu lega. l. qui penum. [Lacertas inquit, cum muria sua contineri. Labeo ait.] Est autem muria falsugo exudans ex piscibus

salitis, qua utebantur antiquiores ad ciborum condituras.

LACVNAR, siue laquear, siue lacus, est recti elegantior fabrica. Cic. 5. Tusc. quæst. [Fulgentem gladium è lacunari seta equina appensum.] Hora. in 2. Carm.

Non ebur neque aureum

Mea renidet in domo lacunar.

Vlpia. tit. de fun. instr. l. quæsitum: Scalæ, inquit, quæ lacunaribus admoventur, instrumenti sunt.

LACVNARIA plerumque accipiunt pro elegantioris recti fabrica. lege quæsitum. §. scalæ. de fundo instruct.

LAC dicitur fructus industrialis, secundum Bart. in le. & ex diuerso. in repe. ff. de rei vend. & idem dicit de lana ibidem.

LAETAMEN dicitur sterquilium quod lætas segetes facit, à lætando dictum.

LATICVS, est secularis & de populo, & qui non habet sacros ordines. c. duo sunt. xij. q. ij. gloss. in c. j. de procu. in vj. & dicitur à *λαός* Græcè, quod est populus latine, ut in d. cap. duo.

LANIO, onis, est macellarius vel beccarius, à laniendo sic dictus, quia dilaniat & dilacerat animalia, & per frustra carnes incidit & vendit: vel est ille qui lanā separat à coriis bestiarum, & exuit siue excoriat bestias. Et sic dicitur à lanificio secundum glo. in le. cum de lanionis. ff. de fund. instruc. & instrum. leg.

LANIPENDIVM facere, est pendere & distribuere lanam lanificis. l. sed si vir. de donatio. inter vir. & uxorem.

LANCE & licio, inquit Festus, dicebatur apud antiquos, quia qui furatum ibat quærere in domo

mo aliena, licio cinctus intrabat, lancemque ante oculos tenebat, propter matrumfamilias, aut virginum praesentiam. Hæc Festus: dominus autem rei furtivæ in ædes alienas ingrediebatur ἡ γυνὴς, ἡ χιτωνίσκον ἔχον ἀζωστὸς: ædiū autem dominus omnia ei patefecerat. χιτωνίσκον verò liciū interpretemur licet, quo pudenda conquisitor vegeret: lancem autem ante oculos fuisse adhibitam, ne conspiciendarum virginum, vel matrumfamilias causa (quod multis in locis prope in flagitio numerabatur) ingressus videretur licet opinari. Vnde pleraque ex Platonis legibus. Itaque & hæc dicendi ratio in 12. tabulas traducta remansit. Vide infra L I C I V M.

L A P I L L I qualiter differant à gemmis, require suprà in verbo, Gemmæ.

L A P I S, pro milliario, hoc est mille passibus aliquando accipitur, quoniam antiquiores soliti erant millia quæque passuum lapidibus signare, id quod videmus in via quæ ducit Salmanticam ex Emerita Augusta, Argenteā vulgus appellat. Martia.

Rura nemūsque sacrum, dilectæque iugera musis

Signat vicina quartus ab urbe lapis.

idem alibi:

Ad lapidem Torquatus habet prætoria quartum.

Martianus tit. de Excus. l. propter litē. §. licet. [Ne ultra centesimū, inquit, lapidem tutelam gerat.]

L A S E R eris, quod à Græcis Silphium appellatur, succus est herbx, quam in Cirenaica regione inuētiā Laserpitium vocant. A me-

dicis & pharmacopolis tempestatis nostræ appellatur Assa. Plin. li. 19. Laserpitium, quod Græci silphion vocant, in Cyrenaica prouincia repertū, cuius succū vocant laser. Pau. in tit. de pen. le. l. nō omne. Sed quod quidam, inquit, negauerūt piper & Ligusticum, caseum, laser, & c. eiusmodi, in penu non esse, improbatū est.

L A T V S clauus, quemadmodum diximus in verbo clauus, nodus erat ex purpura siue ex auro vestis intertextus: & qui poterant uti eiusmodi vestibus, tum Latyclauij, tum Angustyclauij dicebantur. Erat autem vestis senatoria, vt exponit Acron in illud Horatii primo sermo. [Quo tibi Tulli, Sumere depositū clauum, ferique tribunū.] Plin. lib. 8. Tunicam latyclauij in modum gaulapij texti. Ouid. 4. de tristib.

Induiturque humeros cum lato purpura clauo.

Iurisc. in quadam lege, cuius initium est, leg. nuper. ff. de do. int. vir. [Vt ecce, inquit, si vxor latyclauij petendi, & c. Neb.]

L A R G V S, est medius inter prodigum & auarum glo. & ibi doct. in cap. ex parte. de Consuetud. in verb. prodigalitat. is.

L A R V A E sunt deformationes hominū ppter appositionē coloris.

L A T A culpa, est non intelligere quod omnes intelligunt, non facere quod omnes faciunt, vel maior pars, vel id facere quod nulli vel pauci faciunt. ff. de Verb. sign. l. lata.

L A T E R A L I A viatoria, capsula videntur esse, in quibus ad ephippium vtriusque loco suspensis, ea quæ nobis in itinere necessaria sunt, recōdimus. Scauola l. 102. ff. de leg. & fideic. 2. lib. 32.

A S

L'A

LATERCVLVM, codex in quo ciuiliū & militarium dignitatum administrationisque ratio per-scripta est: opinor, quod inter ea quæ occultiora erant lateret. Duplex autem memoratur: Maius, quod apud principem serua-batur, leg. i. C. de Offic. præf. Afr. Minus, quod sub cura & solici-tudine quæstoris erat. l. i. & l. se-cūda, Cod. de Offic. quæstion. La-terculi scrinium sacrum memo-ratur in lege vlti. Cod. de Offic. magist. offic.

LATICLAUIVM, seu latus cla-uus, insigne erat ordinis senato-rij: vnde Tribunus laticlauius, id est senatorius. in l. si Rufinus. C. de testam. milit.

LATINAE feriæ, require suprâ [Feriæ Latinæ.]

LATINI sunt, vel dicebantur o-lim, quidam qui ita erant à do-minis manumissi, vt essent in vi-ta liberi, & gauderent plenaria libertate in bonis suis: sed in morte serui erant: quare post o-bitum eorum non poterant suc-cedere parentibus, & bona eo-rum tanquam seruorum ad do-minos deuoluebantur, & here-des eorum nihil post mortē eo-rum consequiebantur. Sed cōtra-riam habent conditionem dedi-titij, vt suprâ dictum est in litte-ra D. & in desuetudinem abie-runt, quia pessima conditio erat, vt Instit. de liber. versus,

Vita Latini gaudent, dedititij morte.

LATINI liberti, auctore Gaio li-bro primo, titu. j. Inst. sunt qui aut per epistolam, aut inter ami-cos, aut conuiuij adhibitione manumittuntur.

LATITARE, est se malitiosè oc-cultare animo fraudandi credi-

tores suos agere volentes. ff. qui-bus ex cau. in pos. eat. l. Fulci-nius. §. quid sit latitare. & habe-tur in gloss. cap. consultationib. ij. de offic. deleg.

LATITARE tamen nihil prohi-bet non turpi de causa, veluti qui vim aut tyranni crudelita-tem timet.

LATOMIAE apud antiquos lo-cus dicebatur vbi lapides cade-bantur. Liuius in 8. belli punici: Comprehensa postea priuata æ-dificia, comprehensæ latomix. & meminit Callistratus in l. suc-curritur. ff. ex quib. cau. ma. lib. in vulgatis codicibus latumiis mē-dosè est scriptum. Imò verò re-ctè scriptum puto. vide Bud. in annotationibus ad Pandectas, ad legem iam citatam.

LATRO dicitur, qui per vim & de die furatur in Auth. sed nouo. C. de ser. fug. & differt à fure, quia fur est qui clam aufert secundum Bart. ibidem. Item latro est, qui de die: fur verò, qui de nocte. l. congruit. ff. de Offic. præsid. Item latro dicitur, qui maximæ est perfidiæ. l. in omnibus. Co. de E-mend. ser. & vide Auth. vt nulli iud. §. pen. & l. capitalium. §. fa-mosos ff. de poe.

LATRO publicus est ille, qui pa-lā & publicè furatur, vt sunt pi-ratæ, vel qui publicè stāt in stra-tis, vel isti qui habentes arcem & castrum disrobāt homines tran-seūtes. Nocturnus verò depopu-lator agrorum dicitur, qui obsi-det stratam publicam disrobando transeuntes, & differt à publi-co latrone, quia iste clandestinè fu-ratur, & moratur in loco, vnde dicitur nocturnus depopulator agrorū, quia in nocte segetes de-struit, dum ibi se abscondit, ia-cet & latet. Panorm. in cap. inter alia.

alia. in vlt. not. immu. eccles.

LAVDEMIUM vulgo dicitur quinquagesima pars pretij quæ præstari solet propter renouationem emphyteusis, iuxta l. vlt. C. de iur. emphyt.

LAVDVM est sententia arbitri. Et laudare, est sententiam arbitralem ferre: quandoque significat citare aliquem auctorem, vt in l. Herennius. de euiet.

LAVTICA dicuntur quæcunque ad lautitiam atque elegantiam cultus & mensæ pertinent, tit. de aur. & argen. leg. l. argumento. [Mundo, inquit, muliebri continentur lautica, acus, reticula, & huiusmodi.] Nebr.

LAXAMENTVM siue laxitas, dicitur quies siue cessatio à labore. Vale. Max. de fortitud. [Ad cõfirmandos, inquit, animos salubre laxamentum daret.] Cic. in 1. Offic. [Adhibenda est, inquit, cura laxitatis.] Nera. lib. 50. tit. de vocatione & excusatio. mu. l. tēpus. [Cum laxamento quodam itineris.] Nebr.

LAXAMENTVM vocat lex inducias duorum mēsum qui dantur tutoribus ad pecunias collocandas. in Auth. vt hi qui oblig. se habere perhi. res mino. §. quoniam autem videmus.

De L ante E.

LECTICA, est vehiculum quo quispiam fertur ab hominibus: quod si à quatuor vehitur, tetraphorū dicitur: si à sex, hexaphorum: si ab octo, octaphorum. Mar.

Laxior hexaphoro tua sit lectica licebit. Et Iuuenalis,

-Densissima centum

Quadrantes lectica petit.

eadē & Sella dicitur, vnde idem Poëta subdit, de eadem lectica,

Ostendens vacuum & clausam pro coniuge sellam.

Paulus lib. octauo de seruitu. rustic. præ. l. qui sella. [Qui sella, inquit, aut lectica vehitur, ire, non agere dicitur.] Accu. sella, id est, equo: lectica, id est, curru interpretatur, quod vtrūq; ex eo quod diximus falsum est. Nebr.

LECTICARIVS, seruus est qui lecticam humero fert. Sueton. in Othone: [Muliebri sella in castra cõtendit, ac deficientib⁹ lecticariis cum descendisset.] Seruius Sulpit. in quadā ad Cicero-nem epist. [Coactus, inquit, sum in eadem illa lectica lecticariisq; meis in urbem eum referre.] vt in ti. de le. j. l. si ex toto. Si ita, inquit, legatū sit, lecticarios octo. Item Vlpian. de leg. iij item [Legato continentur mancipia, puta lecticarij, qui solam matrem-familiās portabant.] Nebr.

LECTICARI serui, qui lecticas ferebant. l. item. de leg. iij. item artifices qui lecticas fabricant, vt C. de Excus. art. lib. x.

LEGARE, est vltimā voluntatem testatoris de singulis rebus disponere, & legatum ab herede præstādum alicui relinquere. Etiam legare alia significatione est mittere, & sic inde dicitur legatus, i. missus, sed cum significat relinquere, venit inde legatum.

LEGATARIVS, est cui aliquid legatū est, & qui legatum accipit.

LEGATVM, est donatio quædam in testamento à testatore relicta. Inst. de leg. §. j. ff. de Leg. ij. l. legatum. Vel est delibatio hereditatis, qua testator ex eo quod vniuersum heredi foret, alicui qd collatum velit esse. in leg. legatum. ff. de leg. j. Vigebar autem legatum olim pluribus modis. Quandoque per vendicationem,

nem, his verbis, Ille ammodo vendicet à me illam rem sibi, vt dicat suam esse, & petat suam. Quandoque per damnationem his verbis, [Heres meus damnatus esto,] id est, obligatus esto hoc illi dare. Quandoque secundum quosdam legatur per condemnationem, quando à testatore aliquid relinquitur in pœnam & in damnum heredis hoc modo, [Si heres meus Titiam duxerit in vxorem, in damnum suum & pœnam centū ei lego.] Quandoque vigeat legatum per verbum sinendi, his verbis, [Sino illi hanc rem,] id est, permitto illum habere. Si verò res apud illum esset, aptus esset hic modus legandi, vt sineret eum habere quod apud eum tunc esset. Quandoque per præceptionem, s. cum duos vel plures heredes instituit, & alteri eorum prælegauerit aliquid, ad hoc vt id præciperet, id est, præ aliis seu ante alios haberet. Et no. quòd legatum regulariter trahitur ab herede. Et fideicommissum ferè idem est quod legatum: sed est dictum fideicommissum; ideo quia olim pendebat ex fide heredum: sed modò quod iuris est in vno, idem est & in alio.

LEGATVS est ille, cui certa patria vel prouincia committitur gubernanda, vt in c. nouit. de appel. Potest etiam dici legatus quicumque ab aliquo ad aliquos est missus. Aliter legatos dicimus eosdem quos aduocatos vel patronos causarum, qui in forensibus negotiis præminentibus litigantibus suum præbent patrocinium. Et nota quòd sunt tria genera legatorum, quidam de latere domini Papæ mittuntur, vt Cardinales, quos appellant

fratres. Et tales possunt absolde re homines suæ & alterius prouinciæ in prouincia & extrà, & æquiparantur proconsulibus. Alij sunt non de latere, sed datiui, & illi simpliciter in legationem mittuntur, vt prælati, qui tantum absoluunt prouinciales, & in prouincia, non extrà constitutos, & æquiparantur præsidibus prouinciarum. Tertij sunt natiui, qui suarum ecclesiarum prætextu legatione funguntur, vt Archiepiscopus Cantuariensis, de quo in c. j. de Offic. deleg. lib. vj. Et tales sunt quatuor, s. Archiepiscopus Eboracensis, Cantuariensis, Remensis, & Pisanus, vt not. in al. leg. c. j. eod. tit. li. vj.

LEGATVS proconsulis, est cui proconsul postquam prouinciam est ingressus, mandat iurisdictionem determinatam & assignatam, aut quandoque in itinere moram necessariam passum ue trahens, vt in l. aliquando. ff. de Offi. procon. & leg.

LEGATIVVM, viaticum legatorum.

LEGATIONES liberae, vt scribit Bud. in l. qui libera. de leg. olim ornamenti tantum causa à Senatu impetrabantur, siquidem impetrabantur ab iis Senatoribus, quibus negotia futura erant in prouincia ad quam mittebantur, vt eo nomine fauorabiliore & cōmendabiliore haberentur.

LEG obuenire, dicimus, & quod lege confirmatum est. l. lege. de Ver. sig.

LEG posse aliquid, sic accipiendum est, non intelligi, sed oculis perspicere quæ scripta sunt, l. j. de iis quæ in testa. delen.

LEG o quo militum numero comprehendatur, not. glo. in l. ij. ff. de iis qui not. infam.

LE

LEGIBVS soluere, id est, quod barbari dicunt dispensare, teste Bud.

LEGIS actio quid esset antiquitus, & quæ eius solennia verba, tradit eleganter Alciat. noster in l. pecuniæ verbum. de Ver. sig. & Bud. in l. 4. ff. de Ado. Illud certe constat, cum lex verba facit de magistratu apud quem legis actio est, intelligi de iudice ordinario, qui & iudicare & exequi possit.

LEGITIMI heredes qui, require supra in ver. [heres legitimus.]

LEGITIMVM dicitur sex modis. Primo quod non est prohibitum, & sic per abnegationem prohibiti, successio legitima. Secundo strictius quicquid est permissum, non per abnegationem, prohibiti, sed per positionem liciti. Tertio in positivo digniori, s. à iure civili concessum, capiendū ius civile largissimè pro prætorio, & omnibus partibus iuris civilis. Quarto, concessum à iure civili, restringendo ut non comprehendat prætorium, sed omnes alias partes, id est, senatuscōsulta, principum placita, & responsa prudentium. Quinto adhuc plus restringendo ius civile, solum pro l. xij. Tab. Sexto maximè restringendo solum pro l. xij. Tab. exclusis responsis prudentum, & edictis prætorum, ita not. in l. vni. C. quan. non pet. par. pe. accre. hæc Cato Saccus.

LEGIVS, require supra homagium ligium.

LEGVLVS, id est, collector. C. de Murilegalis. super rubr. lib. xj.

LENO est, qui pretium pro comperto stupro accipit, vel damnatam de adulterio ducit, vel qui eam adulterio subiicit, vel adulterum se facit, vel quæstum de

adulterio vxoris accipit, vel mancipia quæstuarum habet, s. qui tabernæ vel alicui negotiationi præponit meretrices, ut plus lucretur, vel qui vxorem depræhensam in adulterio in matrimonio retinet, ut C. ad leg. Iul. de adul. l. crimen lenocinij. & gloss. de multis modis lenocinij, concordantiæ allegantur, C. de spectat. & sceni. & lenoni. l. j. ij. & iij. lib. xj.

LENO CINIVM facere, non minus est quàm corpore suo quæstum facere, l. palā. §. lenocinium. ff. de Ritu nup. & de crimine lenocinij no. in l. Athletas. ait prætor. ff. de iis, qui not. infam. & l. j. §. lenocinij. ff. de Adul. & vide Authen. de leno. per totum. vbi prohibendo lenocinium, tangit multas fraudes lenonum.

LEO est bestia, nec continetur appellatione pecoris. l. ij. ff. ad le. Aquiliam. & l. hi enim. ff. de æd. edic.

LETHALE, est idem quod mortiferum: unde dicitur de aliquo vulnerato ad mortem, quod lethale vulnus habet, & venit ad lethum, id est mors. Unde,

Boleti lethi causa fuere mei.

LEVATO velo cognoscere, in l. pen. C. de nau. foen. lib. xj. dictum est pro eo quod vulgò dicimus, de plano, hoc est omitta diligenti inquisitione.

LE VIR, frater viri. l. non facile. de gradibus.

LEVIS culpa, ut in §. prætereā. qui. mod. re contrah. obl. instit.

LEVISSIMA culpa est, non prævidere quod sapientissimus prævidisset, ut, posui rem in capsā, & clauē clausā, & credebam esse clausam, clauē amota, non probans an esset clausa.

LEVI

LEVITA Hebraicum, Latine diaconus. c. cleros. xxj. dist.

LEX est constitutio populi, qua maiores natu simul cum plebeiis aliquid sanxerunt, secundum Is. lib. v. & dist. j. c. lex est. Vel aliter, [Lex est species iuris,] & ponitur quandoque strictè, scilicet pro eo quod populus Romanus Senatorio magistratu rogante, veluti consule constituebat. Instit. de iur. nat. gent. & ciui. §. lex est. Nam consul est, qui senator erat, & populum consulebat, an eis placeret ita statui, & populus respondebat ita. Etiam sic definitur: [Lex est cōmune præceptum, virorum prudentū consultatio: delictorum, quæ sponte vel ignoranter contrahuntur, coercitio, cōmunis reipublicæ spōsio.] ff. de legib. l. j. Quādoq; ponitur largè pro omni rationabili statuto. Vnde etiam dicitur, [Lex est sanctio sancta iubēs honesta, prohibens contraria,] quæ sumitur ex l. ij. ff. de legib. & senatuscons. lex etiam quandoque dicitur [consuetudo.] j. q. j. c. ij. Quandoque ratio. j. distin. consuetudo. Quandoque [ius scriptū siue cōstitutio quæcunq;.] Quādoque constitutio ciuilis tantū. Et quandoq. pro conditione, & pacto, vt concedo tibi ius eundi per fundum meum, ea tamen lege, id est, ea cōditione & pacto. Lex alia priuata, alia publica. Lex publica est, quæ à sanctis patrib. scripturis est confirmata, vt lex canonum. Lex priuata est, quæ ex instinctu spiritus sancti in cordibus fidelium est scripta, scilicet charitas, quæ dignior est & prima xix. q. ij. dux sunt.

LEGVM auctōres, seu inuentores ponuntur distinct. vij. c. Moyles. & cano. fuerunt. vsque in fin. di-

stinct. eiusdem.

LEGES nouæ, & legum codices, à quibus cœperunt, habetur in can. fuerunt. præalleg.

LEGES quib. nos vtimur, vt dicitur dist. ij. can. quædam. quædam dicuntur ab his qui eas condiderunt, vt Consulares, Tribunitiæ, Iuliæ, Aquiliæ, Corneliæ, lex Pompeia, lex Papia, lex Falcidia, & complures aliæ, de quibus infra. Quædam etiam dicuntur à locis, vt lex Rhodia, & consimiles.

LEX Aquilia loquitur in eo casu, cū quis culpa sua alicui damnum dederit, veluti equum, seruum, vel aliud animal occiderit vel vulnerauerit, seu vestē suā sciderit, aut illius rebus damnum dederit. & in hac lege venit culpa leuissima, vt si quis ex alto se præcipitauerit, & super alium ceciderit, tenetur lege Aquilia. Casus verò etiam occidentem excusat. Instit. de lege Aquil. §. iniuria. Et si putator ramum deiecerit, & non proclamauerit, & sic aliquem occiderit, tenetur ea lege, sed nō tenetur lege Cornelia de Sica. in qua venit tantum dolus. ff. ad legem Aquiliam, & ad legem Corneliā de sicar. Require suprā [Actio legis Aquiliæ.]

LEX Attilia cauebat, vt cui nullus esset omnino tutor testamentarius nec legitimus, ei daretur in vrbe Roma à Prætorē urbano, & maiore parte Tribunorum plebis. Habebat & alia capita, de quibus Institut. de Attil. tuto.

LEX Attinia inhiuit vñucapionem rerum furtiuarum. §. furtiuæ. Instit. de vñucap.

LEX canonica appellatur diuina, c. nimis. de iureiur. c. j. de iuracalū.

calum. Et lex ciuilis dicitur lex humana. c. ij. de præscr. libr. vj. Potest tamē ius canonicū etiam dici lex humana, quia sunt in eo multa ab hominibus statuta, licet respectu aliorum iurium ciuiliū dicatur lex diuina. Similiter lex ciuilis potest dici diuina aliquo respectu, imō sacra dicitur, & per ipsam quis religiosus efficitur, vt C. de leg. & const. l. leges. Quare Imperator dicitur religiosissimus in proœm. Instit. vide cap. quo iure. distinc. viij. & l. si. Cod. de Præscrip. lon. tem. & Arch. in ver. humanæ. c. si. de Præscri. libr. vj. vbi dicitur, quod leges diuinitus per ora Principum sunt promulgatæ.

LEX commissoria propriè non est lex neq; Senatusconsultum, sed potius pactum, & habet locum cum ita venditor conuenit cum emptore, vt si intra certum diem non fuerit solutum pretium, totum vel pars (cum de pretio per partes certis diebus soluendo conuenit, vt in tali die vel tempore, sit res inempta vel inuendita,) si dictum sit vt redeat possessio, vel dominiū ad venditorem. Tale autem pactum non habet locum in pignoribus, sed in emptionibus: vt ff. de Lege commi. l. vlti. & l. si fundus. Et quod res dicitur inempta, ita accipitur, si venditor inemptam esse velit, cuius causa id cauetur: aliàs fraudaretur venditor, si ex ista villa in potestate emptoris esset, non dando pecuniam, inemptum facerem fundum. tex. est in l. ij. ff. eo. titul. de leg. com.

LEX Cornelia de falsis, poenam irrogat his qui falsum testimoniū dixerūt, vel falsum testamentū, vel aliud quodlibet instrumentum scripserunt aut sigillauerūt,

aut aliàs falsum commiserunt, puta in moneta vel mensura. Et est dicta lex Cornelia à Cornelio Sylla primo inuentore. Dicitur etiam testamentaria, & eius poena in seruos est vltimum supplicium, in liberos verò deportatio. Instit. de publi. iud. §. item lex Cornel. de falsis.

LEX Cornelia de sicariis loquitur de his qui dolo malo interficiunt, scilicet telo vel iactu furtiue, & huiusmodi. Vel etiam dicitur lex Cornelia de veneficiis, à veneno, puta quando quis alium interfecit veneno aut magicis susurris vel incantationibus, vel quia mala medicamenta publicè vendidit. Et dicitur de Sicariis, à sica acuta vel cultello, eo quod significat ferrum vel cultrum: vt Instit. de pub. iudic. §. sicarij autem. vnde dicit gloss. ibidem, quod sica est cultellus vtrinque scindens quem portant peregrini quandoque in baculo quodam, ita quod non patet. Vnde versus,

Est sica mucro latens, sicarius inde vocatur.

LEX duodecim Tabularum fuit origo totius iuris ciuilis, secundum gloss. Instit. de Iure natu. gen & ci. §. & nō ineleganter. in ver. origo. ff. de Origine iuris. lege secunda, §. primo. Et dicitur lex scripta in duodecim tabulis, quarum decem à ciuitatibus Atheniensium & Lacedæmoniorū, à decemuiris fuerunt allatæ, & duæ ad illarum declarationem per eosdem decemuiros postea additæ, vt dicit gloss. in ver. decemuiros. §. deinde. c. Moyse, distin. vij. Dum enim leges propter discordiam plebeiorum cū nobilibus ferè per xxx. annos in desue